

Kateřina Prokopov

Tereza Kohoutová

Ondřej Diblík

Manuál

Edice Qfwfq

Encyklopedie lingvistiky

Olomouc
2013

Manuál Encyklopedie lingvistiky

Kateřina Prokopov

Tereza Kohoutová

Ondřej Diblík

Recenzovali

prof. PhDr. Jan Kořensky, DrSc.

doc. Mgr. Antonín Kalous, M.A., Ph.D.

Tato publikace vychází v rámci grantu Inovace studia obecn jazykovědy a teorie komunikace ve spoluprací s prodnmi vědami. reg. . CZ.1.07/2.2.00/28.0076.

Tento projekt je spolufinancován Evropskm sociálním fondem a státním rozpočtem esk republiky.

Neoprávnn užití tohoto díla je porušenm autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestnprvn odpovědnost.

1. vydání

 Kateřina Prokopov, Tereza Kohoutová, Ondřej Diblík, 2013

 Univerzita Palackého v Olomouci, 2013

ISBN 978 -80-244-4129-0

*Naše poděkování patří studentům katedry obecné lingvistiky, bez jejichž
práce by nevznikla tato skripta ani sama Encyklopedie lingvistiky*

OBSAH

Úvodem	9
Co je Encyklopedie lingvistiky?	11
1. Volba hesla	13
1.1. Odborné zaměření	14
1.2. Kategorie hesel	15
1.3. Dostupnost a relevance literatury a pramenů	16
1.4. Literatura a prameny v českém a světovém jazyce	17
2. Vyhledávání a třídění informací	20
2.1. Příručky shrnujícího a encyklopedického charakteru	22
2.2. Sylaby předmětů a konzultace s vyučujícím	24
2.3. Elektronické informační zdroje	26
2.4. Jak hledat v elektronických informačních zdrojích?	33
2.5. Vyhledávací taktiky	37
2.6. Výběr zdrojů a sestavení bibliografie	38
3. Pracovní plán a excerpce odborné literatury	45
3.1. Předběžný plán	45
3.2. Jak co nejpřínosněji excerpovat?	47

4. Vlastní psaní (tvorba soudržného textu)	56
4.1. Odstavec jako centrální jednotka tematicko-kompoziční výstavba	57
4.2. Obsahově-logické vztahy	67
4.3. Stylová výstavba hesel	72
4.4. Kompozice hesel	75
4.5. Sociální a interakční charakter vědeckého textu	87
5. Parafráze	95
5.1. Parafráze versus plagiát	95
5.2. Jak správně parafrázovat?	95
5.3. Nejčastější chyby studentů při tvorbě parafrází	102
6. Citační problematika: citáty a bibliografické odkazy	106
6.1. Citace vs. citát	106
6.2. Kdy citovat?	106
6.3. Funkce citátů	106
6.4. Způsoby zapojení citátu do textu	107
6.5. Etika citování	109
6.6. Shrnutí aneb Kdy a jak citovat	113
7. Bibliografické odkazy	115
7.1. Jaké informace by měl obsahovat každý bibliografický odkaz?	115

7.2. Kde údaje potřebné pro sestavení bibliografického záznamu hledat?	117
7.3. Citační styly, jejich formáty a kde je hledat	119
7.4. Varianty citačních stylů	121
7.5. Jaký citační styl vybrat?	122
7.6. Špatný versus dobrý bibliografický záznam	123
8. Chicago style, varianta	125
8.1. Plné a zkrácené podoby bibliografických odkazů – šablony	126
8.2. Referenční odkazy v textu	131
8.3. Souhrnný bibliografický seznam (reference list)	133
8.4. Nejčastější chyby studentů	135
8.5. Cvičení	136
9. Konečná podoba hesla	140
9.1. Formální a typografická úprava hesla	140
9.2. Rozsah hesla	141
9.3. Obecná doporučení	141
9.4. Seznam zkratk užívaných v bibliografických odkazech v eL	142
Několik rad závěrem	144
Reference	145
Přílohy	148

Příloha 1 – Citační manažer Zotero	148
Příloha 2 – Vyhledávací taktiky	160
Příloha 3 – Texty ke cvičením	178
Příloha 4 – Příkladová hesla. Kategorie Pojem/Koncept	183
Příloha 5 – Příkladová hesla. Kategorie Disciplína	191
Příloha 6 – Příkladová hesla. Kategorie Škola/Směr	211
Příloha 7 – Příkladová hesla. Kategorie Osobnost	220
Příloha 8 – Pravidla editování v MediaWiki	233
Rejstřík	239

Úvodem aneb Nedávej hladovějícímu rybu, ale dej mu udici a nauč ho lovit!

Manuál Encyklopedie lingvistiky, který právě pročítáte, je primárně určen studentům různých kurzů poskytovaných katedrou obecné lingvistiky (KOL), v jejichž rámci jsou zpracovávána hesla pro *Encyklopedii lingvistiky* (eL). Vznikl z potřeby poskytnout autorům eL praktického průvodce procesem tvorby hesla, od volby „toho pravého“ přes fázi rešerší a psaní až po odevzdání a následné publikování hesla v eL. Nejedná se tedy o příručku preskriptivního charakteru, ale spíše o **soubor praktických rad a doporučení**, jak práci na hesle zvládnout co neefektivněji a s co nejkvalitnějším výstupem. Praktické tipy a příklady jsou doplněny názorným obrazovým materiálem a cvičeními.

Skripta jsou rozčleněna do devíti vzájemně provázaných kapitol, jejichž struktura koresponduje s postupem při procesu tvorby hesla a upozorňuje na možná úskalí v jednotlivých fázích. Skripta proto můžete číst nejen klasicky od začátku do konce, ale také se zaměřením se pouze na vybranou kapitolu textu, jež vám pomůže s konkrétním problémem. Nevíte-li například, jak správně citovat vyhledané prameny, obraťte svoji pozornost ke kapitolám 6 a 8, dělá-li vám potíže vyhledat dostatečné množství relevantní literatury, pomůžou vám rady a tipy z úvodních kapitol (kap. 1–3).

Pro vyšší uživatelský komfort jsme do Manuálu zařadili ikony upozorňující na následující oddíly:

Pozor!

Tak ne!

Tip!

Zkus to!

Značný prostor jsme z důvodu co nejvyšší srozumitelnosti a názornosti textu věnovali **příkladům**, a to především těm z již zpracovaných hesel *Encyklopedie lingvistiky*.

Věříme, že Manuál vám bude užitečným a praktickým průvodcem po vaší cestě od výběru hesla až po jeho publikování.

Co je Encyklopedie lingvistiky?

Encyklopedie lingvistiky (<http://oltk.upol.cz/encyklopedie>) je encyklopedií lingvistických hesel s interdisciplinárními přesahy do dalších humanitních i přírodovědných oborů. Je spoluvytvářena studenty a vyučujícími katedry obecné lingvistiky FF UP v rámci projektu Inovace studia obecné jazykovědy a teorie komunikace ve spolupráci s přírodními vědami. *Encyklopedie lingvistiky* není tzv. otevřenou encyklopedií, nemůže v ní tedy editovat kdokoli. Jednotlivá **hesla eL vznikají jako seminární výstupy studentů** různých kurzů poskytovaných katedrou obecné lingvistiky. Všechna hesla jsou poté kontrolována a garantována vyučujícími. Pod každým heslem je proto uvedeno jméno autora/autorů (tedy studentů) i garanta.

Záměrem projektu *Encyklopedie lingvistiky* je, aby seminární práce studentů nebyla pouze izolovaným počinem v horizontu konkrétního kurzu, ale aby dostala cílenou a vědecky závažnější podobu. Studenti připravující se na atestace lingvistických předmětů ocení **eL jako kvalitní, odborný, a přitom snadno dostupný a srozumitelný zdroj informací**, vyučující ji mohou použít jako podpůrný materiál ve výuce. Encyklopedie je určena také širší veřejnosti, nejedná se však o text popularizačního charakteru.

Studenti semináře Lingvistická encyklopedie, kteří jednotlivá hesla editují, tvoří spolu s vyučujícími KOL redakční tým eL, který se postupně obměňuje. Vybraní studenti kurzu Lingvistická encyklopedie se současně podílejí na editorských úpravách jednotlivých hesel a na jejich publikování. Především jim je věnována Příloha 8 (Pravidla editování v MediaWiki).

Hesla jsou zveřejněna a průběžně updatována katedrou obecné lingvistiky a dalšími zájemci na webové adrese <http://oltk.upol.cz/encyklopedie>. Obsah eL je zároveň přenášen do otevřené encyklopedie Wikipedia.

1. Volba hesla

Předtím, než se pustíte do vlastní realizace encyklopedického hesla, je třeba zamyslet se nad tím, jakou kategorii a jaké konkrétní heslo budete zpracovávat.

Vhodně zvolené heslo má pro vás mnoho výhod a užítku, protože:

- ▶ při procesu zpracování hesla se naučíte samostatně tvořit odborný vědecký text, přičemž tuto znalost později mnohokrát využijete v dalším průběhu studia;
- ▶ může jít o téma, které koresponduje se zkuškovým okruhem při atestaci z konkrétního předmětu nebo při státních zkouškách;
- ▶ může souviset s dalšími, závažnějšími pracemi, kterými se zabýváte nebo chystáte zabývat (s tématem vaší diplomové práce, s výzkumnou činností, studijní stáží, přípravou odborného článku apod.);
- ▶ v případě, že jste studentem dvouoborového programu, může tematika hesla korespondovat s vaším druhým oborem a poskytnout vám tak interdisciplinární přístup a rozšíření pohledu na daný problém;
- ▶ může navazovat na poznatky a zkušenosti z absolvování předchozích předmětů; téma tedy není pocíťováno jako cizí či nové, ale představuje prohloubení a rozšíření vašich stávajících vědomostí.

Tento výčet samozřejmě nemusí být konečným a je možné, že v průběhu tvorby hesla objevíte ještě další bonusy. **Celý proces vytváření hesla by pro vás měl být přínosný, obohacující a zajímavý a neměl by vám zabrat mnoho času** (cca 27–54 hodin práce v závislosti na dalších aktivitách v semináři; jednomu kreditu odpovídá přibližně 27 hodin studentovy práce).

Pozor!

Výběr hesla nepodceňujte! Mějte na paměti, že volba ne/vhodného hesla může rozhodujícím způsobem ovlivnit celý pozdější proces jeho tvorby.

1.1. ODBORNÉ ZAMĚŘENÍ

Encyklopedie lingvistiky obsahuje hesla spadající do širokého spektra lingvistických disciplín, a tak je naprosto logické, že některá z nich nebudou vyhovovat vašemu odbornému zaměření.

Tip! Vyberte si takové heslo, které souvisí s vámi studovaným předmětem a odborným zaměřením vyučujícího. Porovnejte seznam hesel s programem, popř. sylabem předmětu, ve kterém heslo zpracováváte, a s požadavky na jeho absolvování (včetně požadavků ke zkoušce a zkouškových okruhů), abyste získali prvotní představu o možnostech a využitelnosti hesel.

Proces výběru hesla vám ulehčí vyučující, v rámci jehož předmětu budete heslo zpracovávat. Vedoucí semináře pro vás bude mít připravený předvýběr hesel, která považuje z hlediska zaměření svého kurzu za relevantní. Pokud navštěvujete, dejme tomu, předmět *Kritická analýza diskurzu*, nikdo po vás nebude vyžadovat zpracování hesla z oblasti matematické lingvistiky. **Heslo totiž nemá být odtrženo od probírané látky**, nýbrž má jednu její část zintenzivnit. To znamená, že vybrané téma kurzu nebo jeho část zpracujete v hesle do detailu.

Tip! K vypracování si vybírejte ta hesla, o nichž už něco víte a která vám nejsou úplně cizí (například souvisejí s látkou, kterou jste již probrali v předchozích kurzech).

Příklad: Vyjděme z předpokladu, že jste si zapsali kurz *Kritická analýza diskurzu*. Na úvodní hodině vám dá vyučující společně se sylabem předmětu k dispozici seznam hesel, která se vztahují k náplni kurzu – *Řád diskurzu podle Fairclougha, Mluvní akty podle Austina, Výpověď podle Foucaulta, Reprezentace, Intertextovost, Diskurz podle Fairclougha, Interdiskurzivita, Kontext, van Dijk Teun, Fairclough Norman, Wodak Ruth*.

Co můžete v tuto chvíli udělat? Syllabus porovnejte se seznamem hesel a zamyslete si, co by vás zajímalo, o čem již něco víte z jiných seminářů nebo z vlastního zájmu, a na základě těchto informací si poté zvolte heslo, které chcete zpracovat.

Může vás zaujmout např. heslo Diskurz podle Jürgena Habermase, protože:

- ▶ vaším druhým oborem v kombinaci je filozofie nebo sociologie a již jste se zabývali tzv. frankfurtskou školou;
- ▶ absolvovali jste na Katedře obecné lingvistiky kurz Filozofie a jazyk a s Habermasem nebo s teorií mluvních aktů jste se setkali v předmětu Teorie komunikace;
- ▶ zajímáte se o téma diskurzu, popř. se aktivity v jiných seminářích vztahují k teorii mluvních aktů;
- ▶ na základě syllabu předmětu a zjištění, že habermasovské tematice bude věnována celá hodina, a po zvážení doporučené četby a nahlédnutí do příslušné literatury usoudíte, že bude toto heslo nejvhodnější.

Tip! Pokud si přesto nejste jisti svou volbou, zkonzultujte výběr hesla s vyučujícím, který vám poskytne užitečné informace pro jeho zpracování a nastíní potenciální problémy. (V našem příkladu vás vyučující může upozornit na to, že Habermasovo dílo *Theorie des kommunikativen Handelns* nebylo přeloženo do češtiny, takže primární literatura k heslu bude dostupná pouze v německém jazyce, popř. v anglickém překladu.)

1.2. KATEGORIE HESEL

Hesla obsažená v *Encyklopedii lingvistiky* jsou rozdělena do čtyř kategorií, z nichž každá vyžaduje specifický přístup a klade různé nároky na osobu zpracovatele. Těmito kategoriemi jsou **Pojem/Koncept**, **Disciplína**, **Škola/Směr** a **Osobnost**. Rozdílná je především kvantita (dostupných) informací, které se

k jednotlivým kategoriím, resp. heslům vážou a které je potřeba zpracovat. Jinými slovy – **některé kategorie vyžadují větší množství prostudované primární literatury než jiné**. Zejména v případě zpracování hesel z kategorií Osobnost (např. Umberto Eco), Škola/Směr (např. PLK) nebo Disciplína (např. Psycholingvistika) se mohou studenti potýkat s inflací literatury, kterou musejí přečíst, kriticky posoudit a následně excerptovat.

Příklad: V rámci kategorie Osobnost (zejména pokud se jedná o lingvistu s bohatou vědeckou a publikační činností, popř. o osobnost s inovativními či kontroverzními postuláty vyvolávajícími četné ohlasy a diskuse) vyžaduje heslo zpracování informací nejen ze sekundární, ale také (a to především) z primární literatury (více viz kapitola 2.6.).

Tip! Pokud se dlouhodobě nezabýváte určitou osobností, směrem či školou, volte raději hesla spadající do kategorie Pojem/Koncept, která ve většině případů nebudou vyžadovat prostudování a kritické zhodnocení takového množství literatury.

Tip! Některá rozsáhlá a náročnější hesla lze po dohodě s vyučujícím zpracovat ve dvojici nebo ve skupině a tím rozložit zátěž nejen při excerptaci zdrojů.

1.3. DOSTUPNOST A RELEVANCE LITERATURY A PRAMENŮ

Poté, co máte vybráno konkrétní heslo, zjistěte si množství a dostupnost relevantní literatury. Nestačí pouze vědět, že ke konkrétnímu heslu existuje dostatečné množství odborné literatury a pramenů, je zapotřebí zjistit také to, zda se k potřebným informacím dostanete. Nalezenou odbornou literaturu hledejte proto nejen v souborných knihovních databázích, ale také v katalogích konkrétních knihoven, do nichž máte přístup a z nichž si budete moci literaturu pro

zpracování hesla vypůjčit. Požadované zdroje samozřejmě nemusíte hledat pouze v knihovnách ve vašem městě – pokud není některá publikace nebo odborný článek k dostání v univerzitní nebo ve vědecké knihovně, není ještě všem nadějším konec. Vždy můžete za malý finanční obnos využít tzv. **meziknihovní výpůjční službu** (MVS), jejímž prostřednictvím se dostanete téměř k jakékoli knize uložené v libovolné knihovně po celé ČR. Celou řadu publikací dnes naleznete také v elektronické podobě v placených a neplacených databázích a některé tituly jsou k dispozici také přímo na katedrách u konkrétních vyučujících (o vyhledávání relevantní literatury podrobně viz kap. 2).

Tip! Při dnešních možnostech se k drtivé většině vyhledané literatury vždy nějak dostanete, je však lepší zvolit si pro zpracování takové heslo, u něhož minimalizujete problémy spojené se zajištěním dostatečného množství kvalitních a relevantních odborných zdrojů.

1.4. LITERATURA A PRAMENY V ČESKÉM A SVĚTOVÉM JAZYCE

U některých hesel si vystačíte s odbornými zdroji v českém jazyce, u některých naopak budete z velké části odkázáni na cizojazyčnou literaturu (nejčastěji v angličtině, ale i v jiných světových jazycích). Pokud si vyberete např. heslo Mluvní akty dle Austina, nebudete se s jazykovou bariérou příliš potýkat, protože Austinovo dílo *How to Do Things with Words* bylo přeloženo do češtiny. U některých jiných lingvistů však bude dostupnost literatury v českém jazyce minimální (např. Claude E. Shannon, Paul Menzerath).

Tip! S ohledem na potenciální jazykovou bariéru si tedy raději dopředu zjistěte, zda k vašemu heslu existuje dostatek odborné literatury v jazycích, které ovládáte. Pokud dojdete k závěru, že nikoli, zvažte své jazykové kompetence a schopnost zpracovat heslo odpovídajícím způsobem.

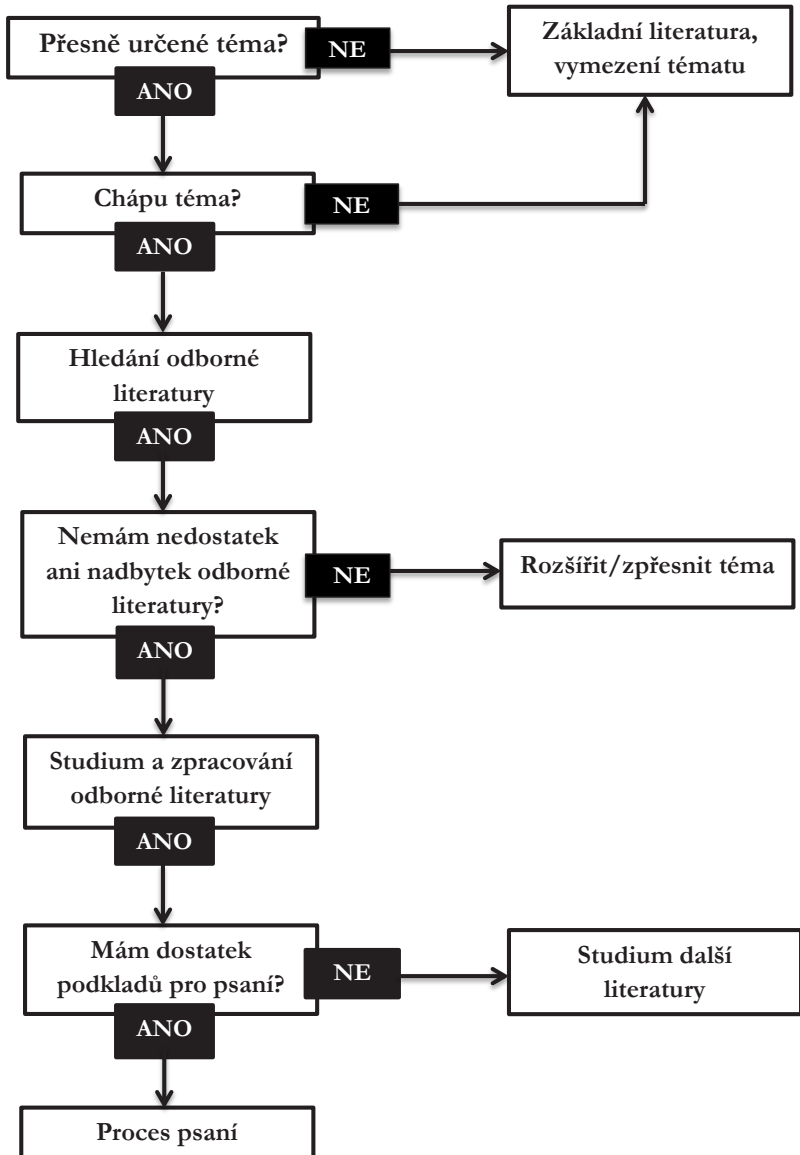
Pozor! Nedostupnost českého překladu určitého díla relevantního pro vaše heslo není v žádném případě důvodem pro jeho opomíjení a absenci v závěrečném bibliografickém soupisu!

Zejména anglicky psané odborné literatury bude s největší pravděpodobností přibývat na úkor jazyků národních, neboť jak říká František Daneš: „Jazykem vědy [...] se stala angličtina, což má své důsledky pro postavení jiných národních jazyků ve vědě.“ (1997, 68)

Nebojte se odborné angličtiny! V češtině se odborný styl sice obvykle vyznačuje komplikovaností, ale v anglosaské jazykové oblasti je ve většině případů lehce srozumitelný a čtenářsky přístupný. Práce s anglicky psanou literaturou vás navíc bude postupně připravovat na normy současného vědeckého bádání.

■ **OBR. 1**

Proces získávání zdrojů (vytvořeno podle Zbíral 2012)

2. Vyhledávání a třídění informací

Při vyhledávání zdrojů buďte systematictí, abyste nepřehlédli důležitý zdroj, jehož absence by mohla snížit kredit vaší práce.

(Turabian 2007, 29)

Po přípravné fázi spočívající ve volbě vhodného hesla vás čeká fáze zpracování, jejímž prvním krokem je sestavení bibliografie a excerpt literatury v ní uvedené. Proces vyhledávání a třídění odborných zdrojů prochází několika etapami, které na sebe přirozeně navazují a jsou vzájemně propojeny. Doporučujeme držet se pokynů uvedených níže a minimalizovat tak riziko, že některý důležitý zdroj informací přehlédnete nebo mu nebudete věnovat náležitou pozornost.

Pozor! Výsledné heslo se v případě špatně vypracované a neúplné bibliografie může stát tzv. pahýlem, tedy heslem, které nebude danou problematiku popisovat v celé její komplexnosti. V důsledku toho nebude heslo věrohodné a jako takové nebude moci být do konečné redakce eL bez náležitých korekcí přijato.

Příklad: Pokud by autor hesla Aktuální členění opomněl při jeho zpracování zmínit specifický přístup tzv. brněnské školy a jejího hlavního představitele Jana Fírbase, nebylo by heslo zpracováno náležitě komplexně, a nemohlo by tedy být do eL přijato.

Máte tedy vybrané heslo a nyní potřebujete pro jeho zpracování najít relevantní informace a zdroje. V této chvíli se nedostatek informací k tématu stává předmětem vyhledávání, tzv. rešeršním požadavkem, který je třeba vyjádřit v určitém dotazovacím jazyce. Výsledkem takové činnosti je pak **rešerše**, soupis bibliografických záznamů, faktografických informací nebo plných textů dokumentů.

K základním zdrojům informací o odborné literatuře vztahující se ke zpracovávanému tématu patří příručky shrnujícího a encyklopedického charakteru, katalogy knihoven, fulltextové databáze odborných článků placené akademickými pracovišti, databáze s bibliografickými údaji, internetové vyhledávače či sylaby předmětů nebo konzultace s vyučujícími.

Pozor!

Předtím, než začnete do vyhledávání relevantní literatury k vašemu heslu zapojovat vyučujícího, měli byste vyvinout vlastní iniciativu a bibliografii k heslu se pokusit sestavit samostatně! Vyhledávání zdrojů k určitému tématu je totiž součástí vašeho vzdělání a patří do souboru dovedností, které byste měli na vysoké škole perfektně zvládnout. Při hledání vhodné literatury pro vaše heslo navíc obvykle získáte přehled o jazykovědné literatuře, jménech a dílech významných lingvistů a pravděpodobně narazíte i na informace, které se vám budou hodit pro zpracování dalších seminárních prací, při přípravě na zkoušky či pro váš výzkum.

Tip!

Vyhledané tituly od počátku zaznamenávejte podle konkrétního citačního stylu, a to přesně a důkladně. Urychlí a zpřehlední to vaši další práci a zároveň tak zabráníte zmatkům a omylům při citování a zdlouhavém dodatečném dohledávání chybějících údajů pro kompletní citační záznam. **Pro všechny autory hesel eL platí jednotná citační norma, tzv. chicagský styl** (více viz kap. 8), a proto je vhodné zdroje zaznamenávat tímto způsobem. Důkladnost v počátku zpracování hesla mnohonásobně oceníte při jeho dokončování.

Postupně si z vyhledané relevantní literatury vytvoříte jakousi **kartotéku bibliografických údajů**. Tu doporučujeme uložit do vašeho počítače jako samostatnou složku, kterou budete postupně doplňovat. Kartotéku si zároveň můžete vést i ve fyzické podobě – papírové kartotéční lístky můžete archivovat např. v eurosložkách v šanonu.

Eco (1997, 89–90) doporučuje odlišovat kartotéku bibliografických údajů od kartotéky s poznámkami z četby (viz kap. 3.2.). Do té s bibliografickými údaji vkládejte i knihy a články, které jste dosud nepřečetli. Na jednotlivé lístky si zapisujte základní údaje o zdroji, jako jsou jméno autora, rok a místo vydání, jazyk a rozsah dokumentu, ale také informace, ve které knihovně je text k dispozici či jak důležitý je pro vaše heslo.

Tip! Při tvorbě digitální kartotéky můžete pro urychlení práce používat tzv. **citační manažery** (volně dostupné jsou např. Citation Machine, CiteULike, Zotero, Connotea), které vám výrazně usnadní tvorbu a správu bibliografických údajů i následnou práci s nimi. Doporučujeme používat citační manažer Zotero, který umožňuje generovat bibliografické údaje v požadovaném chicagském stylu (podrobně o programu viz Příloha 1).

2.1. PŘÍRUČKY SHRNUJÍCÍHO A ENCYKLOPEDIKÉHO CHARAKTERU

Své pátrání po vhodné literatuře můžete začít u encyklopedických, sumarizačních příruček a referenčních zdrojů (mluvnice, slovníky, dějiny lingvistiky ap.), které vás nasměrují k dalším vhodným materiálům a publikacím. V průběhu excerptce základní literatury k tématu se původní (předběžná) bibliografie rozšiřuje, což vede k maximálnímu pokrytí celého obsahu zpracovávaného hesla. Využít můžete např. tyto publikace:

- ▶ Bachmannová, Jarmila et al. 2002. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- ▶ Černý, Jiří a Jan Holeš. 2008. *Kdo je kdo v dějinách české lingvistiky*. Praha: Libri.
- ▶ Mistrík, Jozef et al. 1993. *Encyklopédia jazykovedy*. Bratislava: Obzor.
- ▶ Reifová, Irena et al. 2004. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál.

Tip! Přehledové informace můžete získat také z internetových encyklopedií, např. z anglické či německé verze Wikipedie nebo ze *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

V encyklopediích a souhrnných příručkách obvykle narazíte na příbuzné pojmy a oblasti zájmu, které můžete využít v dalším hledání jako **klíčová slova** či **předmětová hesla**.

Příklad „detektivní“ rešeršní práce (heslo Intence):

Encyklopedický slovník češtiny (2002) uvádí heslo Intence textu. V definici pojmu se dočtete, že jde o „jeden z konstitutivních rysů textu“ (182). To znamená, že nadřazeným pojmem bude termín text. Dále zjistíte, že text se má k intenci jako výpověď k ilokuci (komunikační funkce výpovědi), jen jde o vyšší úroveň, a že zde existuje analogie s mluvními akty. Jako další související pojem uvádí ESČ intencionalitu. Ta odkazuje k mluvčímu, který výpovědi a texty vytváří. U hesla je uvedena následující literatura, kterou si můžete opoznámkovat (X – nehodí se, ✓ – hodí se, ? – uvidím).

- X Brandt, Margareta a Inger Rosengren. 1992. „Zur Illokutionsstruktur von Texten.“ *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik* 22, 9–51.
- ✓ van Dijk, Teun A. 1980a. *Macrostructures*.
- X van Dijk, Teun A. 1980b. *Textwissenschaft*.
- X Hlavsa, Zdeněk a Dieter Viehweger. 1989. *Makrostrukturen im Text und Gespräch*.
- ✓ Schegloff, Emanuel A. 1992. „To Searle on Conversation: A Note in Return.“ In *(On) Searle on Conversation*, eds. John R. Searle, Herman Parret a Jef Verschueren, 113–128.
- ✓ Searle, John R. 1983. *Intentionality. An Essay in the Philosophy of Mind*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ✓ Searle, John R. et al., eds. 1992. *(On) Searle on Conversation*. Amsterdam: John Benjamins.

Přečtením textu hesla jste tedy kromě základních informací zjistili, jaké termíny a oblasti lingvistiky s ním souvisejí, a můžete je využít v dalším hledání a při sestavování bibliografie. Máte vypsaný a opoznámkovaný seznam literatury a posléze ověříte, které z položek využijete. Ze souvisejících pojmů je nejbližší předmětu vašeho zájmu intencionalita, proto si přečtete i toto heslo. Je mnohem stručnější a opět se zde objevuje souvislost s mluvními akty. Doporučená literatura pro vás obsahuje dva nové tituly:

- ✓ Čejka, Mirek. 1994. *Přání jako intencionální stav a mluvní akt*. Brno: FF MU.
- ✓ Grice, Paul. 1989. *Studies in the Ways of Words*. London: Harvard University Press.

Jaké jsou tedy vaše dílčí výsledky? V souvislosti s intencí se budete často setkávat s mluvními akty, textovou analýzou a se jménem J. R. Searle, možná i T. van Dijk. Jako klíčová slova jste určili termíny: text, výpověď, ilokuce, propozice, makropropozice, mluvní akt, komunikační funkce, mluvní, J. R. Searle. Zároveň jste zjistili, že obě hesla zpracoval Marek Nekula, proto je vhodné ověřit, zda nenapsal také něco o intenci.

2.2. SYLABY PŘEDMĚTU A KONZULTACE S VYUČUJÍCÍM

Cenný zdroj informací o primární a sekundární literatuře vztahující se k tématu vašeho hesla představují též sylaby k předmětu, uvádějící základní i rozšiřující literaturu k dané problematice, a odborníci z řad vyučujících. Nejvhodnějším konzultantem je v tomto případě garant daného encyklopedického hesla, který je obvykle zároveň vyučujícím předmětu, v jehož rámci heslo pro eL zpracováváte.

Příklad sylabu:

Předmět: **Filozofie a jazyk I**

Přednáškové okruhy:

Kdy něco něco znamená?

- ✓ Marvan, Tomáš. 2010. „Grice: Intencionální sémantika.“ In *Otázka významu: Cesty analytické filozofie jazyka*, 101–116. Praha: Togga.

Kolik lidí je potřeba na jazyk?

- ✓ opora: Marvan, Tomáš. 2010. „Davidson II: Radikální interpretace.“ In *Otázka významu: Cesty analytické filozofie jazyka*, 81–100, Praha: Togga.

Téma a seminářů:

Mluví a posluchači

- ✓ Grice, Herbert P. 1992. „Mienenie a význam.“ In *Filozofia prirodzeného jazyka*, ed. Marianna Oravcová, 170–179. Bratislava: Archa.
- ✓ Davidson, Donald. 2004. „Druhá osoba.“ In *Subjektivita, intersubjektivita, objektivita*, 129–143, Praha: Filosofia.

Doporučená literatura:

- ? Eco, Umberto. 1984. *Semiotics and the Philosophy of Language*. Bloomington.
- X Hubík, Stanislav. 1994. *K postmodernismu obratem k jazyku*. Boskovice: Albert.
- ? Chapman, Simon. 2000. *Philosophy for Linguists*. London: Routledge.
- ✓ Kotátko, Petr. 1998. *Význam a komunikace*. Praha: Filosofia.
- ✓ Kotátko, Petr. 2006. *Interpretace a subjektivita*. Praha: Filosofia.
- ? Lamargue, Peter a R. E. Asher, eds. 1997. *Concise Encyclopedia of Philosophy of Language*. Pergamon.
- ? Lycan, William. 2000. *Philosophy of Language. A Contemporary Introduction*. London: Routledge.
- ✓ Marvan, Tomáš a Juraj Hvorecký, eds. 2007. *Základní pojmy filosofie jazyka a mysli*. Nymburk: O.P.S.
- ✓ Marvan, Tomáš. 2010. *Otázka významu: Cesty analytické filozofie jazyka*. Praha: Togga, ve spolupráci s Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze.

- ? Oravcová, Marianna, ed. 1992. *Filozofia prirodzeného jazyka*. Bratislava: Archa.
- ✓ Peregrin, Jaroslav. 1999. *Význam a struktura*. Praha: Oikoymenh.
- ? Peregrin, Jaroslav. 2005. *Kapitoly z analytické filosofie*. Praha: Filosofia.
- X Sousedík, Prokop. 2008. *Logika pro studenty humanitních oborů*. Praha: Vyšehrad.
- ? Tugendhat, Ernst. 1997. *Logicko-sémantická propedeutika*. Praha: Petr Rezek.

2.3. ELEKTRONICKÉ INFORMAČNÍ ZDROJE

Než se pustíte do vyhledávání v katalozích knihoven a dalších elektronických informačních zdrojích, ujasněte si, jaký typ informací v dané chvíli potřebujete získat a k jakému účelu. Podle toho pak volte vyhledávací nástroje, zdroje informací a vhodné strategie.

Rozhodněte se:

- ▶ zda hledáte souhrnný materiál pro získání prvotního přehledu o tématu, nebo odbornou akademickou studii (souhrnné informace najdete volně dostupné přímo na internetu, zatímco vysoce odborné texty získáte především ze specializovaných zdrojů, často s omezeným přístupem);
- ▶ kolik máte času na zpracování a jaká je dostupnost materiálů (v případě časové tísně či nemožnosti navštívit knihovnu potřebujete na internetu získat celé texty článků, pokud máte čas a možnost navštívit knihovnu, stačí vám získat bibliografické údaje, podle nichž si text vyhledáte a objednáte).

(<http://www.infogram.cz>)

2.3.1. Katalogy knihoven

Především (ne však výhradně) v případě česky psané literatury vám spolehlivě poslouží konkrétní knihovny (univerzitní, vědecké, ale i oblastní či městské) a jejich on-line katalogy. Jako studenti Univerzity Palackého nejčastěji využijete

souborný katalog univerzitní knihovny, dostupný na adrese <http://knihovna.upol.cz/katalog/>. Větší počet výsledků pravděpodobně naleznete v katalogu Národní knihovny České republiky nebo v souborném katalogu Národní knihovny (<http://www.caslin.cz/>), který poskytuje informace o zdrojích ze všech českých knihoven. Využít můžete také katalog Jednotné informační brány (JIB, <http://www.jib.cz/V?RN=19710803>). Tento portál vám umožní z jednoho místa jedním vyhledávacím rozhraním procházet různé české a zahraniční zdroje (katalogy knihoven, souborné katalogy, plnotextové databáze atd.).

Tip! Nezapomeňte, že vyhledanou literaturu si můžete pohodlně obstarat prostřednictvím meziknihovní, popř. mezinárodní meziknihovní vypůjční služby. V relativně krátkém časovém intervalu, cca do měsíce, tak můžete studovat knihu vypůjčenou např. z některé univerzitní knihovny v USA.

2.3.1.1. České katalogy

V České republice se používá pouze několik knihovních systémů a není těžké se v nich zorientovat. Knihovní katalogy poskytují možnost vyhledávání (hledání slov kdekoli v poli) nebo prohlížení (hledání v abecedních rejstřících). Požadovaný titul můžete hledat podle autora, názvu, klíčových slov nebo předmětových hesel, ISBN (ISSN), signatury knihy apod. K tomu jsou určeny jednoduché vyhledávací formuláře (více viz níže).

(<http://www.infogram.cz>)

2.3.1.2. Zahraniční katalogy

Pokud jde o literaturu zahraniční provenience, pomohou vám katalogy zahraničních knihoven. Dvě největší světové knihovny – Library of Congress (USA) a British Library (VB) vlastní desítky milionů knih a jejich katalogy můžete využít jak při vyhledávání zdrojů, tak i při následné formální úpravě citačních údajů.

Užitečný pro vás může být také Karlsruher Virtueller Katalog (KVK), vyhledávač vytvořený Univerzitou Karlsruhe, který vám umožní nahlédnout do katalogů vědeckých knihoven v Německu, Rakousku a Švýcarsku.

2.3.2. Databáze odborných článků placené akademickými pracovišti

Pro vyhledání relevantních zdrojů je velmi vhodné prohlédnout si webové stránky akademických ústavů, se kterými přicházíte do kontaktu. Univerzita Palackého nabízí přístup do mnoha databází, kde můžete nalézt buď plné texty článků, např. JSTOR (archiv textů vědeckých časopisů v plném znění), Cambridge Journals Online (kolekce humanitních a společenskovedních časopisů), EBSCO (megazdroj vědeckých informací pro společenské a humanitní obory), Electronic Enlightenment (databáze korespondence mezi významnými osobnostmi dějin), ProQuest (multioborové plnotextové databáze), C.E.E.O.L. (plné texty společenskovedních a humanitních časopisů) či Springer Link (plné texty přírodovědných, částečně i společenskovedních časopisů), nebo jen bibliografické údaje (Current Contents či Web of Science). V případě takových databází nezískáte plné znění odborného textu, ale jen informaci o tom, že existuje. Tu můžete využít v závěrečném bibliografickém seznamu jako další relevantní literaturu k tématu, celý text dokumentu však budete v případě potřeby muset získat jinde (prostřednictvím MVS, na webových stránkách konkrétních periodik ap.). Informace o vyhledávacích taktikách v placených databázích naleznete v kap. 2.4. a v Příloze 2.

Jednotlivé katedry mají často také předplacené databáze (obvykle časově omezené) s literaturou vztahující se k oboru (např. katedra obecné lingvistiky UP má předplacenou kolekci časopisů nakladatelství de Gruyter).

Pozor! Užívání předplacených databází je většinou dočasné nebo je limitován jejich obsah (přístup je umožněn jen do části databáze), a proto je užitečné je průběžně kontrolovat (zejména ke konci kalendářního roku, kdy dochází k „reklamním akcím“ ze strany časopisů a databázových společností, a tedy ke zpřístupnění většího počtu plných textů článků).

Tip! Kompletní seznam placených databází, ke kterým máte přístup ze sítě Univerzity Palackého, naleznete na webových stránkách <http://ezdroje.upol.cz/>.

OBR. 2

Elektronické informační zdroje (EIZ) umožňují přístup k informacím pro vědu, výzkum a výuku. Jsou určeny pouze pro zaměstnance a studenty UP pro jejich akademickou potřebu.

Portál zpřístupňuje především licencované zdroje, tj. takové, u kterých UP uzavřela licenční smlouvu s dodavatelem. EIZ mohou být dostupné z celé některých zdrojů je licence omezena na počet současně pracujících uživatelů.

S licencovanými informačními zdroji je možné pracovat na počítačích zapojených v počítačové síti UP nebo odkudkoliv prostřednictvím sítě VPN.

Zdroji můžete listovat dle:	
abecedy	seznam všech zdrojů v abecedním pořadí
fakult	zdroje rozdělené tématicky podle fakult UP
oborů	zdroje tématicky rozdělené podle oborů (chemie, právo, ...)
free-trials	zdroje na vyzkoušení dostupné po omezenou dobu (obvykle ne déle než měsíce)

Tip! Přístup k univerzitní síti (a tím i do placených databází) je umožněn i mimo univerzitní prostory prostřednictvím tzv. VPN. Informace získáte na portálu.upol.

OBR. 3

Portál Informační systém Univerzity Palackého

Domů | Studium a výuka | **Administrativa** | Menza | Kontakty | E-mail | Můj portál | Helpdesk

Webové aplikace | Dokumenty | **Návody a nápovědy** | Statistiky | Ke stažení

Nápověda k portálu Administrativa / Návody a nápovědy / Počítačová síť UP / Přístup prostřednictvím VPN

Identifikační karty

Organizační a procesní schéma UP

▼ **Počítačová síť UP**

- Technická podpora počítačové sítě
- Mobilní přístup na síť (síť eduroam), WIFI, LAN
- Přístup prostřednictvím VPN**
- Přístup ke zdrojům (Shibboleth)
- Bezpečnost a antivirová ochrana
- Videokonference
- Multilicenční software
- Tisk z notebooku přes SafeQ

▼ **Univerzitní e-mail**

- E-mail pro studenty

Služba VPN umožňuje vstoupit do počítačové sítě UP téměř z každého místa na světě. Bezpečnostních důvodů limitováno na adresní prostor UP. V průběhu spojení je zbudovy fakulty.

Jak funguje VPN?

Váš počítač nejprve naváže spojení s univerzitním VPN serverem, který ověří vaši odposlechu během jejich přenosu. Náš server přichází data rozšifruje a předá je. Během VPN připojení používá váš počítač IP adresu, kterou dostává přidělenou z...

Pokud si zřídíte čtenářský průkaz do Národní knihovny ČR, získáte přístup k českým i zahraničním licencovaným elektronickým knihám pomocí

služby **Ebrary Academic Complete**. Texty, které zde vyhledáte, si můžete stáhnout do svých přenosných elektronických zařízení. Knihovna nabízí více než 78 000 titulů z 16 klíčových oblastí aktuální zahraniční akademické literatury nezbytné pro vysokoškolské studium, vědu a výzkum. Databáze obsahuje publikace světových akademických nakladatelství, v první řadě amerických a britských univerzit (Yale University Press, University of California Press, Oxford University Press, Cambridge University Press, Manchester University Press apod.), ale i jiných renomovaných nakladatelů vědecké literatury (Brill Academic Publisher, Greenwood Press, John Benjamins Publishing, Kluwer Academic Publishing, Springer ad.). E-knihy obsažené v databázi Ebrary je možné využívat také prostřednictvím vzdáleného přístupu (informace převzaty z webových stránek NK ČR <http://www.nkp.cz/katalogy-a-db/licencovane-db/prehled-lic-zdroju/ebrary>).

2.3.3. Internetové vyhledávače

Při získávání informací byste neměli podceňovat ani neplacené databáze, např. Google, ale je nezbytné naučit se v nich **vyhledávat efektivně**. Pro vyhledávání odborných informací a článků doporučujeme vyhledávače Google Scholar či Google Book Search. Úspěšnost vyhledávání záleží na tom, jak vhodně zvolíte klíčová slova a jak dokážete vyhledané informace filtrovat a použít ty relevantní.

Pozor! Citování a parafrázování internetových zdrojů je nutné předem konzultovat s vyučujícím. Důvodem tohoto opatření je snaha eliminovat nespolehlivé zdroje, kterých je na internetu velké množství, a udržet vysokou úroveň odbornosti hesel.

2.3.3.1. Google

Google patří mezi nejpopulárnější světové vyhledávače. Jeho výhodou je, že je stále aktualizován, uchovává množství informací, včetně PDF souborů, a je snadno a volně dostupný. Nevýhodou Googlu při hledání zdrojů pro zpracování odborného

textu je nejasná důvěryhodnost dostupných zdrojů (vstup dat není kontrolován), problémy s ověřitelností informací a jeho popularizační charakter. Jedním z kritérií posouzení relevance vyhledaných výsledků je i popularita stránky, což je ovšem kritérium pro akademické psaní nepříliš relevantní a nosné.

Google je uživatelsky příjemný, snaží se vyjít vstříc co nejširšímu okruhu uživatelů tím, že co nejvíce redukuje nutnost ovládat operátory a jiné zástupné znaky a snaží se rozluštit rešeršní dotaz téměř v jakékoli formě.

Můžete využít jednoduché vyhledávání, přičemž **není třeba složitě volit nějaký specializovaný rešeršní dotaz** – Google zpracuje i dotaz obsahující tzv. stop slova či různé tvary jmen a sloves, do dotazovacího pole lze dokonce vepsat celé věty (i tázací). Dalším uživatelsky vstřícným krokem je skutečnost, že operátor AND provádí Google automaticky (o formulaci rešeršního dotazu, operátorech a tzv. stop slovech viz kap. 2.4. a 2.5.). Pro více informací navštivte <http://www.infogram.cz/article.do?articleId=1761>.

■ OBR. 4

The screenshot shows a Google search interface. At the top, the search query "Kdo se zabývá intencionalitou?" is entered and circled in red. Below the search bar are navigation tabs for "Web", "Images", "Maps", "Shopping", "More", and "Search tools". The results section indicates "About 3,780 results (0.47 seconds)". A cookie consent banner is visible with an "OK" button. The first search result is from Wikipedia, titled "Pedagogika – Wikipedie", with a snippet: "Průcha definuje pedagogiku jako vědu, která _se zabývá (1) vším tím, co vytváří a ... Pro oba druhy výše zmíněných procesů je společná intencionalita – subjekt ...". The second result is from a philosophy journal, titled "Searlova filosofická otázka Searle's Philosophical ... - Filosofie dnes", with a snippet: "Filosofové, kteří se zabývají intencionalitou a otázkami s ní spojenými Židle, nezávisí na tom, co si o tom kdo myslí, ale na tom, zda je dostatečně pevný, má."

Podobně jako jiné vyhledávače umožňuje i Google volit mezi jednoduchým a rozšířeným vyhledáváním, v němž se vám zobrazí předdefinovaný formulář (obr. 5).

■ OBR. 5

2.3.3.2. Google Scholar

Google Scholar je mnohem spolehlivější, specializovaný vyhledávač akademických textů a informací. Vyhledává recenzované články, disertace, knihy, abstrakty či vysokoškolské kvalifikační práce. Umožňuje vyhledání dokumentu, zobrazení abstraktu, vyhledání citací dokumentu, popř. lokalizace dokumentu. Výsledky řadí podle relevance, přičemž kritéria pro její posouzení jsou hodnocení textu, váha autora a reputace zdroje, ve kterém je text zveřejněn.

(<http://www.infogram.cz/article.do?articleId=1761>)

OBR. 6

Rozšířené vyhledávání

Kritéria vyhledávání stránek		
všechna tato slova:	intence	
přesně toto slovo nebo sousloví:	intencionalita	
kterékoliv z těchto slov:	lingvistika	
žádné z těchto slov:		
čísla od:	2000	do 2013
Kritéria zúžení okruhu výsledků		
jazyk:	česky	
oblast:	všude	
poslední aktualizace:	kdykoli	

2.3.3.3. Google Book Search

Vyhledávač Google Book Search nabízí ke stažení ve formátu PDF některé knihy, které již nejsou chráněny autorským zákonem. U ostatních knih zobrazuje buď ukázky textu, nebo pouze základní bibliografické údaje. Někdy však není třeba číst celou knihu a může se stát, že pasáže, které potřebujete, naleznete právě ve zveřejněných ukázkách.

2.4. JAK HLEDAT V ELEKTRONICKÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJÍCH?

Bibliografii je nejlepší rozšiřovat na základě systematického prohledávání dostupných informačních zdrojů a na základě tematického zaměření zpracovávaného hesla:

- ▶ **pomocí řízených termínů** (předmět, předmětové heslo, deskriptor, subjects, subject terms apod.), které se zaměřují na problematiku řešenou v dokumentu (forma těchto jedno- či víceslovných pojmů se řídí pravidly konkrétních katalogů a databází, např. mají být uváděny v nominativu singuláru), vyjadřují obsah dokumentu a jsou dokumentům přidělovány odborníky či knihovníky. Pomocí řízených termínů můžete při vyhledávání dosáhnout přesnějších výsledků (<http://elektra.ff.cuni.cz/ingram/online-manualy/jak-hledat-informace-rychle-a-efektivne#5-re-er-n>);
- ▶ **pomocí množiny tzv. klíčových slov**, tedy termínů a slovních spojení vztahujících se bezprostředně k obsahu zpracovávaného hesla. Podle klíčových slov můžete vyhledávat v názvech, abstraktech či celých textech dokumentů, a to v katalogích knihoven, placených databázích i v internetových vyhledávačích. Klíčová slova je v rešeršním dotazu vhodné kombinovat s tzv. zástupnými znaky (více viz níže).

Tip! Při výběru klíčových slov se vyhněte příliš obecným, mnohovýznamovým či vágním výrazům. Volte přesné a jednoznačné termíny. Použijte především podstatná jména, vypusťte přídavná jména, zájmena, příslovce a slovesa, kromě těch, která jsou součástí termínu a podstatné jméno jednoznačně specifikují a identifikují (např. *mluvní* akt, *aktuální* členění). Stranou ponechejte i tzv. stop slova (předložky, spojky ad.).

Řadu klíčových slov můžete rozšířit o jejich synonyma, variantní tvary a nadřazené či podřazené termíny a tím zpřesňovat svůj rešeršní dotaz. **Klíčová slova je vhodné zadávat také v anglickém jazyce**, protože tak získáte více relevantních výsledků.

Tip! Využijte klíčová slova, na která narazíte v encyklopedických a sumarizačních příručkách.

Příklad: Při sestavování bibliografie k heslu Intence můžete vyjít z těchto klíčových slov: text, výpověď, ilokuční akt, propozice, mluvní akt, komunikační funkce, mluvčí, J. R. Searle / intentionality, intention, text, utterance, illocutionary act, proposition, speech act, communicative act, speaker, J. R. Searle apod.

Formulace rešeršního dotazu

Máte-li vytvořen seznam klíčových slov, je užitečné naučit se správně formulovat **vyhledávací (rešeršní) dotaz**. Můžete pracovat buď s dotazy jednoduchými (jedno klíčové slovo, vyhledávání předmětu, vyhledávání v názvu apod.), nebo se složenými (více klíčových slov vzájemně propojených pomocí tzv. operátorů, přičemž použití různých typů operátorů závisí na konkrétním vyhledávači).

Zástupné znaky

Abyste svůj dotaz co nejvíce zefektivnili, kombinujte základní formu slova (obvykle nominativ sg.) s tzv. zástupnými znaky. Mezi nejfrekventovanější a zároveň nejužitečnější patří symbol hvězdičky, popř. otazníku, kterými lze nahradit libovolný počet písmen ve slově, a to na jeho konci, vprostředku i na začátku. Tyto symboly užívejte v případech, že slovo má více ortografických, gramatických či slovnědruhových tvarů.

Příklad: diskur* – diskurz, diskurs, diskurzni, diskursni, diskurzivni, diskursivni, diskurzy, diskursu ap.

Booleovské operátory

Klíčová slova můžete také kombinovat a vyjadřovat vztahy mezi nimi. Logické vztahy mezi slovy postihují tzv. **booleovské operátory**. Využijete je především při hledání ve většině databází a katalogů. Mezi nejznámější z nich patří AND, OR a NOT. V případě některých vyhledávačů (např. Googlu) jsou tyto operátory nahrazeny znaménky plus (+), svislice (|) a minus (-).

Základní operátory:

AND/+ Výsledek vyhledávání musí obsahovat všechna slova uvedená v řetězci (Austin AND mluvní akty, Austin + speech acts); operátor zužuje počet výsledků.

OR/| Výsledek vyhledávání musí obsahovat alespoň jedno ze zadaných slov (mluvní akt OR řečový akt); operátor rozšiřuje počet výsledků.

NOT/– Výsledek vyhledávání vyloučí slovo uvedené za operátorem (reprezentace NOT politická, reprezentace – hokejová); operátor zužuje počet výsledků.

Uvozovky Výsledek vyhledávání obsahuje přesnou frázi (rešeršní dotaz) v nezměněné podobě, vyhledá se méně webových stránek a výsledek bude přesnější; operátor zužuje počet výsledků.

Pokročilé operátory:

Site Výsledek vyhledávání bude omezen na zadané webové stránky nebo doménu.

Znamé domény: .com – komerční stránky; .org – nad/národní organizace (nekomerční); .net – síťové služby; .edu – vzdělávání (USA); .ac.uk (vzdělávání Velká Británie); .info – informační weby; .name – osobní weby; .museum – muzea. Můžete vyhledávat v národních stránkách, např. .uk (Velká Británie), .de (Německo) atd., nebo na univerzitních stránkách, např. .upol.cz (Univerzita Palackého), .cuni (Univerzita Karlova), .muni.cz (Masarykova univerzita) ad.

Příklad:

■ **OBR. 7**

Filetype Výsledek vyhledávání bude omezen jen na vybraný typ dokumentu (doc, PDF, XLS, PPT aj.).

Intitle Výsledek vyhledávání bude obsahovat zadané klíčové slovo v nadpisu; pokud je v dotazu více klíčových slov, první slovo bude v nadpisu a další slova kdekoli v textu.

Allintitle Výsledek vyhledávání musí obsahovat všechna zadaná slova v nadpisu.

Tip! Mnoho zdrojů můžete prostřednictvím databází získat v PDF a uložit si je do svého počítače. K těmto účelům doporučujeme využít speciální aplikace, tzv. **internetová úložiště**, např. Dropbox. Výhoda těchto úložišť spočívá především v tom, že jejich prostřednictvím máte přístup ke svým dokumentům odkudkoli, z jakéhokoli počítače s přístupem na internet. Stačí si zde pouze založit účet a všechny počítače připojené k tomuto účtu pak sdílejí stejné dokumenty. Přibude-li do schránky nějaký soubor, automaticky se aktualizuje i složka ve vašem počítači. Program je dostupný zdarma, bezplatně dostanete k dispozici schránku o velikosti 2 GB. Více informací naleznete na <http://www.apparade.cz/2011/12/jak-nejlepe-vyuzit-dropbox/>.

Mezi další internetová úložiště patří např. Google Drive (zdarma místo pro 5 GB dat, zároveň je zde užitečná funkce OCR, tedy rozpoznání textů v obrázku), Microsoft SkyDrive (zdarma 7 GB místa), SugarSync (zdarma 5 GB místa), SpiderOak (2 GB úložného prostoru) a další. Více na http://technet.idnes.cz/programy-zdarma-uloziste-0yw-/software.aspx?c=A120627_160646_software_dvr.

2.5. VYHLEDÁVACÍ TAKTIKY

Existují v podstatě dvě základní vyhledávací taktiky, a to jednak zúžení výsledků v případě, že vám jich vyhledávač najde příliš mnoho, a jednak rozšíření výsledků vyhledávání v případě opačném.

1. Taktiky pro zúžení výsledků

- ▶ Použijte více klíčových slov najednou.
- ▶ Využijte operátor NOT pro vyloučení pojmů, které výsledky rozšiřují nežádoucím směrem.
- ▶ Omezte vyhledávání na specifikované pole (název dokumentu, klíčová slova, abstrakt atd.).
- ▶ Zadejte typ dokumentu, který má být vyhledán (kniha, článek, abstrakt etc.).
- ▶ Zužijte vyhledávání zadáním jazyka dokumentu (např. angličtina, čeština).
- ▶ Omezte časový rozsah vydání publikací (např. na posledních 30 let).

2. Taktiky pro rozšíření výsledků

- ▶ Používejte synonymní výrazy.
- ▶ Užívejte operátor OR.
- ▶ Používejte zástupné znaky (?, *).
- ▶ Vyhledejte též nadřazené nebo obecnější pojmy.
- ▶ Vynechávejte předběžná omezení (vyhledávejte ve všech polích, v celém textu, všechny typy dokumentů apod.).

Více informací o strategiích vyhledávání v elektronických informačních zdrojích naleznete např. na následující adrese: http://kisk.phil.muni.cz/wiki/Strategie_vyhledavani.

2.6. VÝBĚR ZDROJŮ A SEŠTAVENÍ BIBLIOGRAFIE

Z bibliografické sondy získáte obvykle velké množství titulů odborné literatury.

Jak je však roztřídit a poznat ty relevantní?

Pomůže vám Umberto Eco:

Musíme předběžné vyhledávání v knižních katalozích kombinovat s předběžnou excerpcí encyklopedických a jiných příručních děl ve studovně. Jakmile najdeme stať či kapitolku věnovanou našemu vlastnímu tématu a doplněnou seznamem odborné literatury, prolistujeme zběžně vlastní text a hned se zaměříme na bibliografii s tím, že ji celou opíšeme. Při opisování konfrontujeme text článku a eventuální poznámky, jimiž je stať opatřena, díky čemuž získáme představu o tom, které ze svých pramenů považuje autor za nejdůležitější. Těmi pak začneme. [...] Když popsaným způsobem projdeme i jiná příruční díla (slovníky, dějiny studovaného oboru apod.), budeme schopni jednotlivé seznamy literatury porovnat a vybrat ty tituly, které jsou citovány všemi. Takto vlastně provádíme první třídění získaných bibliografických údajů podle důležitosti. (1997, 86)

Jinými slovy, finální fáze sestavení bibliografie ke zvolenému heslu se děje v přímé interakci s předběžnou excerpcí základní literatury k tématu. Pro zpracovatele to v praxi znamená vytipované zdroje si obstarat a kriticky zhodnotit jejich reálný přínos.

Při sestavování bibliografie je nutné dbát jednak na relevanci použitých zdrojů, jednak na jejich hodnocení po stránce spolehlivosti informací v nich obsažených (to se týká zejména online zdrojů).

V této fázi doporučujeme vyjít ze studia základní literatury, kterou (jak už bylo řečeno) v případě eL nejčastěji tvoří příručky obecného a shrnujícího charakteru (mluvnice a dějiny lingvistiky, slovníky a encyklopedická díla; např. *Encyklopedický slovník češtiny*). Při práci s výše zmíněnou literaturou je dobré vytvářet si paralelní bibliografii sestávající z odborných zdrojů, na které v nich narazíte (např. každé heslo v EŠČ má svoji vlastní bibliografii). Získané zdroje konfrontujte s vlastní bibliografickou sondou, čímž zpětně ověříte, že jste při její realizaci postupovali důsledně a neopomenuli žádný důležitý zdroj informací.

Pročítáním a excerpcí jednotlivých zdrojů budete nacházet odkazy na další relevantní literaturu k tématu (především v poznámkách pod čarou), a tím budete postupně doplňovat a zpřesňovat svou bibliografii.

V této příručce jsme vyhledávání zdrojů a jejich excerpci rozdělili do dvou kapitol, nicméně v praxi nejde o dva oddělené kroky, ale o vzájemně propojené činnosti, které budete provádět simultánně či opakovaně. Během četby vybrané odborné literatury tak budete zároveň vyhledávat další vhodné zdroje a tím kompletovat svoji bibliografii. Výsledkem by mělo být široké spektrum názorů a pohledů na zpracovávané téma.

Tak ne!

Níže uvedená bibliografie k heslu Kodifikace je opravdu nedostatečná. Obsahuje pouze encyklopedické příručky a vysokoškolské učebnice, na takovém základě vaše heslo být postaveno nemůže!

- ▶ Čermák, František. 2009. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Karolinum.
- ▶ Bachmannová, Jarmila et al. 2002. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny.
- ▶ Karlík, Petr, Marek Nekula a Zdenka Rusínová. 1995. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Lidové noviny.
- ▶ Petráčková, Věra a Jiří Kraus. 2001. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia.

2.6.1. Rozdíl mezi primární a sekundární literaturou

Při sestavování bibliografie a následné práci se zdroji v ní obsaženými nezapomeňte odlišovat primární a sekundární literaturu. Míra nutnosti rozlišení literatury primární (někdy označované jako prameny) a sekundární se různí podle charakteru hesla. S jistým zjednodušením a zobecněním lze říci, že hesla z kategorií Osobnost, Škola/Směr a Disciplína budou toto dělení vyžadovat více než heslo Pojem/Koncept.

Při rozlišení primární a sekundární literatury tedy hraje velkou roli zaměření a téma hesla, stejně jako strategie, kterou zvolíte pro jeho zpracování. V případě práce na hesle spadajícím do kategorie Osobnost označujeme za primární literaturu všechna díla, jejichž autorem je osobnost, která je předmětem daného encyklopedického hesla. Sekundární literaturou jsou potom všechna díla jiných autorů, která o dané osobnosti, jejím životě a díle pojednávají.

Příklad: Pokud si vyberete heslo Roman Jakobson, primární literaturou budou všechna díla tohoto autora. Za sekundární literaturu pak označujeme všechny knihy, monografie, studie a články od jiných autorů, vztahující se k životu a dílu tohoto lingvisty a literárního vědce.

S nutností odlišit od sebe primární a sekundární literaturu mohou být konfrontováni také autoři hesel kategorie Pojem/Koncept.

Příklad: Máte-li zpracovat např. heslo Mluvní akty dle Austina, budou primární literaturou všechny Austinovy práce pojednávající o mluvních aktech, zatímco sekundární literaturou budou všechna díla, která Austinovu teorii mluvních aktů popisují, interpretují nebo se jí inspirují.

U obecněji pojatého pojmu, stejně jako v případě kategorie Disciplína či Škola/Směr, tvoří primární literaturu díla více autorů, a to takových, kteří se podíleli na definování a konstituování daného pojmu, popř. stáli u zrodu disciplíny či směru, postulovali jejich metody a předmět výzkumu.

Příklad: Při zpracování hesla Znak by se mezi primární literaturu zařadila díla Ferdinanda de Saussura, Charlese Peirce, Charlese Morrise, Algirdase Greimase a dalších. U hesla Sociolingvistika jsou primární literaturou díla osobností, jako je Basil Bernstein, Joshua Aaron Fishman či William Labov.

Zkus to!

Rozdělte literaturu k heslu Marrismus na primární a sekundární.

- ▶ Marr, Nikolaj Jakovlevič. 1990. *Armjanskaja kul'tura: Jeje korni i doistoričes-kije svjazi po dannym jazykoznanija*. Jerevan: Ajastan.
- ▶ Golubeva, Ol'ga Dmitrijevna. 2002. *N. Ja. Marr*. Sankt-Peterburg: Rossijskaja nacional'naja biblioteka.
- ▶ Lubojacký, Alfred. 1949. *N. J. Marr*. Praha: Orbis.
- ▶ Meščaninov, Ivan Ivanovič. 1950. *Pražské přednášky o jazyce*. Ed. Bohuslav Havránek. Praha: Slovanské nakladatelství.
- ▶ Sériot, Patrick. 2002. *Struktura a celek: Intelektuální počátky ve střední a východní Evropě*. Praha: Academia.
- ▶ Kellner, Adolf a Bořivoj Novák, eds. 1951. *Sovětská diskuse o základních otázkách jazykovědných: Soubor diskusních statí z listu Pravda a z čas. Bolševik*. Praha: Rovnost.
- ▶ Stalin, Iosif Vissarionovič. 1950. *O marxismu v jazykovědě*. Eds. Adolf Kellner a Bořivoj Novák. Praha: Svoboda.
- ▶ Vinogradov, Viktor Vladimirovič. 1951. *Geniální program marxistické jazykovědy*. Ed. Bohuslav Havránek. Praha: Slovanské nakladatelství.
- ▶ Bosák, Ctirad. 1948–49. „Sovětský nástup proti lingvistickému idealismu.“ *Slovo a slovesnost* 11 (3): 132–35.
- ▶ Havránek, Bohuslav. 1951–52. „Dva roky po Stalinově geniálním zásahu do vývoje jazykovědy.“ *Slovo a slovesnost* 13 (3–4): 109–17.
- ▶ Marr, Nikolaj Jakovlevič. 1996. *Kavkazskij kul'turnyj mir i Armenija*. Jerevan: Gandzasar.
- ▶ Meščaninov, Ivan Ivanovič. 1948–49. „Nové učení o jazyku v SSSR v jeho současné vývojové fázi.“ *Slovo a slovesnost* 11 (1): 1–7.
- ▶ Meščaninov, Ivan Ivanovič. 1950. „Úloha N. J. Marra ve vývoji sovětské jazykovědy.“ *Slovo a slovesnost* 12 (1): 1–8.

- ▶ Marr, Nikolaj Jakovlevič. 1949. *Sovětská jazykověda: překlady vybraných studií N. J. Marra [a j.]*. Přel. Ctirad Bosák et al. Praha: Orbis.
- ▶ Trávníček, František. 1950. „Akademik Marr a jeho směr v jazykozpytě.“ *Naše řeč* 34 (1–2): 1–5.
- ▶ Kuldanová, Pavlína a Jana Svobodová. 2003. *Jazyková kultura dnešních dní*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta.

2.6.2. Důvody, proč číst primární a proč sekundární literaturu

Pracovat s primární literaturou je samozřejmostí pro zkušeného vědce. Prokazuje tak svou erudici, schopnost kriticky posoudit a tvůrčím způsobem zpracovat teoretické myšlenky významných lingvistů. Primární literatura je také informačně nejnasyčenějším zdrojem. Poskytuje možnost vyzkoušet si vlastní interpretaci a analýzu, vede k zamyšlení se nad čteným a k jeho kritickému zpracování a ohodnocení na základě vědomostí.

Uvědomte si, že informace obsažené v sekundární literatuře jsou již zpracovanými interpretacemi a analýzami primárních zdrojů, a proto jsou subjektivně ovlivněné, nahlížené z pozice jiného vědce a evaluačně zatížené. Při práci s primární literaturou tak můžete předejít jistému zkreslení, zkomolení či jiným mystifikacím, jehož se některá sekundární literatura může dopouštět.

I sekundární zdroje se ale vyplatí číst, protože to pomáhá držet krok se současným výzkumem. Znalost práce jiných badatelů poskytuje cenné informace k tématu a zároveň pomáhá ujasnit si vlastní názory, myšlenky a postoje k primárním zdrojům a také neopakovat to, co už někdo napsal. Znáť a uvádět možné úhly pohledu na konkrétní problematiku je součástí standardní vědecké práce (a o práci encyklopedické to platí dvojnásob) (Turabian 2007, 25–26).

Tip! Při studiu sekundární literatury postupujte od obecného ke konkrétnímu.

2.6.3. Prameny z první a druhé ruky

Při práci s odbornou literaturou od sebe musíme přísně odlišit prameny z první a druhé ruky. Jako prameny z první ruky označujeme práce určitého autora, jako prameny z druhé ruky pak citace těchto prací uvedené v díle jiného autora. Pokud citujete z druhé ruky, patří mezi základní etické poučky v odborné práci na tento fakt explicitně upozornit. Snažte se však počet sekundárních citací ve vašem textu co nejvíce redukovat. Pokud můžete, citování z druhé ruky se úplně vyhněte.

Příklad: Budete-li chtít citovat *Syntaktické struktury* Noama Chomského, je ideální nalézt požadovaný citát v originále nebo kritickém překladu a nespolehat se na citaci uvedenou v některém z titulů sekundární literatury (byť je tato možnost o poznání snazší).

3. Pracovní plán a excerpce odborné literatury

3.1. PŘEDBĚŽNÝ PLÁN

Jak už bylo zmíněno (a jak vyplývá z předchozích kapitol), proces sestavování bibliografie k tématu a proces excerpce odborné literatury se velmi často prolínají. V rámci bibliografické sondy nejprve provedete soupis základní literatury k tématu, tuto literaturu si následně opatříte a na základě jejího studia postupně rozšiřujete výchozí bibliografii o další zdroje, díky nimž můžete na celou studovanou problematiku nahlížet v její maximální komplexitě.

Ve chvíli, kdy máte sestavenou základní bibliografii, je vhodné vypracovat **předběžný plán** (osnovu), čemu a jakým způsobem se vlastně v rámci hesla chcete věnovat. Tento plán se v průběhu realizace samozřejmě může mnohokrát změnit. Upravovat, doplňovat či specifikovat lze ovšem pouze již existující plán. Bez něho by vaše práce neměla žádný směr.

Ideální cestou k vypracování předběžného plánu je načrtnout si **obsah hesla** (s názvy kapitol a podkapitol i s odhadem jejich délky), k němuž budete později přiřazovat poznámky s názvem díla a stranou (viz dále). Snažte se už v tomto předběžném plánu být co nejkonkrétnější.

Jako autoři hesel eL můžete při sestavování obsahu vyjít z obecných struktur hesel jednotlivých kategorií, které pro vás připravili studenti semináře Lingvistická encyklopedie a které vám usnadní práci. Uvádíme zde výčet těchto obecných osnov a jeden konkrétní příklad pro ilustraci. Podrobnější informace o kompozici hesel naleznete v kapitole 4.4.

Pojem/Koncept

S t r u k t u r a 1 (např. Homonymie): definice – obecná charakteristika pojmu – dělení pojmu – pojem 1 versus pojem 2 – bibliografie – seznam potenciálních hesel

Struktura 2 (např. Znak): definice – obecná charakteristika – historie pojmu, vznik – osobnost a směry – bibliografie – seznam potenciálních hesel

Struktura 3 (např. Aktuální členění): definice – obecná charakteristika – historie pojmu, vznik – srovnání s jinými jazyky – školy, směry – bibliografie – seznam potenciálních hesel

Disciplína

definice – historie disciplíny – hlavní představitelé a jejich přínos – předmět studia – metody zkoumání – hlavní pojmy – podřazené disciplíny (fakultativně) – bibliografie – seznam potenciálních hesel

Škola/Směr

definice – východiska – charakteristika a hlavní představitelé – škola/směr v kontextu lingvistiky – pokračovatelé – kritika – bibliografie – seznam potenciálních hesel

Osobnost

životopisná data – život – vědecká profilace – osobnost v kontextu dějin (lingvistiky) – bibliografie – seznam potenciálních hesel

Příklad (pracovní osnova pro heslo Homonymie):

Homonymie:

Definice (DEF)

1. Obecná charakteristika homonymie (OCH), 1 str.
2. Dělení homonymie (DH), 4–5 str.
 - 2.1. Homonymie lexikální
 - 2.2. Homonymie morfologická
 - 2.3. Homonymie slovnědruhová
 - 2.4. Homonymie slovotvorná
 - 2.5. Homonymie syntaktická
 - 2.6. Homonymie úplná a částečná

2.7. Homonymie nepravá

3. Homonymie versus polysémie (HVP), 1 str.

Bibliografie

Seznam potenciálních hesel

Komentář k příkladu: Heslo Homonymie patří do kategorie Pojem/Koncept. Z nabízených struktur jsme vybrali strukturu 1, která se zaměřuje na možné způsoby kategorizace pojmu a odlišné přístupy k ní a zároveň na vymezení pojmu v kontrastu s pojmem jiným. Tuto obecnou strukturu jsme dále členili na podkapitoly a modifikovali jsme ji pro potřeby konkrétního pojmu.

Všimněte si, že některé kapitoly jsou hodně rozvětvené a jiné nikoli. To je v pořádku. Některá část hesla si může vyžádat bohaté členění, jinou lze zpracovat do souvislého textu. Důležité je, aby byl text strukturován jasně, logicky a přehledně. Proto vedte předběžnou osnovu stále v patrnosti a aktualizujte ji. Pomůže vám totiž udržet souvislý a logicky vystavěný text a usnadní také propojení jednotlivých kapitol prostřednictvím tzv. vnitřních odkazů (vnitřní odkazy používejte k tomu, abyste neopakovali stejné informace na více místech – např.: o tom podrobně viz kap. X.Y.). V osnově je doplněn rozsah kapitol a jejich zkratky (lze zvolit i jiné označení, např. barevné), které můžete využít pro třídění poznámek a výpisků z odborné literatury (viz kap. 3.2.2.).

3.2. JAK CO NEJPŘÍNOSNĚJI EXCERPOVAT?

Čtěte nejprve velkoryse, abyste porozuměli, a poté kriticky, abyste pronikli a hodnotili.
(Turabian 2007, 37)

V případě zdrojů relevantních pro vaši práci doporučujeme tzv. **dvójí čtení**. Jedná se o postup, kdy napoprvé čtete rychle a velkoryse za účelem pochopení

hlavních myšlenek a textu v jeho celistvosti, popř. zorientování se v tématu (při tomto čtení text ještě nehodnoťte, protože byste se mohli dopustit chyb či rychlých a neopodstatněných soudů). Poté provedete druhé, tzv. kritické čtení, za účelem kompletního a správného využití všech v textu obsažených užitečných informací.

3.2.1. První čtení

Knihy či delší texty nemusíte při prvním čtení pro vytvoření přehledu o jejich přínosu číst celé. Můžete se zaměřit pouze na určité části, pomocí nichž si uděláte představu o knize. Na jejich základě pak budete vědět, zda ji prostudovat důkladně, číst celou, pouze vybrané kapitoly nebo ji nečíst vůbec. Při tomto rozhodování vám pomůže:

- ▶ **záložka na obálce, zadní strana obálky** – obsahuje informace o charakteru a záměru publikace, které sestavuje nakladatelství. Jde ovšem především o marketingový tah, který má knihu prodat, proto mohou být tyto informace zavádějící;
- ▶ **obsah** – poskytne přehled o členění a strukturování látky a o základních oddílech knihy;
- ▶ **předmluva** – informuje o základním přístupu autora k tematice a o cílech, které chce naplnit;
- ▶ **úvod a závěr** – tyto části se vyplatí číst opravdu důkladně. Z úvodu zjistíte, jaký problém autor řeší, jak ho vymezuje, jaké hypotézy stanovuje, jaké používá metody apod. Ze závěru byste se pak měli dozvědět, k jakým zjištěním autor dospěl, měli byste zde najít odpovědi na problémové otázky stanovené v úvodu, potvrzení/vyvrácení hypotéz ad. Zároveň se v závěru mohou objevit otázky, které se k problematice vztahují, ale nebyly zodpovězeny, a návrhy na další výzkum.
- ▶ Přečtěte si také **úvody a závěry kapitol** – shrnují to nejdůležitější, o čem se v kapitole pojednává.

- ▶ Nahlédněte i do **soupisu bibliografických citací** – získáte tak informace týkající se širšího kontextu problematiky a povědomí o další relevantní literatuře.
- ▶ Můžete si projít také **věcný a jmenný rejstřík** a **seznam důležitých termínů**.

(http://is.muni.cz/elportal/estud/ff/js07/informace/materialy/pages/cteni-psani1_opora.pdf)

Tak ne! Studenti často začínají číst rovnou hlavní stať či vybrané kapitoly, které považují za podstatné. To je ovšem chyba, neboť z výše jmenovaných částí publikace získáte podstatné informace o knize, o její struktuře, obsahu, záměru, o použitých metodách etc. Věnujte jim proto náležitou pozornost.

3.2.2. Druhé čtení

Literaturu, kterou vyhodnotíte na základě prvního čtení jako přínosnou pro vaše heslo, přečtete znovu, tentokrát důkladně a kriticky. Zásadu kritického přístupu ke sdělovaným informacím dodržujte jak při práci s primární, tak se sekundární literaturou. Při práci se sekundární literaturou je důležité také odlišit různé úhly pohledu, které se v rámci určitého hesla mohou objevit.

Text čtete po odstavcích, zamýšlejte se nad jeho hlavním sdělením a zkuste je vyjádřit vlastními slovy či shrnout do klíčových bodů. Z vyhledaných zdrojů se snažte vytěžit co nejvíce. Nečtete je mechanicky, ale přemýšlejte o nich, zkuste číst mezi řádky. Nehleďte jen explicitní vyjádření myšlenek, ale i to, co je pouze naznačeno, zvažujte důsledky tvrzení, motivy, nedostatky či nové možnosti. Ke čtení přistupujte vždy aktivně a kreativně (Turabian 2007, 36). Uvědomte si, že kniha či článek, který právě čtete, má nějakého autora/y a není to anonymní dílo samovolně zjevené ve vzduchoprázdnu.

Tip! Když načítáte vyhledané zdroje a děláte si z nich výpisky, představte si, že jejich autor sedí vedle vás a je zvědavý na vaši reakci, váš názor, probírá s vámi

jednotlivé části a diskutuje o jejich smyslu. Snažte se práci komentovat jako zainteresovaný partner.

Čtete pozorně a kriticky, jako byste se na dané téma dotazovali svého přítele. Představte si jeho odpovědi a pak je promyslete, podrobně zkoumání nebo zpochybněte. Zkuste v každém studovaném textu spatřovat přínos, a to i v případě, že jde o tvrzení, které nesdílíte. I takový text je pro vás užitečný, protože stimuluje vaše vlastní myšlenky a rozšiřuje obzor možných perspektiv (Turabian 2007, 36–37).

Zjistěte si, co o zpracovávaném tématu tvrdí různí autoři vašich zdrojů, a následně tato tvrzení porovnejte. Najděte shodná stanoviska, tvrzení, která jsou doplňující, protichůdná, odlišná atd., a pokuste se pojmenovat důvody takové shody či neshody, jinak řečeno, usouvztažněte tato tvrzení a zapojte je do kontextu.

Například u hesla Aktuální větné členění musíte odlišit několik typů přístupů (škol). Hodnotíte tedy nejenom relevanci a důvěryhodnost informací, ale všímáte si také toho, kterého přístupu se konkrétní položka vaší bibliografie drží, jakou terminologii její autor používá a ke kterému směru (škole) se přímo či nepřímo hlásí.

Příklad: Ellul vnímá propagandu jako techniku samu o sobě, a sice jako techniku psychologické manipulace [...]. Vychází z teze, že moderní propaganda může fungovat pouze v kontextu moderního vědeckého systému (2006, 1). [...] Na základě podrobné vědecké analýzy společnosti a jedince lze podle něho využít propagandu ve všech společenských zřízeních (totalitních, autoritativních i demokratických) s podobnými účinky.

Svým všeobjímajícím a nediferencovaným přístupem k propagandě se stal Ellul terčem kritiky ostatních odborníků zabývajících se otázkami persvazivní komunikace (včetně Jowetta, O'Donnella, Bennetta a O'Rourke). Tím, že jako propagandu definuje jakoukoli zaujatou, popř. angažovanou činnost, i nevědomou, limituje, či přímo eliminuje možnosti jejího analyzování i zhodnocení.

Pozor! Pamatujte, že účelem eL není přinést v rámci zpracovávaných hesel nové vědecké poznatky, ale kriticky a tvůrčím přístupem shrnout na relativně malém prostoru všechny důležité informace, které byly na poli výzkumu v rámci lingvistiky a příbuzných disciplín prezentovány.

3.2.3. Excerpt sekundární literatury

Uvedli jsme již, že vedle kartotéky bibliografických údajů je vhodné systematicky pořizovat záznamy (konspekty) z četby literatury, které by měly obsahovat parafráze i přímé citace zdrojů nacházejících se ve vaší bibliografii (samozřejmě i s uvedením autora, názvu zdrojového dokumentu a strany pro pozdější odkaz), ale třeba také vlastní komentáře, poznámky a závěry, které se při práci na hesle mohou eventuálně objevit. Takové záznamy doporučuje Eco pořizovat z literatury sekundární, zatímco primární zdroje je podle něho vhodnější mít stále k dispozici a vypisovat poznámky a značky přímo do textu (viz následující kap.) (1997, 161–162).

Poznámky si vypracovávejte důkladně a systematicky. Možná máte již svůj osvědčený způsob, jak si vypisovat, možná vám pomohou následující tipy. Záleží na vás, zda si poznámky budete psát rukou na papír nebo je budete zaznamenávat do počítače, popř. do knihovny Zotera (viz Příloha 1). V každém případě je dobré vytvořit si **jednotný systém poznámek** z excerptované literatury. Postupně vám vznikne jakási kartotéka konspektů, ze které pak budete sestavovat heslo. Zde uvádíme možnou šablonu konspektu (podle Turabian 2007, 40):

- ▶ Do horní části každé stránky zapisujte **bibliografická data** (autor a název díla, rok vydání, číslo strany). V případě používání Zotera stačí zaznamenat pouze číslo strany, protože ostatní informace jsou v programu ke každé položce automaticky vygenerovány z internetu.
- ▶ Můžete si vypsát i **klíčová slova**, která vám pomůžou roztrždit získané informace z více zdrojů podle tématu.

- ▶ Na zbytek stránky vypisujte **podstatné informace** z excerpované literatury, které odlišujte barevně, různým fontem písma či jinak graficky podle toho, zda jde o doslovnou citaci, parafrázi, příklad či vlastní poznámky.

Tip! Citace můžete dávat do uvozovek, parafráze psát klasickým fontem, příklady kurzivou a vlastní poznámky můžete vpisovat do hranatých závorek.

Za pomoci poznámek z četby sekundární literatury byste měli být později schopni heslo kompletně zpracovat i při absenci originálních zdrojů (může se stát, že dokument budete muset vrátit do knihovny).

3.2.4. Excerpce primární literatury

Podtržení propůjčuje knize pečeť osobnosti, ozvláštňuje ji. Je stopou čtenářova zájmu.
(Eco 1997, 162)

Co se týče primární literatury, doporučuje Eco (1997, 61–164) mít ji raději stále při ruce, ať už zakoupenou, okopírovanou nebo v elektronické podobě. Umožní vám to dělat si poznámky přímo do textu. V dokumentu můžete podtrhávat, pomocí vlastních symbolů a zkratek označovat určité pasáže, strukturovat text atd.

Ke strukturování a excerpování textu můžete používat různé barvy, symboly, vertikální čáru podél textu, ke které připisujete zkratky, klíčová slova apod. či různé styly podtržení, a to vše lze ještě kombinovat. Zde nabízíme několik tipů, jak si s excerpací primární literatury poradit.

- ▶ **Podtrhávejte s rozmyslem.** Podtržení celého textu má stejný výsledek, jako kdybyste nepodtrhli nic.
- ▶ Rozlište více úrovní označování v textu. Ne všechno podtržené musí znamenat, že to chcete citovat nebo že je to pro vás důležité. Zároveň se různé části knihy mohou týkat různých oddílů ve vašem hesle.

- ▶ K částem, které plánujete v hesle ocitovat, můžete např. připsat zkratku CIT, symbol hvězdičky nebo je můžete podtrhnout plnou čarou.
- ▶ Části, jimž nerozumíte a chcete se k nim po přečtení vrátit, můžete označit otazníkem, zkratkou Z (znovu) nebo podtrhnout vlnkou.
- ▶ Pasáže, které jsou pro vás velmi důležité, si označte např. vykřičníkem (nebo více vykřičníky, pokud chcete míru důležitosti odstupňovat) nebo zkratkou VD (velmi důležité).
- ▶ Různé barvy můžete používat v závislosti na tom, které kapitoly pracovního plánu se zatržená část týká. K tomu lze využít také zkratky vytvořené v předběžném plánu (viz kap. 3.1.).
- ▶ Tyto znaky pak můžete kombinovat. Pokud byste navázali na předběžnou osnovu hesla Homonymie v příkladu v kapitole 3.1., část, která je velmi důležitá a týká se kapitoly dělení homonymie, bychom mohli označit např. zkratkou VD DH (velmi důležité, dělení homonymie).
- ▶ Pokud si vpisujete poznámky přímo do knihy, můžete stránky, na kterých je zatržený text, založit barevnými záložkami přesahujícími okraj strany, a to podle svého barevného třídění jednotlivých kapitol hesla navržených v pracovním plánu.

(Eco 1997, 162–163)

Tip! Je pravděpodobné, že velkou část literatury budete mít staženou v elektronické podobě (obvykle v PDF) ve svých počítačích. Pro ukládání takových souborů je dobré využívat některá internetová úložiště (více viz kap. 2.4.). Pokud si v dokumentech chcete zatrhávat, používat komentáře či části z těchto souborů kopírovat (lze to i přímo v PDF pomocí programu PDF-XChange Viewer: <http://www.tracker-software.com/product/downloads>), můžete je zdarma konvertovat z PDF do editovatelného formátu (např. MS Word) pomocí k tomu určených internetových programů (např. <http://www.convert-pdfword.net/>).

3.2.5. Číst jako první primární, nebo sekundární literaturu?

Odpovědi na uvedenou otázku se rozcházejí. V zásadě platí, že v případě výzkumu by se badatel vždy měl nejprve seznámit s prameny (primární literaturou) a teprve poté přistoupit k excerpci a další práci se sekundární literaturou. Pro potřeby eL však tento postup lehce modifikujeme a před zkoumáním primární literatury (pokud to heslo vyžaduje) doporučujeme nejprve se alespoň povrchně seznámit s obsahem konkrétního hesla. K tomu nejlépe poslouží již několikrát zmiňované příručky shrnujícího, encyklopedického a slovníkového charakteru.

Tip! Zpracováváte-li heslo z kategorie Osobnost, je určitě vhodnějším postupem nejdříve si o zpracovávané postavě české nebo světové lingvistiky něco přečíst než vzít okamžitě do ruky její klíčové dílo a začít s jeho excerpcí.

Příklad: Vyberete-li si pro zpracování osobnost Ferdinanda de Saussura, zjistěte si ze sekundární literatury nejprve základní informace o tomto lingvistovi a až poté přistupte k četbě literatury primární, tedy děl, jejichž autorem je právě de Saussure. Stejně tak doporučujeme si před četbou *Kursu obecné lingvistiky* přečíst něco o Saussurově teorii znaku v sekundární literatuře. Toto opatření později přispěje k lepší, přesnější a komplexnější recepci celého díla a teorie tohoto významného švýcarského lingvisty.

3.2.6. Co číst v případě sekundární literatury jako první?

Mnohem důležitější než hledání odpovědi na otázku, zda začínat studiem primární či sekundární literatury, se nám jeví správné zodpovězení otázky, kterou sekundární literaturu prostudovat (excerpovat) jako první.

Podobně jako v celé řadě dalších činností i v tomto případě platí, že postupujeme **od obecného ke konkrétnímu**. Jako první tedy studujte ty dokumenty, kde je na problém nahlíženo v celé jeho komplexnosti, a teprve poté vyhledávejte

specializované a úzce zaměřené zdroje typu odborných studií a článků v recenzovaných časopisech.

Příklad: Zpracováváte např. heslo Homonymie a na základě analýzy klíčových slov a předběžného sestavení bibliografie narazíte na *Českou lexikologii* Františka Čermáka a Josefa Filipce. Při procházení databází následně objevíte také studii Přemysla Adamce „Homonymie vět v současné češtině“. Na základě výše zmíněného je logické nejdříve sáhnout po *České lexikologii*, která je základní příručkou obecného a shrnujícího charakteru, co se týká hesel z oblasti lexikologie. Teprve po seznámení se s tématem a po potenciálním rozšíření předběžné bibliografie můžete přistoupit k excerpci zmíněné Adamcovy studie a dalších materiálů, které se k problematice homonymie vážou.

4. Vlastní psaní (tvorba soudržného textu)

Psaní je způsobem řešení problémů, při němž se pisatel vypořádává s dvojitým úkolem:

(a) generováním myšlenek v jazyce a (b) uspořádáním těchto myšlenek do psané struktury vyhovující potřebám čtenáře a záměrům autora.

(Hamp-Lyons a Heasley 1987)

Encyklopedie lingvistiky je zamýšlena jako spolehlivý referenční zdroj. **Hesla by proto měla být zpracována na odborné úrovni odpovídající požadavkům kladeným na vysokoškolské práce.** Kompozice a styl hesla by nicméně neměly rezignovat na srozumitelnost, širokou přístupnost a neměly by se uzavírat do komplikovaných konstrukcí a formulací. **Kompoziční, obsahová a stylová jasnost a čistota** jsou jednou z hlavních směrnic při tvoření hesel. Po obsahové stránce by encyklopedická hesla měla být spíše vyvážená než polemická.

Během procesu psaní je kromě promýšlení a modifikace předběžného plánu a vytváření realizovatelné osnovy potřeba především převádět myšlenky do slov. Nedílnou součástí procesu psaní je tedy **stylizace**, tj. **nacházení vhodné formy vyjádření**. V následující kapitole vám nabídneme informace o kompozičních, obsahových a stylistických zásadách tvorby odborného textu a poradíme, jak tyto obecné normy aplikovat na proces tvorby encyklopedických hesel.

Poté, co se obeznámíte s předmětem hesla v odborné literatuře, vytvoříte si poznámky z četby a chystáte se heslo psát, dostanete se do bodu, kdy budete muset uspořádat obsah do logické struktury a vysvětlit vzájemnou souvislost mezi jednotlivými dílčími složkami tématu – tedy vytvořit **heslo vnitřně koherentní**. Zároveň se budete rozhodovat mezi krajními póly: úspornost × rozvitost; explicitnost × implicitnost; zhuštěnost × uvolněnost (o tom více viz kap. 4.3.2., 4.3.3., 4.3.4.) (Čmejková, Daneš a Světlá 1999, 201–209).

Cílem nejen eL, ale i každého odborného textu je vytvářet soudržný a srozumitelný celek. Ten vzniká navazováním a připojováním jednotlivých výpovědí

pomocí různých prostředků. **Úspěšný text je takový, kterému čtenář dokáže porozumět a správně ho interpretovat.**

Aby čtenář textu rozuměl, musejí na sebe jeho části navazovat po obsahové stránce, přičemž všechny mají svoji formu/výraz, obsah a jsou nějak uspořádány. Takovými částmi jsou výpovědi, z výpovědi je tvořen odstavec, několik odstavců pak tvoří kapitolu (v případě složitější výstavby se kapitoly ještě dělí na podkapitoly).

Toto uspořádání není libovolné a je graficky signalizováno. Reflektuje tematickou i kompoziční výstavbu textu. Čím je takový oddíl větší (např. kapitola), tím je také obsahově samostatnější a téma, které rozvíjí, je samozřejmě obecnější, širší (mluvíme o hypertématu). Toto **hypertéma** je obvykle shrnuto v názvech kapitol a podkapitol. Pokud se zaměříme na nižší jednotky textu (odstavce), jejich **téma** je užší a konkrétnější (Čmejrková, Daneš a Světlá 1999, 161–162).

4.1. ODTAVEC JAKO CENTRÁLNÍ JEDNOTKA TEMATICKO-KOMPOZIČNÍ VÝSTAVBY

Abychom demonstrovali obsahovou, tematickou a kompoziční výstavbu hesla, vyjdeme od úrovně odstavce, který je podřazený kapitole a nadřazený výpovědi (podrobně se odstavci ve funkci centrální jednotky výstavby odborného textu věnuje František Daneš v článku „Odstavec jako centrální jednotka tematicko-kompoziční výstavby textu“ publikovaném roku 1994 v časopise *Slovo a slovesnost*, 55 (1): 1–17).

Čmejrková, Daneš a Světlá definují odstavec jako „seskupení několika výpovědi spjatých společným tématem, popřípadě též společnou kompoziční funkcí“ (1999, 162). Odstavce jsou tu dle jejich výkladu proto, aby čtenáři usnadnily excerpci textu a ten mohl snadno sledovat rozvíjení tématu i jeho změnu. Jinými slovy – členění textu do odstavců zpřehledňuje text a usnadňuje si jeho zapamatování, čtenář může při četbě lépe dělat pauzy nebo pořizovat

poznámky z četby. Na autora textu ovšem toto členění klade jisté nároky. Především musí mít **text předem promyšlený, logicky uspořádaný a poté vhodně stylizovaný**, aby dosáhl svého záměru.

4.1.1. Tematická výstavba odstavce

O tématu můžeme mluvit u výpovědi, odstavce i v případě celého textu. Každý odstavec by měl mít své vlastní téma – hypertéma, nebo lépe odstavcové téma (O-téma) ve vztahu k tématům jednotlivých výpovědí, z nichž se skládá.

Čmejrková, Daneš a Světlá uvádějí následující zásadu, která platí na úrovni jednotlivých výpovědí, ale i vyšších textových jednotek: Chceme-li vytvořit jasnou a srozumitelnou výpověď, musíme dbát na to, aby v ní čtenář/posluchač snadno rozpoznal na jedné straně, o čem se v ní mluví (tedy co je tématem, T), na druhé straně, co se o tomto tématu říká (jádro výpovědi neboli réma, R). V klidném, věcném sdělení (a o takové v eL právě jde) umísťujte téma na počátek výpovědi, réma pak na její konec (1999, 109).

V odborných textech se tematická linie nejčastěji rozvíjí tak, že je nové téma opakováním rématu z předchozí výpovědi (tzv. **tematizace rématu**), nebo zůstává téma stejné a přidávají se k němu další nové informace, nová rémata (**průběžné téma, odvozování**).

Tip! Jeden odstavec by měl po obsahové stránce odpovídat jednomu tématu, které byste měli být schopni shrnout do stručné formulace (podobně jako je tomu v některých publikacích formou marginálních poznámek / marginálií) (Čmejrková, Daneš a Světlá 1999, 166).

Přehledná a jasná tematická výstavba odstavců přispívá ke koherenci a srozumitelnosti textu. Následující informace tedy můžete použít při utváření soudržné struktury hesla nebo při závěrečné úpravě v pasážích, které se vám zdají nesrozumitelné, zmatené či obsahově roztržité, tak, že se zaměříte na vztahy mezi tématy jednotlivých odstavců a tématy jejich výpovědí.

Vzhledem k tomu, že odborné texty nemají být co do formy a struktury inovativní či experimentální, ale naopak se řídí poměrně jasnými pravidly, můžete se inspirovat variantami tematických struktur, které u odborných textů rozpoznal a utřídil František Daneš (1994).

4.1.1.1. Odstavec se stabilním O-tématem

Tento typ výstavby odstavce opakuje hlavní téma odstavce (O-téma, ve schématu značeno jako T^*) ve všech tématech jednotlivých výpovědí (V-témata). Uplatňuje se často při výkladu, charakterizaci nebo popisu jednotlivého jevu, předmětu či osoby (Čmejrková, Daneš a Světlá 1999, 112–115). V heslech ho často využijete v částech: definice, obecná charakteristika či historie pojmu v kategorii Pojem; předmět studia v kategorii Disciplína nebo charakteristika a hlavní představitel v případě kategorie Škola/Směr.

Příklad (definice stereotypu):

(1) Stereotyp (T^*) je jedním z ústředních pojmů kognitivně orientované lingvistiky (R1). (2) V jejím rámci (stereotyp – nevyjádřený podmět) (T^*) představuje výchozí princip popisu jazykového obrazu světa (R2). (3) Stereotyp (T^*) je budován jazykovým společenstvím na základě společné zkušenosti a je předáván již při osvojování slov (R3). (4) Jeho funkcí je kategorizace znalostí o světě (věcech, jevech či vztazích) (R4).

Schéma tematické výstavby odstavce v uvedeném příkladu by vypadalo následovně:

- (1) $T^* \leftrightarrow R1$
- (2) $T^* \leftrightarrow R2$
- (3) $T^* \leftrightarrow R3$
- (4) $T^* \leftrightarrow R4$

Pozor! Tento typ vyžaduje vynalézavost při pojmenování průběžného tématu, neboť hrozí nebezpečí nežádoucího opakování určitých výrazů či celých frází.

Proto se v následující části zaměříme na možnosti substituce a variace průběžného tématu.

Je logické, že k tématu se v textu neustále vracíte. Toto opakování popisovaného předmětu řeči přispívá ke koherenci textu. Pokud se o daném předmětu zmiňujete poprvé, měl by být pojmenován svým základním, terminologickým výrazem. V dalším textu jej však již můžete různými způsoby nahradit. Využít lze např. (Čmejrková, Daneš a Světlá 1999, 145–147):

- ▶ výrazy deiktické (osobní, ukazovací, vztažná zájmena);
- ▶ synonymní výrazy či synonymní opisy;
- ▶ slova obecnější, nadřazená + dodání ukazovacího zájmena;
- ▶ vynechání daného výrazu, pokud je možné ho vydedukovat z kontextu.

Pozor! Nahrazování opakujících se výrazů užívejte k oživení textu, zabráníte tak nežádoucímu opakování slov a výstavbové stereotypnosti. Buďte ale obezřetní, aby vaše inovativnost nepřekročila hranici srozumitelnosti. Čtenář by měl být vždy schopen bez větší námahy a jednoznačně předmět (téma) identifikovat.

Příklad: Kdybychom ve třetí výpovědi našeho příkladu definice stereotypu nechali nevyjádřený podmět, nebylo by srozumitelné, jestli mluvíme o stereotypu, o principu popisu jazykového obrazu světa nebo o jazykovém obrazu světa. Ve druhé výpovědi naopak vůbec nevádí, že je podmět nevyjádřen, protože je rozpoznatelný a nezaměnitelný.

(1) Stereotyp je jedním z ústředních pojmů kognitivně orientované lingvistiky. (2) V jejím rámci představuje (**stereotyp**) výchozí princip popisu jazykového obrazu světa. (3) (**Stereotyp**) je budován jazykovým společenstvím na základě společné zkušenosti a je předáván již při osvojování slov. (4) Jeho funkcí je kategorizace znalostí o světě (věcech, jevech či vztazích).

4.1.1.2. Odstavec, který rozvíjí své O-téma

V tomto typu odstavců jsou jednotlivá V-témata buď (1) odvozena z celkového O-tématu, nebo (2) je odstavcové téma rozštěpeno na dílčí témata, která jsou zpracována jedno po druhém v jednotlivých V-tématech (Daneš 1994, 8–9).

Podtyp 1:

V prvním případě jde o osvětlování daného tématu z různých stran, o výklad jeho jednotlivých aspektů. Odvozování je nějakým způsobem uspořádané, např. časovým sledem událostí nebo se postupuje ustáleným způsobem daným konvencemi žánru a oboru (např. životopis začíná údaji o datu a místě narození osoby, následují informace o vzdělání, profesních zkušenostech apod.). Tento typ se uplatňuje v textech narativních a deskriptivních. V případě eL ho můžete využít např. v kategorii Osobnost v pasážích popisujících život osobnosti (Čmejrková, Daneš a Světlá 1999, 115–116).

Příklad: (1) Gabriel Altmann (T1) se narodil 24. 5. 1931 v Československu ve městě Poltár (nyní Slovensko) (R1). (2) V současné době působí (T2) v Německu (R2). (3) Zaměřuje se (T3) především na kvantitativní lingvistiku a její dílčí disciplíny, jako např. fonologii, lexikologii, sémantiku, textovou analýzu a další (R3). (4) Kromě toho se také věnuje (T4) jazykovým zákonům, teorii jazyka či teorii pravděpodobnosti (R4).

Schéma tematické výstavby odstavce založené na odvozování z hypertématu:

(T*)

- (1) T1 ↔ R1 (téma 1: Gabriel Altmann)
- (2) T2 ↔ R2 (téma 2: jeho současné působíště)
- (3) T3 ↔ R3 (téma 3: jeho odborné zaměření – jazykovědné subdisciplíny)
- (4) T4 ↔ R4 (téma 4: další odborné zaměření – jazykové jevy)

Pozor! Tento typ uspořádání odstavce je podobný odstavci se stabilním O-tématem (viz 4.1.1.1). U odvozování by měla mít každá výpověď vlastní téma (příklad odvozených témat viz schéma výše), které je ovšem odvozeno z hypertématu, u odstavců se stabilním O-tématem by mělo být téma všech výpovědí stejné. Rozdíl mezi těmito dvěma typy se někdy stírá (Daneš 2009, 435–437).

Podtyp 2:

Ve druhém případě se O-téma rozštěpuje na dvě dílčí témata. Tento typ lze v heslech eL využít např. při dělení pojmu (kategorie Pojem); hlavní představitel a jejich přínos, předmět studia, metody zkoumání, hlavní pojmy (kategorie Disciplína); pokračovatelé (kategorie Škola/Směr).

Příklad (heslo Dedukce): (1) V jednom z dvanácti esejů o jazyce se Emmon Bach (T1) zabývá otázkou dvou protichůdných koncepcí vědeckého bádání (R1). (2) Tyto koncepce (T2=R1) označuje jako baconovskou (R2') a keplerovskou R2''). První z nich (T3'=R2') usiluje o objektivní poznání světa prostřednictvím pozorování a pokusů (R3'). [...] Druhá, keplerovská koncepce vědecké metody (T3''=R2'') je charakterizována tvůrčím přístupem k vědecké práci, který vede k abstraktním myšlenkovým vzletům obecných hypotéz matematického charakteru (R3'').

Schéma tematické výstavby odstavce založené na rozštěpení tématu:

- (1) $T1 \leftrightarrow R1$
- (2) $T2 (=R1) \leftrightarrow R2 (= R2' + R2'')$
- (3) $T3' (=R2') \leftrightarrow R3'$
- (4) $T3'' (=R2'') \leftrightarrow R3''$

Tip! V případě podobné či složitější kompoziční a tematické výstavby odstavců a kapitol používejte tzv. **orientátory**, tedy větné a nevětné orientační výrazy

(jakési turistické značky pro čtenáře, které jej provedou po hlavní linii textu i jeho odbočkách bez toho, aby „zabloudil v lese slov“). Některé orientátory odkazují místně (*výše, níže, dále, v následující kapitole, v závěru*), jiné časově (*dosud, již, dříve než, nyní*). Text můžete také strukturovat pomocí dalších výrazů, jako např. *jednak – jednak, na jedné straně – na druhé straně, za prvé – dále – a konečně* (Čmejrková, Daneš a Světlá 1999, 174–175).

4.1.1.3. Odstavce rámcové

O-téma má charakter obsahového rámce, který zahrnuje množinu položek, které se postupně vyjevují, popř. rozvíjejí jako dílčí témata. Ta mohou být buď (1) postupně specifikována, nebo (2) exemplifikována (Daneš 1994, 9–10).

Podtyp 1: Odstavce s postupnou specifikací

Tento typ je založen na návazné tematizaci rématu, tzn. že réma předcházející výpovědi se stává tématem výpovědi následující. Jde o tematické uspořádání časté v popisech postupů, základních výkladech apod.

Příklad: Definice h-bodu (rámcové téma T*): (1) *h*-bod (T1) je číselná hodnota (R1). (2) Tato hodnota (T2) určuje hranici, nikterak ostrou, mezi synsémantickými a autosémantickými slovy ve frekvenční distribuci slov (R2). (3) Tu (T3) získáme tak, že nejfrekventovanějšímu slovu v textu přiřadíme pořadí (rank) jedna, druhému nejfrekventovanějšímu slovu přiřadíme pořadí dvě atd. (R3).

Schéma odstavce s postupnou specifikací:

(1) T1 ↔ R1

(2) T2 (= R1) ↔ R2

(3) T3 (= R2) ↔ R3

Podtyp 2: Odstavce s exemplifikací či výčtem

V tomto podtypu je odstavcové téma rozvíjeno rématy v podobě příkladů.

Příklad: U slootovorné homonymie můžeme rozlišit také homonymii koncovek (u substantiv), a to jednak při rozdílu v pádu (2., 3., 5. a 6. pád sg. vzoru *kost* má shodnou koncovku *-i*), dále při rozdílu v čísle, např. 1., 2. a 5. pád sg. a 1., 4. a 5. pád pl. vzoru *ruže* mají shodnou koncovku *-e*, a nakonec při rozdílu v rodě, např. výraz *balík* ve významu „něco sbaleného“ je 1. pád sg. neživotného maskulina, zatímco *balík* v pejorativním významu „neotesanec, nemotora“ je tvarem 1. pádu sg. životného maskulina (Těšitelová 1966, 7).

4.1.1.4. Hranice odstavců

Odstavec je více či méně tematicky uzavřená a koherentní textová jednotka a jako taková má svůj počátek a konec. Hranice, a tedy přechod k novému odstavci, je očekávána v místě určitého předělu v obsahu. Čtenář tedy předpokládá nějaký zřetelný posun funkční povahy, jako např.:

- ▶ nové téma;
- ▶ jisté vyvrcholení nebo obrat v tématu;
- ▶ přesun centra pozornosti;
- ▶ změnu perspektivy.

Jedna či dvě věty by proto měly uvést téma, které je pak dále rozvíjeno v odstavci. Pokud toto vytčení tématu chybí, mělo by se objevit v závěru odstavce. Ty tak v návaznosti na jejich uvedení mohou končit buď vyčerpáním tématu, anebo jsou uzavřeny shrnutím. U encyklopedických hesel se setkáte především s prvním případem (Čmejrková, Daneš a Světlá 1999, 168–173).

Příklad: Významnými představiteli sociolingvistiky v jejich počátcích, tedy v 50. a 60. letech 20. století, byli především američtí lingvisté Joshua A. Fishman

a William Labov. J. A. Fishman se věnoval zejména otázkám bilingvismu a diglosie a rovněž problematice jazykové politiky a jazykového plánování, a to zvláště v rozvojových zemích. Naproti tomu W. Labov rozpracoval teorii stratifikace jazyka v závislosti na společenských faktorech a proslavil se zejména sociolingvistickou interpretací jazykových změn a propracováním sociolingvistických metod, v nichž prosadil i statistické postupy. V rámci americké sociolingvistiky pak vedle toho existoval také směr orientovaný na antropologii, jehož představitelé (J. Gumperz) měli blízko k etnolingvistice (Černý 1996, 391).

Tip! Používejte dvou- až třívěté odstavce pro přechod, uvedení či závěr kapitoly a pro tvrzení, která chcete vytknout a zdůraznit (Turabian 2007, 101).

Zkus to! Rozčleňte text (Příloha 3) na odstavce.

4.1.2. Kompoziční mikrofunkce

Kompozice hesla je strukturována na různých úrovních a každá úroveň může mít odlišnou funkci. Kromě toho, co Čmejrková, Daneš a Světlá (1999, 149) označují jako kompoziční makrofunkci (např. u kategorie Pojem to může být obecná charakteristika – dělení pojmu – pojem 1 versus pojem 2), má text uvnitř těchto makrofunkcí plno kompozičních funkcí na nižších úrovních, tzv. mikrofunkce, jako např. definování problémové oblasti, užší vymezení řešeného problému, kritické zhodnocení zdrojů atd. Tyto mikrofunkce se realizují obvykle na úrovni odstavců.

Výčet (který samozřejmě nikdy nebude kompletní) takových mikrofunkcí naleznete např. v Čmejrková, Daneš a Světlá (1999, 149–160). My z něj vybíráme ty mikrofunkce, které se mohou objevit v kompozici encyklopedického hesla. Pro veškeré příklady těchto mikrofunkcí jsme použili text hesla Homonymie, abychom ukázali, že je lze všechny najít v jediném hesle. Uvědomte si, že mikrofunkce spolu mohou vzájemně souviset, nebo dokonce splývat.

► **Uvození tématu**

Příklad: Lexikální homonymii chápeme jako běžný jev lexikálního systému každého národního jazyka. Vyznačuje se identitou psané a mluvené (zvukové) podoby dvou nebo více slov (Karlík et al. 2002, 169).

- S uvozením tématu souvisí **podávání definic** (u encyklopedického hesla se setkáte s definicí v úvodní části, o tom podrobně viz kap. 4.4.1.), které je ale přítomno i v dalších částech hesla – viz následující příklad, který uvozuje podkapitolu Morfologická homonymie.

Příklad: Morfologická homonymie je jakákoli „totožnost formy [...] v rámci jednoho, popř. dvou i více tvarových systémů“ (Těšitelová 1966, 8).

► **Zobecnění (generalizace)**

Příklad: O homonymii většinou hovoříme v souvislosti s celými slovy, nicméně homonymní mohou být také morfémy (pak hovoříme o homomorfii), a to nejen kořenové, ale také afixální, tj. prefixální a sufixální (Petr et al. 1986, 391).

- **Specifikace, rozčlenění celku na jeho složky (partikularizace)** souvisí také s klasifikací a exemplifikací.

Příklad: Jak již bylo zmíněno, týká se problematika homonymie všech jazykových rovin. Rozlišujeme homonymii lexikální, slovotvornou, slovnědruhovou, morfologickou a syntaktickou.

► **Uvádění příkladů (exemplifikace)**

Příklad: Jako příklad může posloužit prefix *do-*, který – připojen ke stejnému slovnímu základu – může vytvořit dvě zcela odlišné sémantické jednotky: *do-mluvit* ve významu „přestat mluvit“ a *do-mluvit* někomu ve smyslu „napomenout někoho“ (Petr et al. 1986, 391).

► **Klasifikace**

Příklad: Těšitelová dále morfologickou homonymii dělí na (a) vlastní, kterou vnímá jako totožnost formy v rámci tvarového systému jednoho slova, např. 2. a 4. pád sg. vzoru pán – *pán-a*; (b) nevlastní, která předpokládá

totožnost formy v rámci dvou nebo více tvarových systémů, např. výraz *bratroví* jako 3. pád sg. od jména *bratr* a *bratrovi* jako 1. pád pl. přivlastňovacího adjektiva *bratrův* (1966, 8).

- **Srovnání** (usouvztažňování různých stanovisek a skutečností)

Příklad: Homonymie a polysémie jsou dva příbuzné termíny. Polysémie se od homonymie liší tím, že „jednotlivá významová užití (lexie) polysémního lexému (hyperlexému) spolu sémanticky i geneticky souvisejí“ (Karlík et al. 2002, 320). Samotná hranice mezi polysémií a homonymií však není nijak ostrá. Polysémie velmi často přechází v homonymii, a to z důvodu rozpadu významové souvislosti jednotlivých lexíí (Horálek 2005, 137).

4.2. OBSAHOVĚ-LOGICKÉ VZTAHY

Protože základní strukturou obsahové výstavby odborného textu je výkladový slohový postup, je třeba dbát na **správné formulování obsahově-logických vztahů**. Ty se týkají věcných obsahů sdělení (vnějšího poznávaného světa) a vyjadřují poměr mezi nimi. Odrážejí strukturu našich poznatků.

Podle Dušana Meška jde o „nejnáročnější a nejsložitější textový model. Autor se v něm zaměřuje na analýzu vztahů mezi předměty nebo mezi dílčími složkami jediného předmětu. V konkrétním odborném textu sleduje logicko-příčinné vztahové souvislosti a tak objasňuje podstatu zkoumaného jevu.“ (2006, 34) Aby byl váš výklad pojednáváné problematiky kvalitní a čtenářsky přístupný, budete si muset uvědomit, jak jsou jednotlivé složky a části vámi zpracovaného obsahu logicky propojeny, a tyto vztahy pro čtenáře explicitně formulovat.

Jak už bylo řečeno, nejčastější obsahově-logické vztahy v odborném textu jsou příčinné (příčina/důvod, podmínka, přípustka, účel), setkat se můžete i se vztahy časové souslednosti či následnosti, dále pak se vztahy slučovacími, odporovacími, konfrontačními či vylučovacími.

4.2.1. Příčinné vztahy

Příčinné vztahy zužují a omezují poznání na předpoklad, že mezi jedním jevem a druhým po něm následujícím je vztah příčiny a následku, to znamená, že nejsou odděleny a na sobě nezávislé, nýbrž druhý vyplývá z prvního. Prostřednictvím tohoto předpokladu můžeme realitu interpretovat a zároveň predikovat budoucí vývoj zobecnění těchto vztahů. Čmejrková, Daneš a Světlá jmenují **formální prostředky, které signalizují příčinné vztahy** (1999, 123–133).

- ▶ Výrazy explicitně vyjadřující příčinný vztah: *příčina, účinek, způsobit, zapříčinit, důsledek, následek*.

Příklad: Šum je **způsoben** nežádoucími vlivy, jež **jsou zapříčiněny** zásahy z vnějšího prostředí a narušují tak přenos informace, která může být tímto zásahem zkreslena.

- ▶ Výrazy vyjadřující vliv, závislost (z hlediska příčinnosti nejslabší): *přispívat, být projevem, být podmíněn, být zodpovědný za, dojit/docházet k, ovlivňovat, záviset*.

Příklad: Kategorizací, která **je podmíněna** dvěma hlavními principy – strukturou vnímaného světa (perceived world structure) a kognitivní ekonomii (cognitive economy) – se rozumí proces přiřazování objektu k pojmu.

Příklad: Povaha diskurzu **je závislá** na společenském, kulturním a historickém kontextu a spolu s ním se také proměňuje.

- ▶ Výrazy spojovací: *protože, poněvadž, když, pokud*.

Příklad: Délka konstituentů ovšem bude různá, **protože** ji vyjádříme průměrem jednotlivých zjištěných délek (Hřebíček 2002, 54).

Příklad: Smysl výroku spočívá podle Carnapa ve vyjádření myslitelné situace. **Pokud** výrok nevyjadřuje situaci, nemá smysl a je pouze zdánlivým tvrzením.

- ▶ Výrazy v nominalizované podobě: *při, za, v případě, bez*.

Příklad: **Při zaměření se** na mluvenou komunikaci je její aktivní účastník označován jako mluvčí, též emitor.

- ▶ Výrazy vyjadřující přípustku (předpokládaný výsledek nenastal, přestože předcházela odpovídající příčina – neúčinná příčina): *přestože, třebaže, ačkoliv, i když, i kdyby, byť, přes*.

Příklad: [...], **přestože** se filozofické názory Peirceho výrazně proměnily, vycházely ze specifické logiky, která vytvářela předpoklady pro jeho filozofování.

Příklad: Ačkoliv Wittgenstein s logickými pozitivisty celou řadu názorů sdílel, lze jej asi stěží do tohoto hnutí zařadit.

- ▶ Výrazy vyjadřující účel (zamýšlený výsledek záměrné činnosti): *aby, k tomu, aby, s tím, aby, za účelem, v zájmu, s cílem*.

Příklad: Autorem metody falzifikace je Karl Raimund Popper, který ji vyvinul **za účelem** nahrazení ostatních metod, které si kladly za cíl demarkaci přírodních věd a určení vědeckých teorií.

Zkus to!

Vytvořte pět souvětí, v nichž je signalizován příčinný vztah.

4.2.2. Vztahy časové

Mezi dvěma ději či jevy mohou existovat časové vztahy, a to současné, předčasné, popř. následné. Podle Čmejrkové, Daneše a Světlé (1999, 133–138) je lze signalizovat:

- ▶ prostým kladením časových vět za sebe, přičemž časovost lze vyrozumět ze souvislosti nebo z užití časového příslovce;
- ▶ pomocí převedení vedlejší věty časové na nominalizovaný výraz s předložkou *při, po, před*;
- ▶ pomocí vedlejší věty časové:
 - *když, právě když, v okamžiku když, teprve když* + nedokonavé sloveso (děje současné)

Příklad: Co je jazyk, poznáme, **teprve když** zahrnujeme mezi jeho prvky i to, čím jsou k sobě vázány věty (spolu se svými strukturami) v jejich přirozené souvislosti, tedy v textu (Hřebíček 2006b, 38).

– *když, jakmile* + sloveso dokonavé (předčasnost)

Příklad: Peirce odmítl indukci jako základní metodu vědeckého poznání, **když** upřednostnil abdukcii (Mihina 2000, 772).

– *než, dříve než, ještě než, předtím než* (následnost)

Příklad: Schleicherovo dílo ve skutečnosti vycházelo **dříve než** Darwinovo a na souvislosti mezi svou a Darwinovou prací Schleicher upozorňoval a dále navazoval.

Zkus to!

Vedlejší věty se signalizovaným časovým vztahem uvedené v příkladech výše (Co je jazyk a Peirce odmítl...) převedte na nominalizované výrazy s předložkou *při, po, před*.

4.2.3. Vztahy slučovací

Obsahy takových vět jsou ve vztahu sounáležitosti. Nejčastěji se vyjadřují:

- ▶ spojovacím výrazem *a* či jeho zesílenými variantami *i, (a) také, též, rovněž*;
- ▶ prostým (asyndetickým) kladením vět za sebou;
- ▶ výrazy majícími povahu výčtu: *jednak – jednak, na jedné straně – na druhé straně, nejprve – potom – nakonec*;

Příklad: Einsteinova teorie relativity byla potvrzena **jednak** díky vysvětlení anomálie pohybu perihélia Merkuru, **jednak** pomocí předpovědi ohybu světla.

Příklad: O analogii Platón výslovně mluví při výkladu nauky o vztahu bytí (úsia) a smyslového světa (genesis) **na jedné straně** a rozuměním (noésis) a míněním (doxa) **na straně druhé**.

- ▶ výrazy typu: *vedle, kromě, mimo to*;

Příklad: **Kromě** vědecké práce se **rovněž** věnuje rozsáhlé editorské a překladatelské činnosti (např. z malajštiny do slovenštiny, z ruštiny do němčiny).

(Čmejrková, Daneš a Světlá 1999, 138–139)

4.2.4. Vztahy odporovací

Základními prostředky signalizujícími odporovací vztahy jsou výrazy:

- ▶ *ale, avšak, však, nicméně, ovšem;*

Příklad: Parole je konkrétní, individuální sdělení, které jedinec vyslovuje v daný okamžik. Promluvu může **ovšem** mluvčí jazyka formulovat pouze tehdy, dodržuje-li pravidla systému jazyka, tedy langue.

- ▶ *sice – ale, nikoli však, sice – však* (výraz *sice* předjímá zklamané očekávání);

Příklad: Ve skutečnosti se jedná o dva odlišné pojmy, které spolu **sice** souvisejí, nemůžeme je **však** (jak se občas stává) zaměňovat a stavět se k nim jako k synonymům.

- ▶ *ale a (le)spoň* (výraz *alespoň* vyjadřuje kompenzaci);
- ▶ *stejně však, ale stejně, i tak však, avšak přesto, přitom však.*

(Čmejrková, Daneš a Světlá 1999, 140–141)

Pozor! Spojky *ale* a *však* ve spojení s dalšími výrazy mohou vyjadřovat jiné než odporovací vztahy, např. slučovací: *ale také, ale ani, také však.*

4.2.5. Vztahy konfrontační

Konfrontační vztahy můžeme vyjádřit následujícími prostředky (Čmejrková, Daneš a Světlá 1999, 141–142):

- ▶ prostým postavením dvou výpovědí vedle sebe, přičemž konfrontační vztah vyrozumíváme z obsahů vět;
- ▶ výrazy *naproti tomu, kdežto, naopak, zatímco, jestliže, však, na rozdíl od.*

Příklad: Realismus činí pravdu nepřístupnou, **kdežto** antirealismus ji dělá příliš epistemickou.

4.2.6. Vztahy vylučovací a alternativní

Tyto vztahy se vyjadřují:

- ▶ především spojkou *nebo, či, buď, (a)nebo, nebo i;*

Příklad: G. Altmann prosadil, aby byly v lingvistice formulovány vědecké zákony, které lze dále testovat – ověřit, **nebo** vyvrátit.

- ▶ výrazy *popřípadě, případně, eventuálně, respektive*.

Příklad: V případě monologické komunikační události je aktivní jeden účastník, ostatní jsou pasivní, **případně** nepřítomní.

Pozor! Spojka *nebo* může nahrazovat i spojku *a*. V takovém případě vyjadřuje slučovací poměr.

4.3. STYLOVÁ VÝSTAVBA HESEL

Po načerpání množství informací z odborné literatury se budete muset na základě svých poznámek rozhodnout, které z nich do hesla zařadíte, jakým způsobem tyto vybrané poznatky uspořádáte a jak je budete stylizovat. Budete tedy hledat vhodnou formu jejich jazykového zpracování (volba vhodných lexikálních prostředků, explicitnost vyjádření, míra kondenzovanosti sdělení ap.). **Cílem je vytvořit text informačně nasycený, logicky uspořádaný, srozumitelný a jednoznačný.**

4.3.1. Lexikální prostředky

Styl odborných textů je poměrně jednotný. Východiskem je pro něj spisovná norma jazyka. Meško uvádí, že základním indikátorem stylu jsou lexikální prostředky. Ty můžeme rozdělovat na stupnici, jejíž póly tvoří nociónálnost na jedné straně a expresivnost na straně druhé (2006, 37).

Při tvorbě hesel eL by měl výběr výrazů směřovat do oblasti nociónální, tedy pojmové. **Nociónální výrazy** se vyznačují neutrálností a jednoznačným věcným významem, který by měl zajistit shodné porozumění sdělovaného a předejít dezinformaci či zkreslení. Tuto skupinu tvoří z velké části abstraktní substantiva, která podle Meška zesilují jednoznačnost a objektivnost výrazu (2006, 37).

Mezinocionální výrazy řadíme termíny, tedy odborná ustálená a konvenčně fixovaná pojmenování zavedená v rámci určitého oboru. Jejich význam má zřetelně stanovené hranice a je obvykle identifikovatelný a neměnný nezávisle na kontextu (Čechová, Krčmová a Minářová 2008, 218). Jejich hlavními vlastnostmi jsou významová průzračnost, systémovost, jednoznačnost, přesnost a tendence k internacionálnosti (Meško et al. 2006, 38).

Tak ne! V textu hesla se vyhýbejte vyjádřením emocionálně zabarveným, expresivním, obrazným či mnohovýznamovým.

4.3.2. Úspornost × rozvitost

Co se týče obsahové úspornosti, musíte posoudit relevanci a důležitost informací. Budete se rozhodovat, které údaje do hesla uvedete a které do něj naopak nezařadíte, protože již jdou nad rámec tématu. V případě encyklopedického hesla je žádoucí spíše úspornost, ale to neznamená, že rezignujete na názorovou pestrost a vyváženost obsahu. Neplatí zde vždy zásada čím méně, tím lépe. Nebuďte však zbytečně „upovídání“, zvažujte, zda použité věty a výrazy mají v textu své místo, svůj význam a funkci.

4.3.3. Explicitnost × implicitnost

V otázce, zda být explicitní nebo implicitní, platí pro encyklopedické heslo stejně jako pro jiné odborné texty zásada co největší explicitnosti a jednoznačnosti. Neponechávejte čtenáři interpretační volnost, aby nedošlo k nepochopení či zkreslení myšlenky sdělovaného obsahu.

Příklad: Následující věta z textu Umberta Eca obsahuje některé implicitní informace:

Řecké encyklopedie se nám nedochovaly, alespoň ne ve smyslu souborů vědění předchozích věků.

Kromě explicitně sdělovaných skutečností z věty vyrozumíváme následující:

- ▶ encyklopedie jsou soubory vědění předchozích věků;
- ▶ uvození *alespoň ne ve smyslu* implikuje, že jsou možné i jiné definice;
- ▶ Eco (autor) se ztotožňuje právě s touto definicí / zdůrazňuje ji;
- ▶ z tvrzení, že se v antickém Řecku takové písemnosti *nedochovaly*, usuzujeme, že možná existovaly, ale my je nemáme k dispozici.

Explicitnější vyjádření by mohlo vypadat následovně:

Přijímám definici encyklopedie jako souboru vědění předchozích věků. V antickém Řecku se takové písemnosti nedochovaly. Možná existovaly, ale my je nemáme k dispozici.

4.3.4. Zhuštěnost × uvolněnost

Při procesu psaní se také budete muset rozhodnout, do jaké míry budou vaše věty zhuštěné, nebo naopak uvolněné. Laicky řečeno, jak moc informací „vměstnáte“ do jedné věty.

Výhodou více kondenzovaného (zhuštěného) textu je jeho stručnost a elegance, nevýhodou pak čtenářsky obtížnější interpretace sdělení a obsahu. Kondenzovaný text se může snadno stát příliš komplikovaným a nepřehledným. Pro udržení srozumitelnosti a čtenářsky přátelského přístupu je proto nutné najít určitý kompromis mezi dvěma krajními póly.

Tip! Čmejrková, Daneš a Světlá (1999, 206–209) popisují několik postupů (kroků) a gramatických prostředků, jak dosáhnout větší zhuštěnosti vyjádření.

- ▶ Nejvolnější je spojení dvou vět oddělených tečkou (těsněji je vnímáno oddělení středníkem a čárkou).

Příklad: Ikónem mohou být i metafory a analogie. Se svým objektem sdílí určitou podobnost.

- ▶ Kondenzovanější spojení vytvoříte tak, že jednu větu podřadíte druhé (tím se na ní stane závislou), takže vznikne podřadné souvětí.

Příklad: Ikónem mohou být i metafory a analogie, protože se svým objektem sdílejí určitou podobnost.

- ▶ Nejkonkondenzovanějšího spojení dosáhnete, pokud převedete určitý slovesný tvar vedlejší věty na výraz zapsuštěný do věty hlavní.

Příklad: Ikónem mohou být i metafory a analogie sdílející se svým objektem určitou podobnost.

Vytvořte z následujících volně navázaných vět kondenzovaná spojení.

- ▶ Šum lze definovat jako technologickou poruchu kanálu. Nastává během komunikace.
- ▶ Ve skutečnosti se jedná o dva odlišné pojmy. Souvisejí spolu. Nemůžeme je ale zaměňovat a stavět se k nim jako k synonymům.
- ▶ Náboženského života se aktivně neúčastnil. Fenomén víry však nikdy nezpochybňoval ani nezlehčoval.

4.4. KOMPOZICE HESEL

Jak už bylo zmíněno, hesla v *Encyklopedii lingvistiky* jsou roztríděna do čtyř kategorií: Pojem/Koncept, Disciplína, Škola/Směr a Osobnost. Na semináři *Lingvistická encyklopedie* vznikly následně vzorové struktury těchto kategorií a modelová hesla. Studenti je vygenerovali na základě analýzy již zpracovaných hesel v existujících encyklopediích (vycházeli zejména z internetových encyklopedií *Stanford Encyclopedia of Philosophy* a anglické mutace *Wikipedie*).

Účelem těchto struktur je nejen usnadnit a zrychlit zpracovávání hesel, ale do určité míry také sjednotit jejich podobu. Přesto však nejsou zamýšleny jako závazné a v žádném případě nechtějí svazovat či omezovat tvůrčí přístup ke konkrétním tématům. Podle potřeb svého hesla můžete zvolit strukturu odlišnou či částečně změněnou. Zejména v případě kategorie Pojem totiž není možné vytvořit jednotnou šablonu, která by pokryla všechny možnosti.

Struktury jednotlivých kategorií se od sebe vždy některými oddíly liší, přesto obsahují také shodné, **kanonické části**. Těmi jsou úvodní část, tělo hesla (jehož obsah a struktura se různí podle kategorie, typu hesla i autorské invence) a bibliografie. Pro ediční potřeby každé heslo uzavírá seznam potenciálních hesel.

4.4.1. Úvodní část

Úvodní část hesel je v případě kategorií Pojem, Škola/Směr a Disciplína tvořena **definicí**, v případě kategorie Osobnost **životopisnými daty**. Při psaní by měla definitivní podoba úvodní části vzniknout až jako poslední, tedy ve chvíli, kdy máte hlavní stať dokončenou a víte, co je její náplní, a můžete ji tedy shrnout do úvodního odstavce.

- ▶ Úvodní část je pak výrazně koherentnější se zbytkem hesla, je totiž jeho shrnutím.
- ▶ Pokud vytvoříte úvod až v závěru své práce, budete si jisti, že v něm sumarizujete všechny hlavní body, žádný nevynecháte, ale také mylně neslibíte něco, o čem pak v těle hesla nepíšete.
- ▶ Nejlépe dokážete shrnout informace, o kterých píšete, až ve chvíli, kdy máte jasno, co z nashromážděného materiálu jste skutečně použili.

(http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Writing_better_articles)

Tip! Jestliže se vám hlavní stať píše lépe, pokud máte úvod napsaný již předem, vytvořte si pro sebe jeho pracovní verzi a tu pak doplňte a dopracujte.

4.4.1.1. Definice

Stručná definice vypracovaného hesla by měla mít přibližně jeden až dva odstavce (délka by měla korespondovat s rozsahem celého hesla, ale neměla by překročit čtyři odstavce).

Definici odnikud neopisujte, ale vytvářejte ji samostatně na základě obsahu hlavních stáří a podstatných částí hesla (podobně jako při zpracování úvodu

k odborné práci). Neměli byste zde citovat či odkazovat na jinou odbornou literaturu (pouze výjimečně), ale vlastními slovy shrnout obsah hesla a jeho hlavní téma.

Tak ne!

Nikdy neuvádějte doslovnou definici ze slovníku nebo jiné, podobně koncipované příručky či učebnice!

Úvodní definice má tvořit stručný, výstižný a uzavřený celek. V textu hesla se objeví pod titulem a nad tabulkou s obsahem (není součástí obsahu). Čtenář by po jejím přečtení měl získat přehled o daném tématu a představu o tom, co bude v textu následovat.

Úvod by měl:

- ▶ vzbudit v čtenáři chuť přečíst si celé heslo;
- ▶ formulovat téma celého hesla jasným, srozumitelným a přístupným jazykem;
- ▶ být pochopitelný i pro laika či člověka nezasvěceného do problematiky;
- ▶ definovat téma neutrálně, spíše v obecné rovině, neměl by být příliš specifický;
- ▶ zohlednit kontext, v němž se například určitý pojem užívá, nebo okolnosti, které vedly ke vzniku nějakého jazykovědného směru apod.

([http://en.wikipedia.org/wiki/](http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Lead_section#Introductory_text)

[Wikipedia:Lead_section#Introductory_text](http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Lead_section#Introductory_text))

Příklad (kategorie: Škola/Směr): **Marrismus** je ruský jazykovědný směr (20. a 30. léta 20. století), který vytvořil Nikolaj Jakovlevič Marr na základě vlastního zkoumání jazykového vývoje. Ten se snažil propojit se sociálními vztahy, s vlivem hospodářství a techniky. Podle Marrovy teorie indoevropské jazyky nevycházejí z jednoho prajazyka, ale vznikaly nezávisle na sobě z lidské potřeby dorozumět se ve společnosti, teprve později začal probíhat proces historického vytváření kmenových, národnostních a národních jazyků. Jazykový vývoj se podle Marra

děje podobně jako společenský vývoj prostřednictvím kvalitativních „skoků“ z jedné vývojové fáze do druhé (marxistické pojetí lingvistiky).

V první větě úvodu by mělo být obsaženo, co je tématem hlavní stati. V případě eL je téma totožné s titulem hesla. **První výskyt titulu** (či jeho alternativ, např. synonym) pište **tučně**.

Příklad (první věta hesla Sociolingvistika): **Sociolingvistika** je jazykovědným oborem, který se, obecně řečeno, zabývá vztahy jazyka a společnosti; jejím cílem je ukázat vzájemnou závislost proměn jazyka na proměnách sociálních struktur.

Cizí názvy (např. etymologie pojmu) pište kurzivou a význam takového pojmu dávejte do uvozovek.

Příklad (první věta hesla Analogie): Etymologický původ slova **analogie** nalezneme v řeckém *αία έδδαι* (*ana logon*), což znamená „správný poměr“, „shoda vztahů“ (latinsky *proportio*).

4.4.1.2. Životopisná data

V případě kategorie Osobnost se v úvodní části objevují základní životopisná data:

- ▶ datum a místo narození;
- ▶ datum a místo úmrtí;
- ▶ národnost;
- ▶ profese / odborné zaměření.

Jak psát jméno osobnosti?

Zatímco v titulu hesla je uvedeno jméno osobnosti, které je běžně známo a které je nejčastěji uváděno v literatuře, **v úvodní části uvádějte i prostřední**

jména, pokud je osobnost má a jsou známa, **či prostřední iniciály**. Úvod by tedy měl začínat plným jménem představované osobnosti. U jmen vědců neuvádějte akademické tituly, ale jejich profesní a odborné zařazení.

Příklad: Roman Osipovič Jakobson se narodil 11. října (podle juliánského kalendáře) 1896 v Moskvě a zemřel 18. července 1982 v Bostonu. Byl ruským lingvistou a literárním vědcem – teoretikem působícím v Rusku, Československu a v Americe. Je považován za jednoho z největších lingvistů 20. století. Psal práce na témata z oblasti obecné teorie jazyka, folkloristiky, fonologie, morfologie, gramatiky, ruského jazyka i literatury, slavistiky, sémiotiky, poetiky a literární historie, psycholingvistiky a mnoha dalších oblastí lidského poznání. Jakobson patří mezi představitele formalismu, strukturalismu a je považován za zakladatele tzv. harvardské školy.

4.4.2. Tělo hesla (hlavní státi)

Jak už bylo zmíněno, struktura těla hesla, tedy jeho hlavní části, se liší podle kategorie, do níž zpracovávané heslo spadá.

4.4.2.1. Kategorie Pojem

Z kvantitativního hlediska tvoří kategorie Pojem (koncept) největší procento hesel zastoupených v eL. Následující řádky vám mají pomoci se základní orientací v tom, jak by mělo heslo této kategorie vypadat. Vzhledem k široké škále hesel řadících se do této kategorie a jejich obrovské různorodosti je těžké najít jednotnou šablonu, podle které by se dala hesla zpracovávat. Nabízíme několik možností, ovšem výčet struktur v kategorii Pojem je otevřený autorské invenci.

- ▶ Struktura 1: Obecná charakteristika – Dělení pojmu – Pojem 1 versus Pojem 2
- ▶ Struktura 2: Obecná charakteristika – Historie pojmu, vznik – Osobnost a směry

- Struktura 3: Obecná charakteristika – Historie pojmu, vznik – Srovnání s jinými jazyky (fakultativně) – Školy, směry

Podrobně se podíváme na první strukturu, která začíná, stejně jako ostatní, **Obecnou charakteristikou**. Jde o rozvedení možných definic pojmu a komparace různých přístupů k problematice pojmu. Zatímco v případě úvodní definice se po vás chce, abyste ji napsali vlastními slovy, v obecné charakteristice naopak především parafrázujte a citujte (o parafrázích a citacích viz kap. 5 a 6). Vaš autorský přínos spočívá v tom, jak dokážete v odborné literatuře najít ty nejpodstatnější pasáže a informace, pochopit je a následně je parafrázovat či citovat, ale také (a to především) v tom, že tyto **poznatky uvedete do kontextu** s dalšími zdroji a učiníte tak **systematické shrnutí dostupných faktů k tématu** a promyšlenou syntézu různých názorů na určitý problém (o rysech kvalitní kompilace viz kap. 4.5.3.).

V dalších částech se už jednotlivé struktury liší. Struktura 1 navazuje na obecnou charakteristiku oddílem **Dělení pojmu**, tzn. že pokud jde o komplexnější pojem, je ještě vnitřně členěn. Důležité je, abyste si v případě klasifikace pojmu uvědomili také kritérium, popř. odlišná kritéria (pokud existuje více klasifikací), takového členění.

Příklad (heslo Média): **Tzv. horké a chladné médium**: Tato metafora pochází od Marshalla McLuhana, který v roce 1964 začal rozlišovat média podle jejich naplněnosti daty a míry participace účastníka masové komunikace. Rozlišení na médium chladné a horké vždy závisí na porovnání jednoho média s jiným. Pro horká média je typická vysoká naplněnost daty, takže nevyžadují intenzivní participaci účastníka komunikace, u chladných médií je tomu naopak.

Poslední částí těla v první struktuře je **Pojem 1 versus Pojem 2**. Pojmem 1 myslíme ten, který zpracováváte a který je tématem hesla. Pojem 2 může být takový pojem, se kterým je vámi zpracováváný pojem konfrontován, na jehož pozadí

ho lze definovat např. prostřednictvím kontrastu. Může jít i o termín, u něhož nacházíme některé shodné rysy a u kterého hrozí možnost zmatení či chybné záměny, ale také o termín, který může mít s Pojmem 1 shodný obsah a je pouze z různých důvodů jinak pojmenován (např. propaganda – persvaze).

Příklad (heslo Implikatura): **Implikatura vs. implikace**: Pojmy implikatura a implikace jsou sice velmi úzce spjaty, nesmí však docházet k jejich zaměňování. Implikace je pojem vnitřní logické souvislosti mezi dvěma částmi výpovědi. Jde tedy o pravdivostní neodlučitelný vztah, stav. Implikatura je naproti tomu procedura vyvozování implicitního významu výpovědi. Není dána pravdivostním pravidlem (Hirschová 2006, 142).

4.4.2.2. Kategorie Disciplína

Hesla z kategorie Disciplína mohou mít hlavní stati strukturovány následujícím způsobem: Historie – Hlavní představitelé a jejich přínos – Předmět studia – Metody zkoumání – Hlavní pojmy – Podřazené disciplíny (fakultativně).

Začněte tedy informacemi o **historii disciplíny**. Měly by se zde objevit údaje o tom, jaký byl důvod vzniku disciplíny, na co navazovala (na jaké teorie, jiné disciplíny či směry) a jak se dále vyvíjela.

Následovat může kapitola **Hlavní představitelé a jejich přínos**, která by měla obsahovat stručné, výstižné a shrnující informace o významných osobnostech spojených s konstituováním, vývojem, případně určitým směrem uvnitř disciplíny. Stručné informace o jednotlivých osobnostech by ovšem neměly suplovat samostatné encyklopedické heslo.

Příklad: U hesla Sociolingvistika tedy uvedete Wilhelma von Humboldta, který již v 19. století upozornil na provázanost mezi jazykem, národem a kulturou, a stručně shrnete jeho teorie či přínos pro disciplínu, ale nezacházíte do detailů. Redakce eL následně posoudí, zda bude vhodné vytvořit také samostatné heslo Wilhelm von Humboldt.

Každá disciplína se zabývá určitým **předmětem studia** a používá specifické **metody zkoumání**. Proto by po kapitole o hlavních osobnostech spojených s popisovanou disciplínou měl být definován předmět jejího studia. Zaměřte se především na to, jaké byly hlavní okruhy zájmu, a charakterizujte je, uveďte, jak se disciplína dále dělila (podle jakých přístupů a kritérií) a jak byla provázána s dalšími vědními obory (interdisciplinární vztahy).

Příklad (heslo Sociolingvistika): Předmětná oblast sociolingvistiky je značně heterogenní, W. Labov např. přisuzuje disciplíně dvanáct okruhů:

1. standardizace jazyka a jazykové plánování;
2. bilingvní a multilingvní chování;
3. jazykové útvary vzniklé smíšením dvou nepříbuzných jazyků (např. pidžin);
4. etnografie sdělování (vliv prostředí na jazykové projevy);
5. gestika, mimika;
6. analýza řeči;
7. sociální diference;
8. postoje mluvčích k jazyku;
9. slohové funkce jazykových prostředků;
10. jazyková variantnost;
11. vývojové změny v jazyce;
12. komunikační systémy a jejich kulturní významy (cit. podle Švejcera a Nikolskij 1983, 9–10).

Jiří Černý (1996, 392) k nejdůležitějším otázkám, kterými se sociolingvistika zabývá, řadí:

- ▶ rozvrstvení národního jazyka v závislosti na sociálních faktorech;

- ▶ problematiku bilingvismu a diglosie;
- ▶ sociolingvistický pohled na jazykové změny;
- ▶ jazykovou politiku a jazykové plánování.

Jedním z odvětví sociolingvistického zájmu je také tzv. sociofonologie, která zkoumá společensky příznačné rozdíly ve výslovnosti. Sociolingvistika se dále zabývá rovněž: sociálním působením dialektů, rozdíly mezi mluveným a psaným jazykem, vztahem jazyka a médií, manipulativními schopnostmi jazyka a možnostmi jeho využití k uplatnění moci, tzv. přepínáním jazykových kódů, změnami, degenerací nebo případnou „smrtí“ jazyků v důsledku jejich kontaktů, otázkou jazykového vzdělávání a potřeby standardizované podoby jazyka, mimojazykovými faktory, které ovlivňují jazyk jednotlivců, tj. subjektivními slohotvornými/stylotvornými činiteli atd.

Kapitola **Metody zkoumání** by měla obsahovat výčet metod, které konkrétní disciplína využívá pro své výzkumy. Například u pojmu sociolingvistika je tedy třeba zmínit především metody převzaté z disciplín, s nimiž ji poutají interdisciplinární vazby, jako je sociologie, sociální psychologie, dialektologie, etnografie ad.

Kapitola **Hlavní pojmy** by měla obsahovat zejména definice pojmů a jejich případnou další klasifikaci.

Příklad (heslo Sociolingvistika): **Hlavní pojmy (pojmový aparát)**

- ▶ **jazykový repertoár**, tj. soubor jazykových prostředků, které jsou k dispozici členům daného kolektivu a ze kterých si volí ty, jež nejlépe odpovídají komunikační situaci (Švejcer a Nikolskij 1983, 92)
- ▶ **jazyková situace**, tj. soubor jazyků sloužících dorozumívání na určitém území a jejich vzájemné vztahy; typologie
 - a. **exoglosní**, tj. soubory jazyků × **endoglosní**, tj. soubory variant jednoho jazyka

b. vyrovnané, tj. situace, v nichž jsou jednotlivé jazyky nebo jednotlivé varianty funkčně vyrovnané × **nevyrovnané**, tj. jednotlivé jazyky nebo varianty jsou hierarchicky přiřazeny k různým komunikačním sférám a sociálním skupinám (Švejcer a Nikolskij 1983, 92n)

- ▶ **bilingvismus**, tj. dvojjazyčnost, aktivní užívání dvou jazyků (na úrovni jazyka mateřského); tato situace zajímá sociolingvistiku pouze v případě, že jde o dvojjazyčnost většího společenství, hlavně v rámci státu, přitom nezáleží na tom, na jaké úrovni mluvčí jednotlivé jazyky ovládají

Závěrečná kapitola **Podřazené disciplíny** bude v hesle logicky obsažena pouze v případě, že konkrétní disciplína má jednu či více podřazených disciplín. Je potom jasné, že například v případě hesla Lingvistika bude tato kapitola ústřední, zatímco např. u pojmu sociolingvistika obsažena nebude.

4.4.2.3. Kategorie Škola/Směr

Podobně jako v případě kategorie Disciplína, také u hesel z kategorie Škola/Směr je třeba počítat s tím, že jejich zpracování bude vyžadovat náročnější heuristiku a co nejvyšší komplexitu. Výhodou naopak představuje fakt, že hesla nemusejí být maximálně podrobná a nemusejí celou problematiku vyčerpávat do hloubky. Měla by sloužit spíše jako rozcestník, který zájemce nasměruje k jiným, specifitějším heslům, jež s konkrétní školou nebo směrem souvisejí.

Tělo hesel z této kategorie mohou tvořit kapitoly: Východiska – Charakteristika a hlavní představitelé – Škola/Směr v kontextu lingvistiky – Pokračovatelé – Kritika.

Kapitola **Východiska** by měla obsahovat přehled těch škol, směrů a tezí, které danou školu/směr ovlivnily a přispěly tak k jejímu konstituování.

Příklad (heslo Marrismus): Prapočátky marrismu jsou spjaty s koncem významného lingvistického směru, známého jako mladogramatismus. Z něj vycházela na Západě sociologická škola a strukturalismus, na Východě pak jeho zánikem posílila své postavení ruská jazykověda.

Přesto je velmi těžké dopátrat se původních kořenů marrismu. Směr „definoval“ a propagoval ve dvacátých a třicátých letech 20. století Nikolaj Jakovlevič Marr. Nové myšlenky postavil na vlastním studiu diachronního jazykového vývoje, což směr de facto spojuje s již zmiňovanou mladogramatickou školou. Společné prvky lze nalézt i se strukturalismem, ačkoli je zřejmé, že oba směry prošly odlišným vývojem (Meščaninov 1948–49, 1–2).

Kapitola **Charakteristika a hlavní představitelé** by měla popsat základní teze a myšlenky školy/směru a stručně představit hlavní představitele (podobně jako u kategorie Disciplína). Můžete na ni navázat částí, která ukáže **školu/směr v kontextu lingvistiky**. Zohledněte zde místo školy/směru v dějinách lingvistiky (národní, evropské, světové) a její/jeho vliv na soudobé myšlení o jazyce.

Příklad (heslo Marrismus): V československé jazykovědě měl marrismus nepatrný ohlas, někteří lingvisté se k němu přihlásili pouze z politických důvodů (Kuldanová a Svobodová 2003). V SSSR vedl k paralyzaci a stagnaci ruské jazykovědy, neboť vycházel z idealistického pojetí přírody, lidské společnosti a jejich vývoje. Překážkou pro další rozvoj byl především nesprávný poznávací princip. Svým idealistickým založením ztrácela ruská jazykověda v odborných kruzích na prestižnosti. Mimo SSSR nebyla jafetická teorie vůbec přijata. Byla označena za „sovětskou propagandu“ a „hlásnou troubu bolševictví“ (Trávníček 1953, 130).

V kapitole **Pokračovatelé** byste měli ukázat, jaký dopad mělo působení dané školy/směru na další vývoj lingvistické disciplíny, kdo na ni navázal, kdo se jí inspiroval a jak.

V kontrastu s tímto veskrze pozitivním dopadem seznámte čtenáře také s možnou **Kritikou**. Zahrňte do textu polemické názory, které konkrétní školu/směr provázely, diskusi a ohlasy, které v dějinách lingvistiky vzbudil/a.

Příklad (heslo Marrismus): Diskuse týkající se marrismu vypukla v roce 1950 v časopise Pravda. Díky arakčejevskému režimu dosáhly Marrovy myšlenky výsadního postavení a jejich propagátoři chtěli, aby byly uznány jako jediná správná marxistická jazykovědná teorie. Odpůrci byli označováni jako „formalisté“, zbavování funkcí a nebylo jim umožněno vydávat své práce. Mezi významné kritiky marrismu patřil Viktor Vinogarov, L. A. Bulachovskij, Lav Jakubinskij, Dmitrij Vladimirovič Bubrich a další (Moravec 1951, 114).

4.4.2.4. Kategorie Osobnost

Podobně jako u kategorií Disciplína a Škola/Směr, se ani v případě kategorie Osobnost nebude jednat o kvantitativně příliš obsáhlou množinu hesel. Zpracovatele těchto hesel však čeká velmi náročná práce, a to především co se kondenzace velkého množství informací do encyklopedického hesla o rozsahu několika normostran týče.

Hlavní stati v kategorii Osobnost lze rozčlenit do následujících oddílů: Život – Vědecká profilace – Osobnost v kontextu dějin (lingvistiky).

Pozor! Kapitola **Život** by měla obsahovat pouze ta biografická data, která se bezprostředně vztahují k vědecké profilaci pojednávané osobnosti. Vezmete-li si např. Romana Jacobsona, bude jistě stát za zmínku jeho odchod ze Sovětského svazu do Československa, neboť znamenal výrazný impuls a změnu v jeho vědecké dráze.

Kapitolu **Vědecká profilace** lze pojmut mnoha různými způsoby. Můžete se zaměřit na specializace dané osobnosti, na oblast jejího vědeckého zájmu, postulované teorie či přínos.

Kapitola **Osobnost v kontextu dějin (lingvistiky)**, podobně jako je tomu u Školy/Směru, by měla uvést předchůdce, na něž daná osobnost navazovala či jimiž se inspirovala, a žáky, kteří dále rozvíjeli dílo a teorie osobnosti či se školou/směrem spolupracovali.

4.4.3. Bibliografie

Bibliografickým údajům a souhrnnému seznamu literatury na konci hesla se podrobně věnujeme v kap. 8.3., proto zde uvedeme jen stručný výčet toho, co by měla tato část obsahovat.

- ▶ Primární literaturu v původním jazyce
- ▶ Primární literaturu v překladech do češtiny
- ▶ Sekundární literaturu (monografie, knižní publikace, články, elektronické zdroje)

4.4.4. Seznam potenciálních hesel

Při zpracování vašeho hesla **podtrhávejte termíny**, které se v textu objeví a které souvisejí se zpracovávaným heslem. Na konci hesla uveďte jejich seznam **v abecedním pořadí**. Tento seznam bude následně zařazen do hesláře eL, který se tím rozšíří o potenciální termíny (hesla) ke zpracování.

Příklad (potenciální termíny vypsané z hesla Konstrukt a konstituent): Altmann Gabriel, hláska, Hřebíček Luděk, jazyková úroveň, klauze, kvantitativní lingvistika, Menzerath-Altmannův zákon, Menzerath Paul, morfém, slabika, slovo.

4.5. SOCIÁLNÍ A INTERAKČNÍ CHARAKTER VĚDECKÉHO TEXTU

V souvislosti s tzv. pragmatickým obratem se začal měnit pohled na jazyk, včetně jazyka vědy. Do zorného pole se začal dostávat také sociální a situační kontext, v němž text vzniká, a jeho participantí. Participační rámec v případě vědeckého textu tvoří jeho autor, ale i čtenář, který text přijímá, interpretuje a který je v optimálním případě hlavním důvodem vzniku textu. Kromě autora a čtenáře jsou však v odborném textu přítomny i „hlasy“ jiných participantů – vědců, ke kterým

odkazujeme a jejichž myšlenky zprostředkováváme pomocí citací a parafrází. V případě eL jsou tyto další subjekty v textu dominující (srov. kap. 5 a 6).

4.5.1. Autor

Autor encyklopedického hesla „[n]epíše o tom, [...] jak vidí problém on sám, případně jak by jej měl vidět čtenář, nýbrž píše o tom, jak je věc [...] ve vědecké obci viděna“.
(Čmejková, Daneš a Světlá 1999, 46)

Při psaní odborného textu (a tedy i hesla eL) byste měli brát v úvahu, jakým způsobem se v něm budete jako jeho tvůrci projevovat, zviditelňovat či skrývat. Ve vědeckém stylu se tento výběr řídí obvykle žánrem, kulturní tradicí a v neposlední řadě také požadavky vydavatele textu.

Pro účely eL, jejímž cílem je zveřejňovat hesla, která by měla být nestrannými přehledy poskytujícími široký pohled na určité téma, je nejvhodnější volit **neosobní vyjadřování** a potlačit vlastní subjekt. Nejde zde o prezentování vlastního výzkumu či objevů, ale o shrnutí toho, co bylo k dané problematice napsáno vědeckými autoritami.

Jak postupovat?

- ▶ **Text postavte na primárních a sekundárních zdrojích.** Tím upřednostníte a zveřejníte další subjekty (vědce) v textu. Tyto subjekty buď přímo jmenujte v textu (viz Příklad 1), nebo prezentujte pouze jejich tvrzení a jméno jejich původce uveďte do odkazu v závorce (viz Příklad 2).

Příklad 1: Paradigma v K u h n o v ě pojetí úzce souvisí s termínem normální věda a vývojem vědy jako takovým (1997, 28–29).

Příklad 2: Dále je paradigma pojímáno jako zvláštní tradice vědeckého výzkumu, kupříkladu aristotelská nebo newtonovská dynamika (K u h n 1997, 23–24).

- ▶ Používejte **pasivní konstrukce** buď s opisným pasivem (viz Příklad 1), nebo s pasivem zvrtným v případě, že se jedná o obecně platné a přijímané tvrzení (viz Příklad 2).

Příklad 1: Termín *stereotyp* je užíván v mnoha oborech, kromě již zmiňované kognitivní lingvistiky s ním pracuje například také kulturologie, filozofie, sociologie či psychologie.

Příklad 2: Kategorizací, která je podmíněna dvěma hlavními principy – strukturou vnímaného světa (*perceived world structure*) a kognitivní ekonomikou (*cognitive economy*) –, se rozumí proces přiřazování objektu k pojmu.

- Použijte 1. osobu plurálu v případě, že zahrnujete v jednu množinu sebe jako autora textu i jeho čtenáře. Mluvíme o **plurálu inkluzivním**. V takovém případě ukazujete, že berete v úvahu čtenářskou obec a odvoláváte se k určité sdílené informaci.

Příklad: Etymologický původ slova *analogie* nalezneme v řeckém *αία ἑδᾶδι* (*ana logon*), což znamená „správný poměr“, „shoda vztahů“ (latinsky *proportio*).

Tak ne!

Vyvarujte se psaní v 1. osobě singuláru, osobních přivlastňovacích zájmen a výroků typu: domnívám se, že..., podle mého názoru.

Příklad: V encyklopedickém hesle by chtěl uvést možné nazírání na problematiku sémantických vztahů mezi slovy.

Užití první osoby singuláru je v odborných textech namíste pouze tehdy, pokud autor prezentuje své vlastní poznatky, objevy, závěry, názory, subjektivní pohnutky, popř. individuální zaujetí.

- Nepoužívejte tzv. **autorský plurál**, který se v odborných textech sice často uplatňuje a který podle Daneše a Čmejrkové signalizuje identifikaci autora s rolí vědce a jeho příslušnosti k vědecké komunitě (1999, 45), nicméně **pro účely eL je nevhodný**.

Příklad: Zde se zaměříme především na vývoj a využití *analogie* ve filozofii.

Zkus to!

Převďte text osobní na neosobní.

Podle mého názoru Tarnóczy formálně ztotožňuje toto vyjádření s matematickým vyjádřením množství informace, protože v teorii informace jde o míru volnosti výběru při konstruování sdělení (1964, 117).

Mohla bych tedy obecně říci, že o entropii mluvíme tam, kde jsou složky systému smíšené (např. bereme v úvahu vztahy a opakování slov). Spořádaný stav systému nastává naopak při oddělení složek systému (např. nezávislý výběr slov na ostatních). Zásluhu o vypracování základních aspektů teorie informace, jako je právě pojem entropie, bych přisoudila Claude E. Shannonovi (citováno dle Krámský 1969, 59).

„Entropie je statistický parametr, který měří, v určitém smyslu, kolik informace se produkuje průměrně na jedno písmeno textu v jazyce. Převédeme-li jazyk co nejefektivněji do dvojkových číslic (0 nebo 1), je entropie H průměrný počet dvojkových číslic připadajících na písmeno původního jazyka.“ (Shannon 1964, 75)

Pokud zkoumám texty z pohledu teorie informace, pak mě nezajímají psychologické a gnozeologické relace, ani jak se informace odráží prostřednictvím znaků, ale to, jak můžeme text organizovat a strukturovat. Na základě studia odborné literatury jsem přesvědčena, že míra informace určuje složitost formy.

Klíč:

Toto vyjádření je formálně totožné s matematickým vyjádřením množství informace, protože v teorii informace jde o míru volnosti výběru při konstruování sdělení (Tarnóczy 1964, 117).

Lze tedy obecně říci, že o entropii mluvíme tam, kde jsou složky systému smíšené (např. bereme v úvahu vztahy a opakování slov). Spořádaný stav systému nastává naopak při oddělení složek systému (např. nezávislý výběr slov na ostatních). Zásluha o vypracování základních aspektů teorie informace, jako je právě pojem entropie, patří Claude E. Shannonovi (Krámský 1969, 59).

„Entropie je statistický parametr, který měří, v určitém smyslu, kolik informace se produkuje průměrně na jedno písmeno textu v jazyce. Převédeme-li jazyk co nejefektivněji

do dvojkových číslic (0 nebo 1), je entropie H průměrný počet dvojkových číslic připadajících na písmeno původního jazyka.“ (Shannon, C. E. 1964, 75)

Pokud zkoumáme texty z pohledu teorie informace, nezajímají nás psychologické a gnozeologické relace, ani jak se informace odráží prostřednictvím znaků, ale to, jak je text organizován, strukturován. Míra informace určuje složitost formy.

4.5.2. Čtenář

Když píšu, uvažuji o čtenářových možných reakcích, anticipuji všechny těžkosti, které by mohl mít s porozuměním mému textu a sledováním mých myšlenek, vedu zkrátka skrytý dialog se svým předpokládaným protějškem.
(Widdowson 1979, cit. podle Čmejrková, Daneš a Světlá 1999, 43)

Už při tvorbě encyklopedického hesla počítejte s budoucím čtenářem. Cílem eL je, jak víte, přeměnit nevěřejné seminární práce ve veřejná hesla, zužitkovat jejich potenciál a dát těmto pracím trvalejší podobu. Zveřejnění hesla, a tedy zapojení auditoria do procesu recepce, samozřejmě klade větší nároky na věcnou i formální stránku práce, zároveň však působí na autora, tedy vás, motivačně.

Fakt, že heslo budete tvořit s vědomím potenciálních čtenářů, se projeví následně i na jeho podobě. Způsobů, jak zohlednit čtenáře, je více. V eL ovšem není žádoucí oslovovat čtenáře přímo (oslovením, rétorickými otázkami či metatextovými komentáři). Na čtenáře se v textu tedy explicitně neobracejte, ale mějte jej stále na paměti a s ohledem na něj text stylizujte a pište tak, aby byl pochopitelný a přínosný.

Čtenářskou obec eL budou primárně tvořit dva typy zasvěcených čtenářů: vysokoškolští studenti a vyučující, popř. širší akademická obec. **Záměrem eL je proto tvořit hesla na vědecké úrovni pro zasvěcené čtenáře.** Na textu se tato skutečnost může odrazit např. když zvažujete, které termíny máte vysvětlit a u kterých definice není třeba (nemusíte vysvětlovat např. základní lingvistické pojmy).

Příklad: Na konci dvacátých let 20. století se fonologie vyčleňuje jako relativně samostatné odvětví společně s rozvojem strukturní lingvistiky.

Tak ne! Nevysvětlujte čtenáři obecně známé informace, jako např. kdo byl Ferdinand de Saussure. Je to zbytečné.

Uvědomte si a zvažte, jakým způsobem vystupujete v textu vůči čtenáři. Vedle vstřícného a kooperativního přístupu se v odborných textech můžete setkat s přístupem, který čtenáře vyvádí z míry tím, jak je náročný, nesrozumitelný či spekulativní (Čmejrková, Daneš a Světlá 1999, 52). Autorům eL půjde samozřejmě o přístup ohleduplný, a to nejen ke čtenáři, ale i k dalším subjektům v textu, jejichž poznatky a tvrzení komentujete, interpretujete a parafrázujete.

Tip! **Ohled na čtenáře-studenta:** Při psaní si můžete představit, že dané téma vysvětlujete svým spolužákům, jiným studentům nebo kolegům, kteří o něm pravděpodobně nemají téměř žádné znalosti či povědomí. To znamená, že se je pokusíte s pomocí zpracovaného tématu dostat z bodu obecných a povrchních informací do bodu, kdy budou schopni číst primární a sekundární literaturu k dané problematice s vhladem, zájmem a porozuměním.

Tip! **Ohled na čtenáře-vyučujícího:** Během procesu psaní se snažte mít zaslíbeného čtenáře (vyučujícího) stále na paměti. Zkuste slyšet v hlavě jeho hlas, který vám pokládá dotěrné otázky, jako např.: „Je tato informace důležitá? Ano? Tak to vysvětlete v textu. Není? Tak to tam nepište. A proč je důležité tuto informaci uvést? Jak souvisí s tématem hesla? Je toto tvrzení pochopitelné?“ Pokud se vám na takové otázky podaří reagovat, vaše heslo se stane velmi koherentní, názorné a užitečné.

Pozor! Vzhledem k tomu, že hesla by měla být zveřejněna i v otevřené encyklopedii, budou dalšími čtenáři pravděpodobně i laici z řad široké veřejnosti. To

by ovšem nemělo podobu textu ovlivnit, **hesla by neměla mít popularizační charakter.**

Rysy popularizačně zaměřeného textu (Čmejrková, Daneš a Světlá 1999, 50–52):

- ▶ značná míra užití obrazných a mnohoznačných výrazů (přirovnání, metafora) oproti vědecké terminologii

Příklad: Pražská lingvistická škola je pro českou lingvistiku něco jako rodinné stříbro.

- ▶ demonstrování poznatků na příkladech z běžného života

Příklad: (heslo Paronyma) Když někdo v komunikaci s vámi řekne, že vám vystaví frakturu, pravděpodobně se nechce dopustit žádného fyzického násilí končícího zlomeninou, ale stal se obětí tzv. zrádného přítele čili paronyma a nejspíš po vás pouze chtěl zaplatit, co mu dlužíte, a chystá se vám nejspíš vystavit fakturu.

- ▶ navazování na společnou znalost

Příklad: Snad každý ví, že lingvistika je ekvivalent českého slova jazykověda.

Tip! Při psaní odborných článků můžete také zohlednit kulturní a teritoriální blízkost či vzdálenost tématu pro potenciálního čtenáře. Pokud píšete text pro českého zasvěceného čtenáře, nemusíte podrobně vysvětlovat, co je to Pražská lingvistická škola či jaká jsou specifika českého jazyka jako zástupce flektivního typu. Bude-li však čtenářem vašeho textu cizinec, bude nutné některé informace osvětlit a pokusit se podívat na problematiku optikou čtenáře, který nevyrostal a nevzdělával se v českém prostředí.

4.5.3. Jiné subjekty v textu

Vedle základních subjektů, jimiž jsou **autor** a **čtenář** (podrobněji viz předchozí podkapitoly), jsou do odborného textu vždy zapojeny také hlasy a názory dalších

autorit a badatelů, zabývajících se daným tématem. Toto zapojení se děje zejména **prostřednictvím citací a parafrází** (Čmejrková et al. 1999, 44).

Z hlediska původnosti textu se v případě encyklopedických hesel jedná o **dokument kompilační a sumarizační**. Jak již bylo uvedeno, jde o shrnutí toho, co bylo o tématu dosud napsáno vědeckými osobnostmi, nikoli o zveřejnění nových informací, poznatků či objevů. Encyklopedické heslo shrnuje, zobecňuje a opakuje převzaté informace jiných autorů. Nejde ovšem o práci netvůrčí a mechanickou. **Hodnota hesla spočívá právě v poučeném, systematickém a logicky uspořádaném shrnutí dosavadních poznatků do jednoho textu.**

Níže uvádíme **rysy kvalitní a nekvalitní kompilace** podle studijní opory Masarykovy univerzity (*Jak efektivně číst odborné texty a správně psát vysokoškolské písemné práce*, http://is.muni.cz/elportal/estud/ff/js07/informace/materialy/pages/cteni-psani2_opora.pdf), které jsou v tomto směru v podstatě analogické s rysy kvalitního a nekvalitního hesla eL.

kvalitní kompilace	nekvalitní kompilace
systematické shrnutí dostupných faktů k tématu	spojení převzatých poznatků bez logické návaznosti
promyšlená syntéza různých názorů na určitý problém	chybí utřídění faktů, jde o neuspořádaný přehled
tvůrčí přístup	nekoncepční přístup
výsledkem je přehled bádání v určité tematické oblasti	postrádá tvůrčí přístup a okomentování zdrojů ze strany autora textu

Kvalitní kompilace, která je nezbytným základem kvalitního hesla, se neobejde bez parafrází a citací děl jiných autorů. Jak je správně utvořit a zapojit do textu, popisujeme v následujících kapitolách.

5. Parafráze

Parafrázi rozumíme přeformulování textu jiného autora, a to jak po stránce lexikální, tak po stránce syntaktické, aniž by však došlo ke změně původního významu sdělení. Jinak řečeno, při parafrázi svými slovy „převyprávíme“ cizí sdělení, přičemž forma původního a nového sdělení se liší, zatímco obsah musí vždy zůstat stejný (Meško et al. 2004, 144; Leki 1998, 195; http://www.writing.wisc.edu/Handbook/Acknowledging_Sources.pdf).

5.1. PARAFRÁZE VERSUS PLAGIÁT

Plagiátorství je nedovolené užívání cizích publikovaných i nepublikovaných myšlenek, formulací, poznatků, výsledků bádání nebo jiných výsledků tvořivé práce, stejně jako ilustrací, tabulek, fotografií apod. bez reference.
(Meško et al. 2006, 281)

Nepřízná-li autor, že parafrazuje myšlenku, či dokonce doslovně cituje jiného autora, jedná se o tzv. **plagiát**. Plagiátorství, zejména jeho intencionální podoba, je v přímém rozporu nejen s citační etikou, ale i etikou vědecké práce obecně, a je-li odhaleno, jeho autor bývá přísně sankcionován (Eco 1997, 207). Vždy proto **poctivě uvádějte všechny zdroje**, s nimiž jste pracovali, a citáty neopomeňte náležitě signalizovat (podrobněji viz kap. 6).

5.2. JAK SPRÁVNĚ PARAFRÁZOVAT?

Parafráze jsou běžnou součástí každodenní komunikace – jen si uvědomte, jak často vyprávíte kamarádovi, co vám říkal učitel, jiný kamarád nebo třeba rodiče. Napsat korektní a výstižnou parafrázi však přesto činí mnoha studentům nemalé potíže. V následujících řádcích si proto uvedeme pár tipů, jak na to.

Jak už bylo zmíněno, **podstatou parafráze je svými slovy vyjádřit a shrnout obsah určitého textu** nebo myšlenku konkrétního autora, a to takovým způsobem, aby nedošlo k významovému posunu textu parafráze od textu původního. Jinými slovy – při parafrázi dochází (musí docházet) ke změně v rovině lexika i syntaxe, ke změně v rovině sémantické však docházet nesmí.

5.2.1. Tipy, jak napsat zdařilou parafrázi

(1) Základním předpokladem kvalitní parafráze je **porozumění a správné pochopení textu, který chcete parafrázovat**. Bez něho lze kvalitní parafrázi napsat jen stěží. Než se proto pustíte do reformulace původního textu, několikrát si jej přečtěte, abyste se ujistili, že správně rozumíte jeho významu. Poté odložte text stranou, věnujte se nějaké jiné činnosti a po určité době zkuste vlastními slovy vystihnout celkový smysl a nejdůležitější myšlenky parafrázovaného textu. Nejenže jste text neopsali, a nehrozí vám tedy obvinění z plagiátorství, ale zároveň si můžete být jisti, že rozumíte tomu, o čem píšete (Eco 1997, 207; http://www.writing.wisc.edu/Handbook/Acknowledging_Sources.pdf). A to je hlavní krok k úspěchu!

(2) Velmi dobrou metodou, jak napsat kvalitní parafrázi, je dělat si při čtení textu, který chcete parafrázovat, **poznámky** a na jejich základě potom napsat text zcela nový, který však bude významově korespondovat s textem původním (http://www.writing.wisc.edu/Handbook/Acknowledging_Sources.pdf).

(3) Pokud zrovna „nejste ve formě“ či je pro vás text, jež jste se rozhodli parafrázovat, složitý, můžete zkusit poněkud odlišný postup (výsledek však pravděpodobně nebude dosahovat takových kvalit jako parafráze napsaná předešlými způsoby). Přečtěte si pečlivě text, který chcete parafrázovat, **určete hlavní myšlenku sdělovaného** (tu musíte vždy zachovat) a za pomoci synonym začněte text přetvářet. Jak budete zaměňovat jednotlivá slova, bude docházet také ke změně v rovině morfológicko-syntaktické (synonymická slovesa budou vyžadovat odlišné vazby ap.). Tímto způsobem přepracujte celý text. Některá dlouhá souvětí můžete také rozdělit do kratších vět, z krátkých vět lze naopak udělat souvětí.

Marginální informace v parafrázi vynechejte. U tohoto postupu je však zapotřebí mít neustále na zřeteli, že ne všechny synonymní výrazy fungují ve stejném kontextu stejným způsobem! Parafrázi lze také začít tak, že nejdříve změňte strukturu textu a teprve poté lexikum (http://www.writing.wisc.edu/Handbook/Acknowledging_Sources.pdf).

Tak ne! Za parafrázi rozhodně nelze považovat text, v němž změňte např. pouze každé druhé či třetí slovo, nebo dokonce jen pár vybraných výrazů. V takovém případě se jedná o nepřiznané citace, a tedy o podvod plagiátorství (srov. 5.2.2., ukázky kvalitně a nekvalitně zpracovaných parafrází).

Pozor! Parafrázi – na rozdíl od citací – sice není potřeba signalizovat uvozovkami či kurzivou, vždy však musí za parafrázovaným textem následovat referenční odkaz na původní text.

5.2.2. Parafráze – ukázky

Pro názornost zde uvádíme příklady parafrází různé kvality. Výchozí (parafrázovaný) text pochází z knihy Umberta Eca *Od stromu k labyrintu* (2012, 30–34) a v plném znění jej naleznete v Příloze 3.

Příklad 1 a 2: Příklady kvalitně zpracované parafráze

Příklad 1

Kapitola pojednáva o štruktúre encyklopédií, ktorá sa ako žáner s vymedzeným systémom etabloval v rímskej kultúre. Jedná sa o dielo, ktoré si kladie za cieľ zhrnúť všetky poznatky ľudstva.

Autor (Eco 2012, 30–34) upozorňuje na gréckych predchodcov encyklopédií, ktoré na rozdiel od predstaveného modelu sa snažia zachytiť a prezentovať novonadobudnuté vedomosti. Eco interpretuje hlavný impulz k napísaniu takéhoto diela ako zvedavosť, zatiaľ čo pravý encyklopedický prístup k informáciám sa objavuje najmä v rímskych a neskorších encyklopédiách. Tie sa

zameriavajú na sumarizáciu oveľa širšieho okruhu vedomostí, či zvykov. Obsah encyklopédie nereflektuje individuálne empirické zážitky, ale konsenzuálnu vedomosť – tradíciu.

Eco ďalej odhaľuje encyklopédiu ako usporiadaný systém vedenia. Hoci samotný systém sa po dlhú dobu nestal hlavným bodom metarozpráv o forme, bol po celú dobu implicitne obsiahnutý, a to už v diele *Historia Naturalis* Plínia staršieho. Postupnosť obsahu je inšpirovaná Porfíriovým stromom rovnako ako následnícke encyklopédie. Toto usporiadanie však nereflektuje kategórie ako vedeckosť a mýtickosť hesla, ktoré sa objavilo s nástupom osvietenstva. Eco však upozorňuje, že aj tieto kategórie vplývajú na radenie informácií z toho dôvodu, že sú výrazom toho, čo by mal súčasný človek poznať.

Příklad 2

Podľa Eca (2012, 30–34) nebyli starořecké „encyklopedie“ skutečnými encyklopediemi v dnešním smyslu slova, tzn. že nešlo o soubory věděni nashromážděného předchozími generacemi. Díla Aristotela, Herodota či Kallimacha totiž neuchovávala moudrost věků, nýbrž přinášela soubory poznatků nových, často vzešlých ze zvědavosti nebo úžasu nad podivuhodnostmi dalekých zemí, nezvyklými obyčejí cizích národů či nevysvětlitelnými „zázraky“ (30).

Vskutku encyklopedický přístup, ve smyslu sumarizování věděni, uplatňovali až Římané, kteří shromažďovali veškeré poznatky svých řeckých předchůdců o světě a společnosti. Mezi těmito římskými soubory vyzdvihuje Eco 37 knih *Historia naturalis* od Plinia Staršího věnovaných vesmíru, různým světovým zemím, živočichům, rostlinám, nerostům a lidským zvykům (31). Právě v Pliniově díle můžeme totiž podle Eca nalézt dva aspekty typické i pro dnešní encyklopedie (31–33).

Tím prvním je stromové uspořádání hesel, neboť přehledná a smysluplná organizace obsahu se s přibývajícím množstvím poznatků stala primárním cílem moderních encyklopedií. Druhým aspektem, který Eco zmiňuje, je skutečnost, že Plinius nehovoří ve svém díle z vlastní zkušenosti, nýbrž předkládá znalosti, které mu předala tradice. Podstatné přitom je také to, že nijak neodděľuje vĕrohodnĕ informace

od bájí či čiré fantazie. Právě tato Pliniova benevolence umožňuje Ecovi následně definovat teoretický model encyklopedie: „*encyklopedie nemá v úmyslu zaznamenávat to, co reálně existuje, nýbrž to, o čem si lidé tradičně myslí, že to existuje.*“ (33) Současné encyklopedické počiny jako *Britannica* nebo *Treccani* se pak od encyklopedií minulosti odlišují pouze svým kritickým přístupem k poznatkům, pozorností, kterou věnují rozlišování mýtů od vědecky dokázaných faktů (34).

Příklad 3: Nekvalitně zpracovaná parafráze

Již v Řecku se objevovaly první encyklopedie, jejichž autorem byl Aristoteles. Následovali jej i jiní autoři, avšak žádný z těchto spisů neodpovídal encyklopedii v pravém slova smyslu.

Řecké myšlení se rozvíjelo hlavně v Římě, tudíž i zde jsou snahy o vytvoření nebo přetvoření encyklopedií. Z tohoto období se zachovalo 37 knih *Historia naturalis* Plinia Staršího, již tato sbírka disponuje určitou hierarchií, což se podobá řazení hesel v encyklopedii. Dříve se však čtenář až tolik nezabýval heslářem jako informací. Dále se Plinius zabývá věcmi, které nezažil on sám, nemusí s nimi mít vlastní zkušenost, ale tyto věci mu byly předány předky, čerpá z tradice. Nijak také neodděluje věci bájně a skutečné. Z toho plyne, že encyklopedie nezaznamenává jen to, co existuje, ale i to, co by mohlo existovat – pro vzdělaného člověka je to důležité. Toto pak převládá v encyklopediích v období helénismu a ve středověku.

Pro Foucaulta zase představovala encyklopedie shromáždění veškerého vědění v jedné formě. Z toho plyne, že rozdíl mezi encyklopediemi v období Pliniova života a nyní je jen v tom, že se nyní do encyklopedií zahrnují jen pojmy vědecky dokázané.

Příklad 4: Parafráze-plagiát

Ve smyslu vědění předchozích věků se nám řecké encyklopedie nedochovaly. Jsou to často jen okrajové projevy zvědavosti. Avšak mezi zápisníkem kuriozit a encyklopedií v globálním slova smyslu je rozdíl. Helénistický svět nepřisuzoval encyklopedii stejnou funkci jako poté

Římané a středověk (funkci svazku pojednávajícího o všech věcech). Encyklopedie pro něj představovala sbírku všech existujících svazků (knihovnu).

Encyklopedický přístup se tedy rozvíjí spíše v římském prostředí. Dochovalo se 37 knih Plinia Staršího. Jeho dílo by mohlo vypadat jako nesystematické nahromadění údajů, avšak dílo nastoluje hierarchii, postupuje podle stromové struktury (od původního k odvozenému, od přírodního k umělému). Encyklopedie se ve svém uspořádání vždy snaží opírat o strom, jehož modelem je větvení Porfyriova stromu – používá primitiva, která už nelze dále definovat. V encyklopedickém stromu (hesláři) odkazuje každý uzel k pojmům, jež ho definují a budou vyloženy. Mezi Porfyriovým stromem a encyklopedickým stromem je tedy rozdíl. Dlouhou dobu byl heslář používán jako pracovní nástroj, to se však v moderních encyklopediích mění. Plinius nejeví snahu oddělovat věrohodné informace od bájných, čímž opět načrtává model budoucích moderních encyklopedií. To, co odděluje současnou encyklopedii od Pliniových encyklopedií, je rozlišování pojmů mytických od vědeckých faktů. Ovšem jen proto, že i tento rozdíl by dnes vzdělaný člověk měl znát (Eco 2012, 30–34).

5.2.3. Komentář k ukázkám

Příklad 1 a 2: Jak lze vidět na příkladech 1 a 2, kvalitně zpracovaná parafráze srozumitelně a vlastními slovy shrnuje hlavní myšlenky parafrázovaného textu, bývá obvykle kratší než text původní, je logicky členěná a zároveň koherentní, odkazuje na původní zdroj všude tam, kde je to náležité, a explicitně signalizuje doslovné citáty.

Příklad 3: Parafrázi číslo 3 nelze hodnotit jako kvalitně zpracovanou, a to z následujících důvodů:

- ▶ v textu chybí jakýkoliv odkaz na parafrázovaný text (zdroj informací);
- ▶ autor parafráze vynáší soudy, jež z Ecova textu nevyplývají;

- ▶ užívá nevhodné formulace – Ecovy myšlenky podává jako obecně platné pravdy, nepřistupuje tedy k textu dostatečně kriticky;
- ▶ nijak nesignalizuje skutečnost, že Foucaultovy myšlenky cituje z druhé ruky;
- ▶ některými formulacemi dezinterpretuje věcný význam Ecoových myšlenek a připisuje mu tak soudy, které z původního textu neplynou;
- ▶ text není dostatečně kohezní a koherentní a neplní hlavní úlohu parafráze: stručně a srozumitelně shrnout hlavní myšlenky původního textu.

Příklad 4: V tomto případě již ani nelze o parafrázi (byť nevydařeně) hovořit; text je jasným příkladem nepřiznaného plagiátu. Všechny proložené větné konstrukce totiž autor beze změny převzal z originálního textu, resp. českého překladu. Na jeho obhajobu nepostačí, že za text „parafráze“ uvedl odkaz na původní text. Aby byla parafráze legitimní, bylo by zapotřebí všechny citované (tedy proložené) části textu signalizovat umístěním do uvozovek a zkrácenými odkazy s údaji o relevantních stranách. Takové řešení by sice bylo možné, nicméně nepřilíží elegantní a vhodné.

(http://www.writing.wisc.edu/Handbook/Acknowledging_Sources.pdf)

Tip! Pokud vaše parafráze obsahuje vyšší množství citátů, je namístě zvážit, zda by nebylo vhodnější text ocitovat celý, nebo ještě lépe – parafrázi předělat takovým způsobem, aby vazba na původní text nebyla tak těsná.

5.2.4. Poznámka k rozsahu parafráze

Výše jsme uvedli, že parafráze bývá z pochopitelných důvodů obvykle kratší než původní, parafrázovaný text. Jak ale uvádí Eco, rozsah parafráze nemůže být považován za určující faktor její kvality. Někdy totiž může dojít k situaci, že „autor jedinou hutnou větou sdělí spoustu věcí a myšlenek, a parafráze je pak dokonce delší než originální pasáž. V takovém případě by se člověk neměl

nervově hroutit z toho, že jeho parafráze obsahuje občas stejná slova jako originál, protože v určitých situacích je nejenom potřebné, ale někdy přímo nevyhnutelné, aby určité výrazy zůstaly beze změny.“ (1997, 207)

Takovými výrazy, které není nutné, ba dokonce žádoucí měnit, jsou především odborné, často několikaslavné termíny a ustálená slovní spojení.

(http://www.writing.wisc.edu/Handbook/Acknowledging_Sources.pdf)

Pozor! Při parafrázi věnujte zvláštní pozornost způsobu zacházení s výrazy, jež by mohly (po)změnit celkový význam, jako jsou např. příslovce *nikdy, ještě nikdy*, zájmena *každý, nikdo/někdo* nebo časová určení *vloni, včera, současný*.

5.3. NEJČASTĚJŠÍ CHYBY STUDENTŮ PŘI TVORBĚ PARAFRÁZÍ

- ▶ **Neuvedení zdroje.** Z vašeho textu musí být vždy jasné, odkud předkládané informace pocházejí. Pokud parafrázujete např. Ecův text, je potřeba v textu (nejlépe hned v úvodu) uvést, že se jedná o myšlenky, názory a poznatky Ecovy, nikoli vaše vlastní.
- ▶ **Nesprávné zacházení s citáty z druhé ruky.** Citujete-li z druhé ruky, přiznejte to. Přejímáte-li např. z Ecova textu Foucaultova slova, nestačí citát uvést formulací „Pro Foucaulta...“, ale je potřeba do textu zapojit i informaci, odkud citát přejímáte, např. „Jak uvádí Eco (2012), je pro Foucaulta...“ nebo „Pro podporu svého tvrzení cituje Eco z Foucaultovy monografie *Slova a věci*...“
- ▶ **Nešťastné a vágní formulace.** Při parafrázování dávejte bedlivý pozor na to, abyste nepozměnili význam a nepodsouvali tak autorovi originálního textu něco, co neřekl nebo co z textu jasně nevyplývá. Pozor si dejte také na vágní formulace typu *o léta později, mnozí lidé, v dané době* (bez bližšího určení) ap.

- ▶ **Parafráze jako výtah z textu.** Uvědomte si, že účelem parafráze není pouze reprodukovat myšlenky již vyslovené jinde! **K textu přistupujte kriticky**, parafrázované informace neformulujte jako daný fakt, ale jako názory a myšlenky konkrétního autora.
- ▶ **Nenáležitě soudy a hodnocení.** Dávejte si pozor na hodnotící formulace typu: „Mezi římskými soubory vyniká 37 knih *Historia naturalis* od Plinia Staršího“, „dílo neodpovídá encyklopedii *v pravém slova smyslu*“.
- ▶ **Nedostatečná koheze a koherence textu.** Dbejte na to, aby váš text byl dostatečně soudržný, a to jak po stránce významové (koheze), tak po stránce formální (koherence). Ujistěte se, že všechna deiktická zájmena a další prvky spolupodílející se na formální a věcné soudržnosti textu jsou užity funkčně.
- ▶ **Plagiát namísto parafráze.** Parafrázi není, když zkopírujete původní formulace a text pouze zestručníte!

Zkus to!

Přečtete si následující parafrázi a zhodnotte ji po obsahové i formální stránce. Co byste textu vytkli? Doložte na příkladech z textu.

Autor se nás snaží obeznámit s popisem encyklopedií tak, jak je chápali lidé v antice. V Řecku se sice žádná encyklopedie nedochovala, víme ale, že byly psány na popud zvědavosti lidí po nových národech, zemích a tajemných jevech. Asi nejvíce se encyklopedii přibližuje Aristotelovo dílo, které sahá od logiky a astronomie až po psychologii. O léta později se lidé zajímali o encyklopedie zaměřené na geografii nebo na život filozofů. Naopak Římané chápali encyklopedii jako sbírku všech existujících svazků, tedy knihovnu, nebo dokonce muzeum. Shromažďovali veškeré řecké myšlení, jako by si chtěli přivlastnit umění poraženého Řecka. Po rozdělení chápání pojmu encyklopedie v různých obdobích se autor zabývá přesnějším popisem, a to popisem encyklopedie od Plinia. Měla by se vždy opírat o jakýsi neviditelný strom, jehož jednotlivé uzly vedou k pojmům, které ho definují a vykládají. Má se chovat jako mapa různých území

s nepřesnými hranicemi, tudíž by se mohl autor dostávat postupně z obecných do podrobných faktů. V encyklopedii by neměly být uvedeny věci známé z vlastní zkušenosti, ale pouze věci, které byly předány tradicí. Nakonec se tedy i současná encyklopedie popisuje téměř stejně jako v antice.

Zkus to!

Přečtěte si pozorně následující text a napište vlastní parafrázi.

Paradigmata zkoumání řečové komunikace (Jan Kořenský)

Je všeobecně uznáváno, že druhá polovina 20. stol. přinesla nesmírnou pluralizaci způsobů zkoumání řeči, řečové komunikace. Mezi příčinami hraje značnou úlohu tzv. komunikační obrat / obrat k řeči, který se uskutečnil v humanitních vědách, ale nejen v nich, jak o tom svědčí např. i některé metodologické tendence v biologických disciplínách. Komunikační obrat nesmírně pluralizuje paradigmatickou situaci při zkoumání řeči v interdisciplinárním kontextu. Interdisciplinarizace zkoumání řečové komunikace je ovšem také projevem oscilace mezi tendencemi k emancipaci lingvistiky a jejím programovým příklonem k interdisciplinaritě, ale platí, že komunikační obrat ve vědách ve druhé polovině 20. stol. hraje v tomto směru dominantní roli.

Spletitost metodologické situace, jinými slovy spletitost přístupového prostoru, tak vyvolává spíše dojem chaosu než řádu (zde obojí užito neterminologicky). Poslání tohoto textu lze tedy spatřovat v hledání uspořádanosti a uspořádatelnosti současných přístupů k řečové komunikaci. Je přitom třeba vyjít z následujících stanovisek:

1. Nelze jednoduše ztotožňovat víceméně ustálené disciplíny a subdisciplíny s paradigmaty na základě jednoduché představy „jedna (vědní) disciplína – jedno paradigma“, to platí interdisciplinárně i „vnitrodisciplinárně“. Jednotlivá paradigmaty působí napříč lingvistiky a ostatních věd, stejně tak působí komplikovaně napříč lingvistických subdisciplín.
2. Nelze nadřazovat tzv. lingvistické přístupy přístupům jiným, řeč již (možná bychom mohli říci zase) nepatří prioritně lingvistice.

3. Hledání uspořádanosti nebo alespoň uspořádatelnosti přístupů k řeči je třeba chápat jako dynamickou strukturu, v níž hraje významnou úlohu pasivní a aktivní interdisciplinarita (Kořenský 2007, 163–164).

(SaS 2007/3, 163–169)

6. Citační problematika: citáty a bibliografické odkazy

6.1. CITACE VS. CITÁT

Pojem *citace* se běžně užívá v dvojím významu. Za prvé jako označení doslovně citovaných (různě dlouhých) částí textu, tzv. citátů, za druhé jako výraz pro referenční (bibliografický) odkaz k citovanému, popř. parafrázovanému textu. Zatímco *citátem* tedy rozumíme doslovné citování konkrétního díla, termín *citace* může označovat též bibliografický údaj, identifikující dílo, z něhož citujeme či které parafrázujeme.

6.2. KDY CITOVAL?

Přímé citace používejte pouze tehdy, máte-li k tomu dobrý důvod.
(http://www.writing.wisc.edu/Handbook/Acknowledging_Sources.pdf)

Zatímco parafrázi je vhodné užít především tehdy, chcete-li shrnout určitý text, myšlenky konkrétního autora či různé přístupy k pojednávané problematice, tedy zejména při práci se sekundární literaturou, doslovné citování naopak využijete nejvíce při práci s literaturou primární. Výběr citátů by ale měl být uvážení a jejich zapojení do nového textu by mělo být funkční.

Pozor! Je důležité zvážit, kdy citovat, kdy parafrázovat a kolik citací do textu zařadit! Pokud můžete, raději parafrázujte.

6.3. FUNKCE CITÁTŮ

Funkcí, které citáty mohou plnit, je několik: **podpůrná** (citát dokládá tvrzení textu), **autoritativní** (pomocí citátu se autor odvolává na vyšší autority),

argumentační (citát slouží jako argument pro zaujetí či podpoření určitého stanoviska) či **polemická** (autor zaujímá jiné stanovisko, než které vyplývá z citovaného textu, a s citovaným úryvkem, resp. názorem, jež úryvek reprezentuje, polemizuje). Poslední jmenované funkci byste se však jako autoři eL měli vyhnout (hesla koncipujte jako komplexní, zároveň ale přehledné shrnutí relevantních informací vztahujících se k dané problematice, nikoli jako autorské příspěvky polemického charakteru).

Tak ne!

V žádném případě by nemělo docházet k tomu, že autor hesla cituje z následujících důvodů: (a) z lenosti – opsat určitý text je přece snazší než jej přeformulovat a shrnout, (b) z neznalosti kontextu – autor určitému úryvku nerozumí, a proto jej „raději ocituje“, aniž by vlastně věděl, co touto citací sděluje, a konečně (c) z potřeby ukázat vlastní prestiž či vtip – autor cituje úryvky obecně vysoce uznávaných děl, aby ukázal, jak je vzdělaný a sečtělý, aniž by však tyto citáty hrály v novém textu relevantní roli či byl autor s dílem důkladně obeznámen.

6.4. ZPŮSOBY ZAPOJENÍ CITÁTU DO TEXTU

Máte tedy vybraný konkrétní citát, o němž víte, že jej chcete do textu zapojit a proč. Nyní si ukážeme, *jak* to udělat. Každou doslovně citovanou část textu nejdříve řádně označte, tzn. umístěním do uvozovek explicitně signalizujte skutečnost, že se jedná o citát. Za citát připojte závorku se zkráceným referenčním odkazem na text, z něž jste citát převzali (podrobně o problematice referenčních odkazů viz kap. 8.2.).

Možností, jak citovaný úryvek začlenit do vašeho hesla, máte několik, přičemž míra zapojení citátu do nového textu se různí.

- (1) **Citát se stává integrální součástí věty.** Nejtěsnější způsob zapojení citátu do textu představuje jeho přímé začlenění do věty, resp. souvětí nového textu. V takovém případě citace obvykle začíná malým písmenem a – co

je důležité – koncové interpunkční znaménko následuje až za závěrečnými uvozovkami (Turabian 2007, 348).

Příklad: Typ definuje Skalička jako „souhrn souvislostí, které dávají mluvnicki jednotlivého jazyka určitý ráz“ (1951, 10).

- (2) **Citát představuje samostatné souvětí.** Míra infiltrace citátu do nového textu je nižší než v předchozím případě. Citát začíná velkým písmenem a závěrečné interpunkční znaménko je součástí citovaného textu, předchází tedy konečným uvozovkám.

Příklad: „Vysílač, který pracuje se sdělením, produkuje signál vhodný k procesu přenosu skrze kanál.“ (Shannon 1948, 2)

- (3) **Citát představuje samostatný odstavec textu.** Pokud je citovaný úryvek delší než tři řádky (někdy se uvádí též hranice čtyřiceti a více slov), doporučuje se odsadit jej do samostatného odstavce a zarovnat jej na střed. Řádkování by mělo být menší, než je tomu v případě okolního textu (je-li tedy text psán řádkováním 1,5, bloková citace by měla mít nastaveno řádkování 1), a odsazení zleva i zprava, popř. pouze zleva by mělo činit pět mezer. Blokovou citaci není potřeba značit uvozovkami, neboť skutečnost, že se jedná o citát, je zřejmá již z typografické úpravy textu (Turabian 2007, 350).

Příklad: Presupozice se tak podílejí na textové koherenci, protože odkazují k informacím, které byly zmíněny v předcházející části textu.

„Presupozice“ se v tomto chápání ztotožňuje s anaforou, všechny presupozice se chápou jako anaforické, protože spojují větu nebo její část s kontextem, která slouží jako pozadí pro interpretaci uvedené věty. [...] Presupozice se takto podílejí na „přemostování“ sémantických mezer v textu.

(Hirschová 2006, 86)

Tato formální úprava umožňuje čtenáři na první pohled identifikovat citované pasáže a podle potřeb s nimi nakládat.

[Čtenář] může citace přeskočit, čte-li nesouvisle a kurzoricky, nebo se naopak pozastaví výhradně nad nimi, zajímá-li se více o citované

prameny než o náš komentář. V neposlední řadě mu tento způsob členění práce umožní citované pasáže okamžitě najít, potřebuje-li dál s konkrétním odkazem pracovat.

(Eco 1997, 202)

6.5. ETIKA CITOVÁNÍ

Etika citování ukazuje, zda a jak autor práce dodržuje etické normy ve vztahu k cizím myšlenkám a výsledkům, které jsou obsaženy v jiných dokumentech, v použité literatuře.

(Meško et al. 2006, 217)

Už víte, kdy citovat a kdy raději parafrázovat, jaké funkce mohou citované části v textu plnit a jakým způsobem je do nového textu zapojit. V následujících řádcích uvádíme hlavní zásady, kterými byste se při citování měli řídit, abyste se nedostali do konfliktu nejen s citační etikou, ale i s vlastním svědomím.

6.5.1. Hlavní zásady citování a odkazování

- ▶ **Vždy uvádějte zdroj!** Základní etické pravidlo pro citování zní: Uveďte odkaz na **každý** zdroj, s nímž jste pracovali. Předkládání myšlenek jiného autora za své vlastní je neetickým jednáním, které se klasifikuje jako podvod plagiátorství. Odkazujte proto na všechny zdroje, z nichž jste čerpali, a to i na ty, které v textu doslovně necitujete.

Tip! Pracujte pouze s informacemi, které pocházejí z věrohodných a ověřených zdrojů. V žádném případě se nedoporučuje citovat tzv. otevřené e-encyklopedie typu Wikipedia (česká mutace) a další neověřené internetové zdroje. Pokud byste našli stránku obsahující relevantní informace vztahující se k vašemu heslu, zkontrolujte její důvěryhodnost s vyučujícím, popř. garantem hesla. Neodkazujte na vlastní texty typu bakalářské a magisterské diplomové práce.

- ▶ **Citáty musejí být na první pohled rozpoznatelné.** Jak už bylo uvedeno výše, každý citát je nutné signalizovat (nejčastěji umístěním do uvozovek) a do závorky za citovanou pasáž připojit odkaz na zdroj, z něhož citovaný text pochází. Tento odkaz musí být uveden i za každou parafrází!
- ▶ **Citáty musejí přesně kopírovat originál.** Není tedy v pravomoci autora nově vznikajícího textu citáty jakkoliv upravovat (s výjimkami uvedenými v kap. 6.5.2.).
- ▶ **Citování z druhé ruky (tzv. sekundární citace).** Citujete-li takzvaně z druhé ruky, znamená to, že přebíráte citát jednoho autora (např. Foucaulta) z knihy jiného autora (např. Eca). Ideální je se takovému způsobu citací vyhnout a pracovat přímo s originálem textu, který citujete. V případě, že jinou možnost než citovat z druhé ruky nemáte, je potřeba, abyste na skutečnost, že jde o citaci sekundární (tedy citát prostřednictvím jiného autora), v textu explicitně upozornili.

(Meško 2004, 176–177)

Tip! Ve zkráceném referenčním odkazu pak nejdříve uveďte odkaz na původní zdroj a za něj – pomocí výrazu *cit. podle* – připojte informace o textu, s nímž jste fyzicky pracovali a z něhož jste citát převzali (Meško 2004, 178). V závěrečné bibliografii pak stačí uvést pouze zdroj, jehož prostřednictvím jste konkrétní text citovali (Eco 1997, 77).

Příklad: Tak „analogie ve fyzice je vztah buď mezi dvěma hypotézami, nebo mezi hypotézou a určitými experimentálními výsledky, v němž určité aspekty obou členů mohou být popsány stejným matematickým formalismem“ (Hesse 1953, 198–201, cit. podle Stachová 1994, 90).

- ▶ **Citáty z cizojazyčných zdrojů.** Pochází-li citát, jež chcete použít, z cizojazyčného zdroje, citujte jej v překladu, tedy v češtině, a do závorky připojte text v původním jazyce.

- ▶ **Transliterace údajů.** Citujete-li text psaný jiným písmem než latinkou (např. azbukou, arabským písmem), všechny údaje transliterujte. Každý znak původní abecedy tedy nahraďte odpovídajícím znakem latinky.

Pozor! Pokud si nejste jisti svými jazykovými schopnostmi, konzultujte, poraďte se s odborníkem. Vyvarujte se překladů prostřednictvím Google Translator a laických pokusů o překlad odborných výrazů a termínů vůbec.

- ▶ **Citace v citacích.** Vyskytne-li se situace, že vámi citovaný text obsahuje další citát, signalizujte tento tzv. **jednoduchými uvozovkami**. Spodní (úvodní) uvozovku (,) utvoříte jednoduše znakem pro čárku, pro tvorbu horní (závěrečné) uvozovky (‘) pak použijte klávesovou zkratku Alt+0145 nebo ji vložte přes záložku Vložit symbol. Pokud se citát vyskytne v blokové citaci, můžete použít klasické dvojité uvozovky, neboť bloková citace se do uvozovek neumísťuje a nebude tak docházet k jejich dublování.

(Meško 2004, 176–177)

6.5.2. Povolené úpravy v citacích

Přestože je nutné při citování dodržovat výše uvedenou zásadu přesnosti a věrnosti, existují úpravy, které provést můžete. I na ně je však třeba explicitně upozornit a předejít tak problémům s porušováním etiky vědecké práce.

Seznam povolených úprav dle Turabian 2007, 352–358:

- ▶ **Evidentní chyba.** Je-li v textu originálu očividný překlep či typografická chyba, můžete ji opravit, aniž byste tuto změnu explicitně signalizovali. Pokud by však daný nedostatek mohl něco vypovídat o povaze či původu citovaného zdroje, doporučuje se na chybu pouze upozornit, a to pomocí latinského výrazu [sic!] umístěného v hranaté závorce (352).
- ▶ **Změna velkého/malého písmene.** Povolena je také změna velkého písmene na počátku citace na malé a obráceně, tak aby citát nenarušoval nově vzniklou syntaktickou strukturu. Pokud je citovaný úryvek součástí nové věty, pište počáteční

písmeno citovaného úryvku malé. Pokud naopak citovaný text tvoří samostatné souvětí, začněte citát velkým písmenem. Podobné změny lze aplikovat i po výpustkách určité části citovaného textu, vždy je však třeba na úpravu upozornit, a to tak, že změněné písmeno umístíte do hranatých závorek (353).

Příklad: Jak píše Eleanor Rosch: „[s]tručně řečeno, prototypy se zdají být takové členy kategorie, které nejvíce odrážejí nadbytečnost struktury kategorie jako celku“ (2012).

- ▶ **Interpunkce.** Pokud citovaný úryvek končí dvojtečkou nebo středníkem, můžete změnit interpunkční znaménko tak, aby citát zapadl do nové syntaktické struktury (354).
- ▶ **Dvojitě uvozovky na jednoduché.** Pokud se v původním textu vyskytuje citace v citaci značená dvojitými uvozovkami a dochází tak k jejich dublování, je pro větší přehlednost textu povoleno uvozovky u zapuštěné citace změnit z dvojitých na jednoduché (354).
- ▶ **Zvýraznění.** Chcete-li zvýraznit některou část citátu, můžete ji odlišit od ostatního textu kurzivou nebo boldem (tučným typem písma). V obou případech je však nezbytné, abyste do závorky se zkráceným odkazem na zdroj za středník uvedli, že jste danou změnu dodali do textu vy.
Příklad: „Proudila v nich *řeka* chodců a aut, *protýkaná* červenými cinkajícími tramvajemi.“ (Nosková 2005, 27; z v ý r a z n i l a T. K.)
- ▶ **Vložení výrazu nebo jiné informace.** Pokud chcete do citace začlenit vysvětlivku, vyjádřit nevyjádřený podmět či dodat jakoukoli jinou informaci, použijte hranaté závorky.
Příklad: As she observes, „these masters [Picasso, Braque, Matisse] rebelled against academic training.“ (Turabian 2007, 354)
- ▶ **Výpustky.** Veškeré výpustky (slova, části vět i celá souvětí) značte tzv. **eliptickým znaménkem** neboli **trojtečkou** (klávesová zkratka: *Ctrl + tečka*) umístěnou do **hranatých závorek**. Eliptické znaménko nemusíte klást na začátek a konec citovaného úryvku, pokud zde nemá své opodstatnění

(pokud tedy necitujete např. větu od její poloviny či naopak nevypouštíte její závěr). Je totiž samozřejmé, že daný úryvek je součástí širšího textu.

Příklad: „Jelikož se domácí strany sporu [...] nemohl[y] jaksi dohodnout, rozhodlo ministerstvo životního prostředí *už před třemi lety*, aby spor posoudil mezinárodní arbitr[.]“ (Just 2005, 134; zvýraznila T. K.)

Komentář k příkladu: Z takto zapsaného citátu lze vyčíst následující informace:

- ▶ jedná se o citát (signalizováno uvozovkami);
- ▶ část původního textu byla v citátu vypuštěna – značeno eliptickým znaménkem v hranaté závorce;
- ▶ z důvodu hladkého zapojení do nové syntaktické struktury a dodržení shody podmětu s přísudkem bylo změněno původní „i“ na „y“ – signalizováno hranatými závorkami;
- ▶ změněno bylo též závěrečné interpunkční znaménko – opět signalizováno hranatými závorkami –, a to z čárky na tečku;
- ▶ autor nového textu zvýraznil určitou část citátu kurzivou – tato informace musí být uvedena ve zkráceném referenčním odkazu.

Pozor! Velmi obezřetní buďte při vypouštění výrazů či částí vět, jejichž absence by mohla změnit celkové vyznění textu (citátu):

Originál: „Řecké encyklopedie se nám nedochovaly, alespoň ne ve smyslu souborů vědění předchozích věků.“

Nevhodná výpustka: „Řecké encyklopedie se nám nedochovaly.“ (Eco 2012, 30)

6.6. SHRNUÍ ANEB KDY A JAK CITOVAT

Než přejdeme k dalšímu výkladu, v němž se budeme zabývat formální stránkou citací a bibliografickými odkazy, shrňme si **nejdůležitější citační zásady**, jež byste měli mít při tvorbě vašeho hesla stále na paměti (Eco 1997, 196–204).

- ▶ Literaturu citujte v rozumné míře.
- ▶ Citáty značte uvozovkami, do závorky připojte zkrácený referenční odkaz.
- ▶ Také u parafrází nezapomeňte uvést do závorky zkrácenou referenci.
- ▶ Citace ze sekundární literatury užívejte pouze tehdy, mají-li v textu svoji funkci.
- ▶ Citáty uvádějte naprosto věrně, aby odpovídaly obsahu termínu citát, a podle citačních pravidel stanovených pro eL (podrobně viz kap. 8).
- ▶ Odkazujte na všechny použité zdroje, v závěrečném seznamu literatury můžete uvést i další relevantní literaturu vztahující se k tématu.
- ▶ Všeobecně známé až banální informace (např. že Ferdinand de Saussure byl významný švýcarský lingvista) uvádějte bez referenčních odkazů (Eco 1997, 224).
- ▶ Odkazy pište tak, aby z každého byl jasně identifikovatelný pramen (a jeho autor) a citovaný text bylo na základě bibliografického údaje možné snadno dohledat.
- ▶ Texty citujte pokud možno podle kritické edice. Několikrát vydaná díla citujte ideálně podle prvního vydání (pokud další představují pouze dotisky bez úprav). Obsahují-li však další vydání revize a opravy, citujte to nejnovější.
- ▶ Cizojazyčné citáty uvádějte v překladu do češtiny, text v originálním znění připojte do závorky.
- ▶ Veškeré změny v citovaných textech značte podle zásad uvedených v kap. 6.5.2.

Zkus to!

Napište krátký text (cca půl strany) o fonému. Do textu zapracujte citát jiného autora. Z citátu část vypusťte, nový text oproti původnímu pozměňte (alespoň tři změny), veškeré změny náležitě signalizujte. Do závorky připojte odpovídající zkrácený referenční odkaz. Snažte se, aby váš text byl po formální stránce precizní a ničím se neprohřešoval proti zásadám citační etiky.

7. Bibliografické odkazy

V této kapitole se budeme zabývat problematikou bibliografických odkazů. Uvedeme si, jaké údaje by žádný bibliografický záznam neměl postrádat, a ukážeme si, jak odkazovat v textu a jak sestavit souhrnný seznam literatury (závěrečnou bibliografii). Zvláštní pozornost bude věnována formální stránce bibliografických odkazů. V následující kapitole pak podrobně představíme tzv. chicagský citační styl (též zvaný CMS style), konkrétně jeho variantu author-date, která je závaznou citační normou pro všechny autory hesel *Encyklopedie lingvistiky*.

7.1. JAKÉ INFORMACE BY MĚL OBSAHOVAT KAŽDÝ BIBLIOGRAFICKÝ ODKAZ?

Každý bibliografický záznam musí obsahovat takové informace, na jejichž základě bude čtenář schopen daný zdroj bezpečně dohledat. Množství a pořadí těchto informací se liší jednak podle toho, zda se jedná o bibliografický záznam v plném znění nebo jen o jeho zkrácenou podobu v textu (tzv. **parenthetical citation**), jednak podle zvoleného citačního stylu (Eco 1997, 109). Ať však zvolíte jakoukoli citační normu, je nutné dodržet přesně pořadí a formátování jednotlivých bibliografických údajů, a to včetně interpunkce (o citačních stylech podrobněji viz kap. 7.3. a 7.4.).

Údaje obsažené v plném znění bibliografického záznamu lze rozdělit na **obligatorní** (povinné) a **fakultativní** (doplňující). Mezi povinné údaje vždy, bez ohledu na vybraný citační styl, patří příjmení a jméno (někdy stačí pouze iniciála) autora, popř. editora textu, název, místo a rok vydání a nakladatelství. Do druhé skupiny pak lze zařadit např. pořadové číslo vydání, jméno a příjmení překladatele (je-li jaký), údaj o rozsahu textu (počet stran a svazků) nebo číslo ISBN/ISSN (International Standard Book/Serial Number). Toto rozdělení je ovšem pouze

orientační – záleží na tom, kterou citační normou se řídíte (údaj, který je v jednom stylu fakultativní, může být v jiném povinný a naopak).

Umberto Eco (1997, 111–112) ve své publikaci *Jak napsat diplomovou práci* navrhuje uvádět v bibliografických záznamech následující informace (rozděleno dle typu citovaného zdroje):

Publikace

- ▶ Příjmení a jméno (nikoli pouze iniciála) autora, popř. editora (jedná-li se o sborník či kolektivní dílo více než čtyř autorů), a to včetně eventuálních pseudonymů či tradičně připisovaného autorství
- ▶ *Titul a podtitul díla* – značí se kurzivou
- ▶ Pořadové číslo vydání (jedná-li se o první vydání, není potřeba tento údaj uvádět)
- ▶ Místo vydání: není-li v knize uvedeno, značí se zkratkou „s. l.“ (sine loco = bez místa vydání)
- ▶ Nakladatelství: není-li v knize uvedeno, značí se zkratkou „s. n.“ (sine nomine = bez údaje o nakladateli)
- ▶ Rok vydání: není-li v knize uveden, značí se zkratkou „s. a.“ (sine anno = bez data)
- ▶ Údaje o rozsahu publikace (počet dílů či svazků, z nichž se dílo skládá)
- ▶ Jméno překladatele

Časopisecké články

- ▶ Příjmení a jméno autora článku
- ▶ „Název článku nebo kapitoly“ – vkládá se do uvozovek
- ▶ *Název časopisu* – značí se kurzivou
- ▶ Svazek a číslo časopisu

- ▶ Ročník periodika
- ▶ Relevantní stránky

Studie v kolektivních dílech, části a kapitoly knih, materiály ze symposií ap.

- ▶ Příjmení a jméno autora
- ▶ „Název kapitoly nebo studie“
- ▶ In Jméno a Příjmení editora kolektivního díla
- ▶ *Název kolektivního díla*
- ▶ Eventuální číslo svazku, v němž se nachází citovaná studie
- ▶ Místo, nakladatel, rok, relevantní strany

Tip! Citační manažery (např. Zotero, více viz Příloha 1) stáhnou z internetu potřebné údaje za vás, ba co víc – vygenerují vám i kompletní bibliografický záznam podle vámi zvoleného citačního stylu. Vy tak ušetříte mnoho času a energie. Je však namísto bibliografické záznamy vygenerované citačním manažerem zkontrolovat a v případě potřeby poupravit (více viz kap. 8).

7.2. KDE ÚDAJE POTŘEBNÉ PRO SESTAVENÍ BIBLIOGRAFICKÉHO ZÁZNAMU HLEDAT?

(1) V dokumentu samotném

Kniha

Je mnoho způsobů, jak potřebné údaje nalézt. Nejjednodušší a zároveň nejspolehlivější zdroj informací představuje publikace sama. Údaje potřebné k sestavení bibliografického odkazu hledejte (1) na přebalu či na titulní straně knihy, (2) na stránce s copyrightem (rub titulní strany) – zde je vždy uvedeno nejen místo a rok vydání publikace, ale také informace o tom, kolikáté vydání knihy držíte v ruce, kdo je překladatelem, případně ilustrátorem textu (viz obr. 8, 9).

OBR. 8

Tinul

Society and Discourse
How Social Contexts Influence Text and Talk

Autor

Team A. van Dijk
Pauouei Fuhua Uinua
Bavechona

Podtitul

Vydavatel

CAMBRIDGE
UNIVERSITY PRESS

OBR. 9

Vydavatel

CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS
100 Brook Hill Drive
Cambridge, MA 02142, USA
477 Williamstown Road, Port Melbourne, VIC 3207, Australia
Ruiz de Alarcón 13, 28014 Madrid, Spain
Dock House, The Waterfront, Cape Town, 8001, South Africa
Cambridge University Press
The Edinburgh Building, Shaftesbury Road,
Cambridge CB2 2RU, UK
Published in the United States of America by Cambridge University Press, New York
www.cambridge.org
Information on this title: www.cambridge.org/9780521516907
© Team A. van Dijk 2009

Místo vydání

Autor a rok vydání

This publication is subject to statutory exception and to the provisions of any copyright licensing agreements, and in relation to any material which has already appeared in print, without the written permission of Cambridge University Press.

First published 2009

Printed in the United Kingdom at the University Press, Cambridge

Pořadí vydání *this publication is available from the British Library*

Library of Congress Cataloguing in Publication Data
Dijk, Team Adriaanus van, 1943–
Society and discourse : how social contexts influence text and talk /
Team A. van Dijk.
P. cm.
Includes bibliographical references and index.
ISBN 978-0-521-51690-7 (hardback)
1. Discourse analysis—Social aspects. 2. Context (Linguistics).
I. Title. II. Title. III. Title.
P302.R4.D543 2009
306.43'2—dc22 2008039646
ISBN 978-0-521-51690-7 hardback

Cambridge University Press has no responsibility for the persistence or accuracy of URLs for external or third-party internet websites referred to in this publication, and does not guarantee that any content on such websites is, or will remain, accurate or appropriate.

Periodikum

Podobně postupujte při práci s novinovým či časopiseckým článkem. Zásadní údaje naleznete na obálce, podrobnější informace pak v tiráži (viz obr. 10, 11).

CD/DVD

V případě audio-video nosičů, jako jsou CD a DVD, zjišťujte potřebné údaje nejdříve z vlastního disku, ve druhé řadě pak z bookletu, obalu či uložených souborů. Nenaleznete-li všechny relevantní údaje, můžete se podívat na webové stránky vydavatele. Takto získané informace se doporučuje v bibliografickém záznamu zapsat do hranatých závorek.

(http://is.muni.cz/do/rect/el/estud/prif/ps11/metodika/web/ebook_citace_2011.html#)

(2) Na internetu

Pokud nemáte citovaný pramen k dispozici, lze potřebné informace bez větších obtíží dohledat na internetu. Spolehlivým zdrojem jsou pro tyto případy webové stránky České národní bibliografie – Databáze Národní knihovny ČR, dostupné z http://aleph.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=cnb, užitečný rozcestník naleznete též na adrese <http://aleph.nkp.cz/F/>. Hledat však můžete zcela legitimě i v katalozích a bibliografických databázích městských knihoven (viz kap. 2.3.1).

Pozor!

Při získávání potřebných údajů nebo celých bibliografických záznamů z internetu je potřeba dávat bedlivý pozor na to, s kterým vydáním dané publikace jste pracovali a na které odkazujete. Jednotlivá vydání se od sebe totiž mohou do značné míry lišit, a to zejména ve stránkování.

7.3. CITAČNÍ STYL, JEJICH FORMÁT A KDE JE HLEDAT?

Existuje nepřeberné množství citačních stylů, některé z nich se používají spíše v technických a přírodních vědách, jiné v disciplínách humanitních. Je

OBR. 10

Název časopisu

NÁŠE ŘEČ

Číslo

2013

Ročník

Rok

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ
AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY

ISSN 0027-5203

OBR. 11

Název

NÁŠE ŘEČ

Číslo

2013

Ročník

Rok

Obsah

Články

Veronika Štěpánová: Výsklonek etich slov, vlastních jmen, akraek a některé další fonetické dohady v jazykové poradně 117

Zluz Komárková: Nášeční pojmenování velkého lasu chleba 141

Posudky a /právy

Martin Benet: Úskalí odborné lingvistické komunikace. Pavel Novák: Lingvistika a jazyková realita 151

Adam Kříž: Jak milová Moravane v Praze? 160

Drobnosti

Michela Liškovič: Přenesení pojmenování reze 168

Z dopisů jazykové poradně 172

AV ČR, v. v. i. – Vědecký ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., Letenská 4, 118 51 Praha 1, tel.: 225 391 445. Vydavatel: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Tiskárna: ERMIAT Praha.

© Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

logické, že není v lidských možnostech zapamatovat si všechny. Obvykle postačí, osvojíte-li si jeden či dva a ty jste poté schopni správně a kdykoli použít. Může se ovšem stát, že budete přispívat např. do sborníku, který se bude řídit jinou citační normou, než na kterou jste zvyklí. Pro takové případy je dobré vědět, kde požadovaný citační styl a potřebné šablony vyhledat.

Doporučujeme např. stránky *Metodika tvorby bibliografických citací* Masarykovy univerzity v Brně, kde naleznete základní citační styly i informace o tom, ve kterých oborech jsou preferovány, dále názorné ukázky bibliografických odkazů na různé typy primární i sekundární literatury či interaktivní cvičení na tvorbu konkrétního citačního stylu. Stránky jsou dostupné na webové adrese http://is.muni.cz/do/rect/el/estud/prif/ps11/metodika/web/ebook_citace_2011.html.

Pozor! Je však nutné ověřit si, zda stránky pracují s aktuální verzí požadované citační normy. Chcete-li si být stoprocentně jisti, že používáte aktuálně platné šablony, pracujte s informacemi získanými přímo na webových stránkách daného citačního stylu.

7.4. VARIANTY CITAČNÍCH STYLŮ

Většina z neznámějších citačních norem nabízí dvě varianty psaní bibliografických záznamů. (1) Tou první je varianta **bibliography style (notes and bibliography)**, která je užívána zejména v oborech humanitních, např. v historii. Na zdroje je v textu odkazováno formou číselných indexů (obvykle ve formátu horního indexu) a shodně očíslovaných bibliografických citací v poznámkách pod čarou nebo na konci kapitol, popř. celého dokumentu. Text je doplněn závěrečným seznamem bibliografie. V případě této varianty tedy dochází k jisté duplikaci údajů – bibliografický odkaz je v téměř plné šíři uveden jednak v poznámce pod čarou (nebo na konci kapitoly), jednak znovu v souhrnném seznamu použité literatury. Z tohoto hlediska lze daný způsob

odkazování hodnotit jako poněkud neefektivní. Nejznámější citační normou využívající variantu notes and bibliography je v českém prostředí oblíbená norma ISO 690 (CMS 2010, 1706).

(2) Druhou variantu představuje tzv. **author-date style**, preferovaný spíše obory technickými a přírodními. V posledních letech však pro svoji praktičnost a úspornost proniká i do oborů humanitních, především lingvistických. Zdroje jsou citovány přímo v textu, a to formou zkrácených citací, které obsahují informaci o autorovi (resp. jeho příjmení) a roku vydání dané publikace, popř. o relevantních stranách. Řazení bibliografických údajů ve zkráceném odkazu odpovídá způsobu jejich řazení v plné podobě záznamu v závěrečném soupisu literatury, což umožňuje na základě zkrácené reference v textu odpovídající položku rychle a efektivně vyhledat v závěrečné bibliografii (CMS 2010, 2036).

7.5. JAKÝ CITAČNÍ STYL VYBRAT?

Při psaní odborné práce (nikoli však hesla eL) se ocitnete před rozhodnutím, který z mnoha citačních stylů zvolit. Je samozřejmě praktické, abyste používali tu citační normu, jež je ve vašem oboru nejběžnější. Ať už si však vyberete jakýkoli styl zápisu, vždy byste měli na jeho základě být schopni (a) odlišit knihy od článků a kapitol, (b) pochopit jednoznačně, jak se jmenuje autor a co představuje titul díla, (c) zjistit místo vydání, nakladatele a pořadové číslo vydání, popřípadě (d) zjistit rozsah knihy (počet svazků a stran) (Eco 1997, 94).

Pozor! Citační normy ani jejich varianty v textu zásadně nekombinujte a nestřídejte! Zvolíte-li si určitý citační styl, držte se jej. Dodržujte pořadí a přesné formátování vybraného stylu, včetně interpunkce, velkých a malých písmen, kurzivy a boldování.

7.6. ŠPATNÝ VERSUS DOBRÝ BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM

Zkus to!

Dejme tomu, že v textu objevíte referenční odkaz v této podobě:

- ▶ Fishman, J. A. 1972. „Language in sociocultural change.“ Stanford.

Na základě výše řečeného jej kriticky zhodnoťte a určete jeho nedostatky.

Řešení:

- ▶ V zápisu jsou namísto plného znění autorových křestních jmen uvedeny pouze iniciály, což může v praxi velmi zkomplikovat proces identifikace zdroje, k němuž je odkazováno.
- ▶ Název knihy je zapsán zavádějícím způsobem – v uvozovkách. (Do uvozovek se umísťují názvy textů menšího rozsahu, jako např. novinové a časopisecké články či kratší studie ve sbornících, zatímco názvy publikací a periodik se píší kurzivou.) Záznam navíc nerespektuje psaní velkých písmen dle jazyku pramene, jak je v anglosaském prostředí a v chicagském stylu obvyklé.
- ▶ V záznamu zcela chybí údaj o nakladateli. Uvést pouze místo vydání není dostačující, neboť čtenář se z odkazu nedozví důležitou informaci o tom, *kým* byla kniha vydána. Navíc není zřejmé, zda „Stanford“ odkazuje k místu vydání či právě k vydavateli.
- ▶ Chybí také informace o tom, o kolikáté vydání knihy se jedná.

Tip!

Pracujete-li s cizojazyčnou publikací, místo vydání nepočesťujte. Pište tedy např. *Paris, Wien*, nikoli *Paříž, Vídeň* (Eco 1997, 93).

Naopak funkční, a tedy **kvalitní bibliografický záznam** dané publikace by mohl (dle chicagského stylu) vypadat následovně:

- ▶ Fishman, Joshua Aaron. 1972a. *Language in Sociocultural Change: Essays by Joshua A. Fishman*. 2. vyd. Stanford: Stanford University Press.

Takto zapsaný bibliografický záznam lze hodnotit jako kvalitní, neboť čtenáři **umožňuje zjistit všechny relevantní bibliografické informace**, tedy především:

- ▶ plné podoby jmen autora/editora,
- ▶ rok vydání publikace,
- ▶ název publikace (kurzivou),
- ▶ pořadové číslo vydání,
- ▶ místo vydání,
- ▶ nakladatele (vydavatele).

Záznam navíc respektuje psaní velkých písmen dle jazyku dokumentu (v anglosaském prostředí je úzus psát v názvech všechna slova kromě předložek, spojek a členů s velkým písmenem).

8. Chicago style, varianta author-date

Jak už bylo poznamenáno, *Encyklopedie lingvistiky* se řídí tzv. chicagským stylem (známým též pod zkratkou CMS – Chicago Manual of Style), konkrétně jeho variantou author-date, která je pro všechny autory hesel závazná. Literaturu, na niž odkazujete, proto **citujte precizně**, dle šablon a příkladů uvedených níže.

Tip! Pro podrobné seznámení se s chicagským citačním stylem doporučujeme prostudovat si **manuál k aktuální, tj. šestnácté verzi**, dostupný např. z <http://www.ulozto.cz/x9EcNoh/the-chicago-manual-of-style-16th-edition-2010-eng-612x792c-2426-pages-pdf>, nebo na oficiálních webových stránkách chicagského stylu (<http://www.chicagomanualofstyle.org/home.html>). Zde v sekci Tools naleznete přehledně vypsané šablony pro citování jednotlivých typů dokumentů (http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html). Nezapomeňte však překliknout na potřebnou variantu, tedy author-date!

Pozor! Uvědomte si, že **chicagská citační norma je vytvořena primárně pro anglicky mluvící svět** a že její užívání v českém jazykovém prostředí tedy vyžaduje jisté přizpůsobení. Šablony chicagského citačního stylu proto upravte dle následujících pokynů: spojky a další výrazy (např. *edition*, *accessed*, *translated by*, *edited by*) překládejte, interpunkční znaménka pište v souladu s platnou českou jazykovou kodifikací, uvozovky užívejte výhradně české, měsíce pište číslicí, jak je v českém jazykovém prostředí v zápisu dat obvyklé.

Pro názornost zde uvádíme citační záznam dle varianty author-date chicagského stylu před úpravou pro české jazykové prostředí (Příklad 1) a po ní (Příklad 2).

Příklad 1: Kossinets, Gueorgi, and Duncan J. Watts. "Origins of Homophily in an Evolving Social Network." *American Journal of Sociology* 115 (2009): 405–50. Accessed February 28, 2010. doi:10.1086/599247.

Příklad 2: Kossinets, Gueorgi a Duncan J. Watts. „Origins of Homophily in an Evolving Social Network.“ *American Journal of Sociology* 115 (2009): 405–450. doi:10.1086/599247 (datum přístupu: 28. 2. 2010).

8.1. PLNÉ A ZKRÁCENÉ PODOBY BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZŮ – ŠABLONY

V závěrečném soupisu použité a další relevantní literatury uvádějte bibliografické odkazy v plném znění, v textu pak užívejte podoby zkrácené. Řiďte se šablonami uvedenými níže.

8.1.1. Tištěná monografie

Šablony pro bibliografický záznam tištěné monografie jsou tři a liší se podle počtu autorů publikace. První z nich se týká monografií, které mají jediného autora, druhá je určena pro monografie dvou až čtyř autorů a třetí pro monografie vytvořené autorským kolektivem.

Jeden autor

Šablona: Příjmení, Jméno. Rok vydání. *Název: Podnázev.* Vydání. Místo vydání: Vydavatel.

Příklad: Daneš, František. 2009. *Kultura a struktura českého jazyka.* Praha: Karolinum.

Všimněte si: Jedná-li se o první vydání publikace, údaj se do plného znění bibliografického záznamu explicitně neuvádí.

V textu: (Daneš 2009, 27–38)

Dva, tři nebo čtyři autoři

Šablona: Příjmení, Jméno, Jméno Příjmení, Jméno Příjmení a Jméno Příjmení. Rok vydání. *Název: Podnázev.* Vydání. Místo vydání: Vydavatel.

Příklad: Zemach, Dorothy E. a Lisa A. Rumisek. 2005. *Academic Writing: From Paragraph to Essay*. 2. vyd. Oxford: Macmillan.

Všimněte si: Čárka mezi jméno a příjmení autora se píše pouze v invertované podobě (tedy u prvního uvedeného autora).

V textu: (Zemach a Rumisek 2005, 50)

Autorský kolektiv (více než čtyři autoři)

Šablona: Příjmení, Jméno et al. Rok vydání. *Název: Podnázev*. Vydání. Místo vydání: Vydavatel.

Příklad: Altmann, Gabriel et al. 2002. *Einführung in die quantitative Lexikologie*. Göttingen: Peust & Gutschmidt.

V textu: (Altmann et al. 2002, 23–36)

8.1.2. Příspěvek v tištěném sborníku

Šablona: Příjmení, Jméno. Rok vydání. „Název příspěvku.“ In *Název sborníku*, ed. Jméno Příjmení, Rozsah příspěvku. Místo vydání: Vydavatel.

Příklad: Dąbbská, Izidora. 2002. „O sémiotických funkcích mlčení.“ In *Od poetiky k diskursu: výbor z polské literární teorie 70.–90. let 20. století*, ed. Jiří Trávníček, 13–27. Brno: Host.

Všimněte si: Název příspěvku se píše v uvozovkách, název sborníku kurzivou. Jméno editora (editorů) uvádějte v klasické, neinvertované podobě. V údajích o paginaci pište pomlčku bez mezer, nikoli spojovník.

V textu: (Dąbbská 2002, 15)

8.1.3. Tištěné články v odborném periodiku

Šablona: Příjmení, Jméno. Rok vydání. „Název: Podnázev.“ *Název časopisu* Ročník (Číslo): Relevantní strany.

Příklad: Lehečková, Helena. 2009. „Afázie jako zdroj poznatků o fungování jazyka.“ *Slovo a slovesnost* 70 (1): 23–36.

Všimněte si: Název článku se značí uvozovkami, název periodika kurzivou, ročník a číslo (připojené bez interpunkce) se píše klasickým řezem. U článků v periodikách se neuzívá výraz *In* jako u sborníků. Číslo periodika se uvádí v závorce, za ní následuje dvojtečka a údaj o paginaci.

V textu: (Lehečková 2009, 24)

Tip! Stejně jako tištěný článek citujte i **recenze**.

8.1.4. Elektronické dokumenty

Citace elektronického dokumentu v závěrečném seznamu literatury je téměř totožná s citací tištěného dokumentu, navíc se uvádějí **údaje specifické pro určování elektronických dokumentů**, jako jsou DOI (Digital Object Identifiers), popř. URL (Uniform Resource Locator), datum citování a typ dokumentu (CD-ROM, DVD, e-book ap.). Potřeba uvést tyto údaje vychází z nestálé povahy elektronických zdrojů (webové stránky se často mění, dochází k jejich přesměrování z jedné URL adresy na jinou, velmi často zanikají a požadované URL jsou pak nedostupné). Proto je nezbytné uvádět za DOI či URL adresu také datum, kdy jste dané webové stránky navštívili.

(http://is.muni.cz/do/rect/el/estud/prif/ps11/metodika/web/ebook_citace_2011.html#, datum přístupu: 23. 6. 2013)

Elektronická monografie (více autorů)

Šablona: Příjmení, Jméno, Jméno Příjmení, Jméno Příjmení a Jméno Příjmení. Rok. *Název: Podnázev.* Vydání. Místo vydání: Vydavatel. Cit. podle URL/DOI (datum přístupu: Den, Měsíc, Rok).

Příklad: Kratochvíl, Jiří, Petr Sejk, Věra Eliášová a Marek Stehlík. 2011. *Metodika tvorby bibliografických citací.* 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita. Cit. podle <http://is.muni.cz/elportal/?id=954043> (datum přístupu: 18. 10. 2012).

Všimněte si: URL adresa se uvádí v plném znění, bez ohledu na délku. Do závorky uveďte datum přístupu ve formátu den, měsíc a rok. Za bibliografickým odkazem pište tečku.

V textu: (Kratochvíl, Sejk, Eliášová a Stehlík 2011)

Příspěvek v elektronickém sborníku

Šablona: Příjmení, Jméno. Rok. „Název příspěvku.“ In *Název sborníku*, ed. Jméno Příjmení, Rozsah. Místo vydání: Vydavatel. Cit. podle URL/DOI (datum přístupu: Den, Měsíc, Rok).

Příklad: Winter, Astrid. 2008. „Intermedialita a synestezie.“ In *Intermedialita: Slovo – Obraz – Zvuk. Sborník příspěvků ze symposia*, eds. Jan Schneider a Lenka Krausová, 27–45. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Cit. podle <http://cis.webnode.cz/elektronicka-knihovna> (datum přístupu: 4. 8. 2013).

V textu: (Winter 2008, 33)

Elektronický časopisecký článek

Šablona: Příjmení, Jméno. Rok. „Název: Podnázev.“ *Název časopisu* Ročník (Číslo): Rozsah stran. Cit. podle URL/DOI (datum přístupu: Den, Měsíc, Rok).

Příklad: Kořenský, Jan. 1973. „O jedné metodě lingvistické analýzy veršovaného textu.“ *Slovo a slovesnost* 34 (2): 177–182. Cit. podle <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?vol=42#h2> (datum přístupu: 29. 9. 2013).

V textu: (Kořenský 1973, 177–180)

8.1.5. Další typy dokumentů

Kvalifikační práce

Při tvorbě encyklopedického hesla **necitujte bakalářské ani magisterské diplomové práce**. Publikované disertační či habilitační práce citujte stejně jako klasické monografie. Pracujete-li s elektronickou verzí kvalifikační práce, v odkazu uveďte též URL a datum přístupu na danou webovou stránku.

Webová stránka a e-zdroje

Také v případě, že citujete webovou stránku či jiný e-zdroj, měl by váš odkaz obsahovat základní informace (autor, název článku/stránky, rok publikování ap.), doplněné o URL či DOI adresu a datum přístupu, popř. o datum poslední aktualizace dané webové stránky. **Vždy uvádějte co nejvíce dostupných informací**, usnadníte tak dohledání citovaného zdroje a upevníte prestiž vaší práce. Informace z konkrétní webové stránky lze citovat také méně formálním způsobem, a to prostým opisem v textu, např. *Jak dne 19. května uvedl na svých webových stránkách Ústav pro jazyk český AV ČR...* Takový způsob však v žádném případě není vhodné užívat v pracích odborného charakteru.

Šablona: Příjmení, Jméno autora / Název instituce. Název stránky. Název serveru / vlastníka serveru. URL adresa a datum přístupu.

Příklad: McDonald's Corporation. 2008. „McDonald's Happy Meal Toy Safety Facts.“ <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html> (datum přístupu 19. 6. 2008).

V textu: (McDonald's 2008)

8.1.6. Cvičení

Zkus to! Šotek. V následujících bibliografických záznamech řádlil šotek a nadělal v nich formální (typografické) chyby, a to v každém záznamu hned několik! Pomozte chyby najít a opravit dle chicagského stylu!

- ▶ Altmann, Gabriel, Zörnig Peter: 1992. *Diskrete Wahrscheinlichkeitsverteilungen II*. Bochum, Brockmeyer.
- ▶ Wimmer, Gejza; Gabriel Altmann. Thesaurus of univariate discrete probability distributions, Essen, Stamm-Verlag. 1999.
- ▶ Hřebíček, Luděk. 2008. „Filologie versus lingvistika. Nadvětné textové konstrukty.“ *Vesmír* 87: 488-490.
- ▶ Čermák, František. 2006. „Kolokace v lingvistice.“ In Kolokace, ed. František Čermák a Šulc Michal, 9–17. Praha, Nakladatelství Lidové noviny.

- ▶ Bachmannová, Jarmila et al. 2002. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.

Zkus to! **Na detektiva aneb Něco tady chybí.** Následující bibliografické záznamy někdo zapsal v neúplné podobě. Zahrajte si na detektivy a určete, které důležité informace v záznamech scházejí, vypátrejte je a dejte věci do pořádku.

- ▶ Klégr, A. a P. Šaldová. 2006. „Kolokální faux amis.“ In *Kolokace*, eds. František Čermák a Michal Šulc, 168–78. Praha.
- ▶ Čermák. 2001. „Syntagmatika slovníku: typy lexikálních kombinací.“ In *Čeština – univerzália a specifika 3*, eds. Z. Hladká, Karlík P., 223–232. Masarykova univerzita v Brně.
- ▶ Altmann, Gerry T. M. *Výstup na babylonskou věž*. Praha: Triáda.
- ▶ Bordag, Denisa. 2005. „Modely řečové produkce v současné psycholingvistice.“ *Slovo a slovesnost* 66.
- ▶ De Jong, Nivja H., Robert Schreuder a R. Harald Baayen. „The morphological family size effect and morphology.“ *Language and Cognitive Processes*: 329–365.

8.2. REFERENČNÍ ODKAZY V TEXTU

Při tvorbě encyklopedického hesla nepoužívejte pro zápis bibliografických odkazů poznámky pod čarou, ale odkazujte zkrácenou formou přímo v textu. Nutné informace, tedy **příjmení autora**, **rok vydání** dané publikace a **údaj o relevantních stranách**, připojte v závorce bezprostředně za text, k němuž se odkaz vztahuje.

(1) Základní varianta závorky se zkráceným referenčním odkazem má podobu (**Příjmení Rok vydání, Strana**). Používejte ji tehdy, nezmiňujete-li ve svém textu před odkazem jméno autora/editora, jehož dílo citujete či parafrázujete. Interpunkční znaménko pište až za závorku.

Příklad: V češtině (a nejen v ní) platí, že „ve všech jazykových rovinách se nepochybně uplatňují principy jednoduchosti, ekonomie a redukce...“ (Filipец 1970, 272).

Pozor! Mezi příjmení autora a rok vydání nepište žádné interpunkční znaménko, údaj o paginaci od data vydání oddělte čárkou.

(2) Je-li jméno autora, popř. editora vámi citovaného/parafrázovaného díla v textu již zmíněno, použijte odkaz s následující strukturou: **(Rok vydání, Strana)**.

Příklad: Podle Filipce v češtině (a nejen v ní) platí, že „ve všech jazykových rovinách se nepochybně uplatňují principy jednoduchosti, ekonomie a redukce...“ (1970, 272).

(3) Je-li v textu uveden nejen autor, ale i konkrétní citované/parafrázované dílo, respektive rok jeho vydání, závorka bude obsahovat pouze relevantní stranu, popř. strany: **(Strana)**. Tuto variantu využijete především tehdy, budete-li citovat ze stejného díla vícekrát bezprostředně po sobě.

Příklad: Výčet vnějších funkcí dle Romana Jakobsona (1995):

- ▶ Funkce referenční – určuje vztah k tématu (78).
- ▶ Emotivní nebo „expresivní funkce“ – „míří k přímému vyjádření postoje mluvčího k tomu, o čem hovoří. Směřuje k vytvoření jisté emoce, pravdivé nebo fňgované“ (78).
- ▶ Konativní funkce – je orientována přímo adresátovi s cílem jej ovlivnit. Nejčastěji se vyskytuje ve formě vokativu nebo imperativu (79).
- ▶ Fatická funkce – má za cíl zahájit a udržovat komunikaci. Nejčastěji jde o podobu ritualizovaných formulí (80).

- ▶ Metajazyková funkce – slouží ke komunikaci o používaném kódu (80).
- ▶ Poetická funkce – je zaměřená „na sdělení jako takové“, tj. jeho provedení a styl. Je „dominantní“ a „determinující“ funkcí slovesného umění... (81).

Formát zkrácených odkazů v textu, tedy pořadí jednotlivých bibliografických údajů (první údaj = autor, popř. editor, druhý údaj = rok vydání), odpovídá řazení těchto elementů v plném znění bibliografického záznamu a umožňuje tak snadno dohledat příslušnou položku v závěrečném soupisu literatury (viz níže).

8.3. SOUHRNNÝ BIBLIOGRAFICKÝ SEZNAM (REFERENCE LIST)

V závěru vašeho hesla (a každé odborné práce) nesmí chybět souhrnný seznam použitých zdrojů, tzv. **reference list**. Do tohoto seznamu **uvedte veškeré zdroje, s nimiž jste pracovali**, bez ohledu na to, zda daný zdroj v textu citujete, či nikoliv. Můžete připojit také další, vzhledem k danému tématu relevantní odkazy. **Rozlište zdroje primární a sekundární** (více viz kap. 2.6.1.) a při sestavování bibliografických záznamů se řiďte variantou author-date chicagského citačního stylu (využijte šablony uvedené v kap. 8.1.).

Pozor! Pro závěrečný soupis bibliografie neplatí přímá úměra čím více položek, tím lépe. Účelem závěrečného seznamu zdrojů a literatury není uvést co nejvíce titulů, nýbrž všechny tituly relevantní pro daný text, popř. rozšiřující dané téma.

Způsob řazení jednotlivých položek

Položky řadte alfabetycky dle příjmení autora, popř. editora. Pracujete-li s více díly jednoho autora/editora, seřadte tyto položky chronologicky od nejstaršího po nejnovější (pro názornost proloženo).

Příklad:

- ▶ Nekvapil, Jiří. 2000. „Sociolingvistika v systému encyklopedických hesel.“ *Češtinář* 11 (1): 15–24.
- ▶ Nekvapil, Jiří. 2008. „Recent Sociolinguistic Research in the Czech Republic.“ In *Jazyk a jazykoveda v pohybe*, ed. Sibyla Mislovičová, 51–54. Bratislava: Veda.
- ▶ Nekvapil, Jiří a Tamah Sherman, eds. 2009. *Language Management in Contact Situations: Perspectives from Three Continents*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Pokud pracujete s dvěma a více texty stejného autora vydanými v témže roce, seřadte je alfabetycky a označte je písmeny *a*, *b* ap. připojenými těsně za rok vydání.

Příklad:

- ▶ Meščaninov, Ivan Ivanovič. 1950 a. *Pražské přednášky o jazyce*. Ed. Bohuslav Havránek. Praha: Slovanské nakladatelství.
- ▶ Meščaninov, Ivan Ivanovič. 1950 b. „Úloha N. J. Marra ve vývoji sovětské jazykovědy.“ *Slovo a slovesnost* 12 (1): 1–8.

Publikace, které jsou dílem více autorů, řadte podle iniciály příjmení prvního z nich a podle počátečních liter příjmení dalších autorů (nikoli chronologicky dle data vydání). Všimněte si, že **publikace s jediným autorem v seznamu literatury vždy předcházejí publikacím s více autory**.

Příklad:

- ▶ Altmann, Gabriel. 1980. „Prolegomena to Menzerath's Law.“ *Glottometrika* 2: 1–10.
- ▶ Altmann, Gabriel a Vivien Altmann. 2008. *Anleitung zu quantitativen Textanalysen. Methoden und Anwendungen*. Lüdenscheid: RAM-Verlag.

- ▶ Altmann, Gabriel, Etienne Beöthy a Karl-Heinz Best. 1982. „Die Bedeutungskomplexität der Wörter und das Menzerathsche Gesetz.“ *Zs. für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung* 35: 537–543.
- ▶ Altmann, Gabriel a Slavko Geršič. 1980. „Laut-Silbe-Wort und das Menzerathsche Gesetz.“ *Frankfurter Phonetische Beiträge* 3: 115–123.
- ▶ Altmann, Gabriel, Michael H. Schwibbe a Werner Kaumanns. 1989. *Das Menzerathsche Gesetz in informationsverarbeitenden Systemen*. Hildesheim: Olms.

8.4. NEJČASTĚJŠÍ CHYBY STUDENTŮ

Mezi nejčastější chyby studentů **při odkazování v textu** na určitý zdroj patří **nedodržení náležité struktury a formy zkráceného odkazu v textu** (srov. kap. 8.2.). Studenti velmi často do závorky se zkráceným referenčním odkazem uvádějí nadbytečné informace (např. nakladatelství, název a rozsah knihy či pořadové číslo vydání), před výčet relevantních stran kladou zkratku s., popřípadě str., a mezi autorovo/editorovo příjmení a rok vydání vkládají nenáležitě interpunkční znaménko, nejčastěji čárku či dvojtečku. Celou závorku s odkazem pak chybně kladou až za koncové interpunkční znaménko (tečku).

Tak ne!

Příklad 1: O nulovém morfému František Čermák říká, že je hypoteticky flektivní a slovotvorný. Chybějící, ale předpokládaný. (Čermák, Úvod do jazykovědy, str. 263)

Příklad 2: (SPN, Praha 1981, Grepl – Jelínek a kol.); (LOTKO, 2003, str. 78); (Čermák, 2007, 253)

Závažným nedostatkem **při sestavování závěrečné bibliografie** bývá **opomenutí některého z obligatorních údajů** – nejčastěji studenti namísto plné podoby autora křestního jména uvádějí pouze jeho iniciálu, nezřídka též zapomínají uvést nakladatelství a pořadové číslo vydání. Méně závažný, ale o to

četnější problém představují **formální a typografické chyby** a nepřesnosti v bibliografickém zápisu, zejména chybná interpunkce či nenáležité uvedení zkratky In při citacích časopiseckých článků.

Tak ne! **Příklad 1:** Martincová, O. 1983. *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*. Praha.

Příklad 2: Čermák, František, and Josef Filipec. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985.

8.5. CVIČENÍ

Zkus to! **Páté přes deváté.** Do následujícího seznamu literatury někdo údaje jen tak ledabyle naházel, a nyní tu vše leží neuspořádaně, páté přes deváté. Seřaďte záznamy tak, jak mají být.

- ▶ Field, John. 2004. *Psycholinguistics: the Key Concepts*. United Kingdom, London: Routledge.
- ▶ Aitchison, Jane. 1994. *Words in the Mind: An Introduction to the Mental Lexicon*, 2. vyd. Oxford: Basil Blackwell.
- ▶ Altmann, Gerry T. M. 2005. *Výstup na babylonskou věž*. Praha: Triáda.
- ▶ Bordag, Denisa. 2005. „Modely řečové produkce v současné psycholinguistice.“ *Slovo a slovesnost* 66: 180–193.
- ▶ Field, John. 2003. *Psycholinguistics: a Resource Book for Students*. United Kingdom, London: Routledge.
- ▶ De Jong, Nivja H., Robert Schreuder a R. Harald Baayen. 2000. „The Morphological Family Size Effect and Morphology.“ *Language and Cognitive Processes* 15 (4/5): 329–365.
- ▶ Dell, Gery S. et al. 1997. „Lexical Access in Aphasic and Nonaphasic Speakers.“ *Psychological Review* 104: 801–939.

- ▶ Dell, Gery S. 1986. „A Spreading Activation Theory of Retrieval in Language Production.“ *Psychological Review* 93: 283–321.
- ▶ Dell, Gery S., Franklin Chang a Zenzi M. Griffin. 1999. „Connectionist Models of Language Production: Lexical Access and Grammatical Encoding.“ *Cognitive Science* 23 (4): 517–542.
- ▶ Levelt, Willem J. M., Ardi Roelofs a Antje S. Meyer. 1999. „A Theory of Lexical Access in Speech Production.“ *Behavioral and Brain Sciences* 22 (1): 1–75 (Cambridge University Press).
- ▶ Levelt, Willem J. M. et al. 1991. „The Time Course of Lexical Access in Speech Production: A Study of Picture Naming.“ *Psychological Review* 98 (1): 122–142.
- ▶ McClelland, James a Jeffrey Elman. 1986. „The TRACE Model of Speech Perception.“ *Cognitive Psychology* 18: 1–86.
- ▶ Marslen-Wilson, William D. 1987. „Functional Parallelism in Spoken Word Recognition.“ *Cognition* 25: 71–102.
- ▶ Swinney, David. 1979. „Lexical Access During Sentence Comprehension: (Re)Consideration of Context Effects.“ *Journal of Verbal Learning and Verbal Behaviour* 18: 21–39.

Zkus to!

Galimatyáš. Tenhle úkol je už pro opravdové odborníky na citační problematiku! Jen se podívejte na ten galimatyáš! Záznamy jsou zpřeházené, s typografickými chybami a mnoho údajů úplně chybí! Troufnete si dát vše do pořádku?

- ▶ Beöthy, Etienne, Altmann, G. 1982: „Das Piotrowski-Gesetz und der Lehnwortschatz.“ *Zs. für Sprachwissenschaft* 1:171–178.
- ▶ Hřebíček, L. 2006. „Struktura textu a sémantika.“ *Antropo WEBZIN* 1–2: 36–39.
- ▶ Hřebíček, Luděk. 2002. „Vyprávění o lingvistických experimentech s textem.“ Praha.

- ▶ Gabriel Altmann [online]. 2011 [cit. 2012-08-31]. Dostupné z: <http://www.gabrielaltmann.de/index.htm>
- ▶ Best, Karl-Heinz, Etienne Beöthy, Altmann, Gabriel: „Ein methodischer Beitrag zum Piotrowski-Gesetz.“ *Glottometrika* 12:115–124. 1990.
- ▶ Altmann, Gabriel, Schwibbe, Michael H. a Werner Kaumanns. *Das Menzerathsche Gesetz in informationsverarbeitenden Systemen*. Hildesheim: Olms.
- ▶ Altmann, Gabriel. 1980. „Prolegomena to Menzerath’s law.“ *Glottometrika* 2: 1–10.
- ▶ Teupenhayn, Regina a Gabriel Altmann. 1984. „Clause Length and Menzerath’s Law.“ *Glottometrika* 6: 127–138.
- ▶ Boroda, Mojsej Grigor’evič a Gabriel Altmann. 1991. „Menzerath’s Law in Musical Texts.“ *Musikometrika* 3: 1–13.
- ▶ Altmann, Lehfeldt. *Allgemeine Sprachtypologie*. München: Fink.
- ▶ Altmann, Gabriel a Michael Schwibbe. 1989. *Das Menzerathsche Gesetz in informationsverarbeitenden Systemen*. Olms
- ▶ Wimmer, Gejza a Gabriel Altmann. 1999. *Thesaurus of Univariate Discrete Probability Distributions*. Essen: Stamm-Verlag.
- ▶ Altmann, Gabriel et al. 2002. *Einführung in die quantitative Lexikologie*. Göttingen: Peust & Gutschmidt.
- ▶ Ziegler, Arne a Gabriel Altmann; 2002. *Denotative Textanalyse*. Wien: Edition Praesens.
- ▶ Wimmer et al. „Úvod do analýzy textov.“ Bratislava.
- ▶ Strauss, Udo, Fengxiang Fan a Gabriel Altmann. 2008. *Problems in Quantitative Linguistics 1*. Lüdenscheid: RAM-Verlag.
- ▶ Köhler, Reinhard. 2009. *Problems in Quantitative Linguistics 2*. Lüdenscheid: RAM-Verlag.

- ▶ Popescu et al. 2009. *Word Frequency Studies*: Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- ▶ Popescu, I., Mačutek, J., Altmann, G: 2009, *Aspects of Word Frequencies*. Lüdenscheid: RAM-Verlag.

9. Konečná podoba hesla

9.1. FORMÁLNÍ A TYPOGRAFICKÁ ÚPRAVA HESLA

- ▶ heslo pište v textovém editoru MS Word (.doc, .docx)
- ▶ užívejte font písma Times New Roman, velikost 12, řádkování 1,5
- ▶ tučné písmo užívejte v **titulcích** a **podtitulcích**, také **první výskyt titulu** (či jeho alternativ, např. synonym) pište tučně
- ▶ *příklady* pište kurzivou
- ▶ potenciální termíny v textu podtrhávejte (při jejich prvním výskytu), jinak styl podtržení nepoužívejte
- ▶ VERZÁLKY a KAPITÁLKY nepoužívejte
- ▶ citace v textu signalizujte českými dvojíty uvozovkami, citace v citaci značte uvozovkami jednoduchými
- ▶ cizojazyčné citáty uvádějte v překladu, do závorky připojte text v originálním jazyce (a písmu)
- ▶ obrázky a grafy připojte zvlášť ve formátu .jpg, .tif, .eps či .gif

Pozor! K heslu v záhlaví připojte následující kontaktní informace:

- ▶ jméno a příjmení autora hesla (tedy vaše),
- ▶ ročník studia,
- ▶ studijní kombinaci,
- ▶ jméno a příjmení vyučujícího předmětu, v jehož rámci heslo zpracováváte,
- ▶ předmět, ve kterém heslo zpracováváte, a jeho kód,
- ▶ vaši aktuální e-mailovou adresu.

9.2. ROZSAH HESLA

Rozsah hesla by neměl být kratší než tři normostrany a delší než patnáct normostran, tj. minimální rozsah činí 5400 znaků včetně mezer, maximální doporučený rozsah pak 27 000 znaků včetně mezer.

Pozor! Do rozsahu se nezapočítává seznam literatury a bibliografické údaje.

9.3. OBECNÁ DOPORUČENÍ

- ▶ Heslo pište odborně a srozumitelně zároveň. Neužívejte výrazy z rozdílných vrstev jazyka (nejsou-li předmětem hesla).
- ▶ Hlavní myšlenku formulujte exaktně a co nejstručněji (stručnost však nesmí být na úkor úplnosti sdělení). Vyjadřujte se spíše v kratších větách a souvětích, zvýšíte tak srozumitelnost a čtivost textu a eliminujete výskyt různých syntaktických prohrěšků.
- ▶ Jako autor hesla v textu explicitně nevystupujte. Používejte neosobní vyjádření a pasivní konstrukce.
- ▶ Lexikum volte bezpříznakové, prvky ozvláštňující text, jako je např. záměrné opakování určitých slov či struktur nebo obrazná pojmenování, užívejte funkčně a s rozvahou.
- ▶ Nepoužívejte otazník pro vyjádření pochybností o vlastních či parafrázovaných (citovaných) slovech nebo na znamení, že dané části textu nerozumíte. Také vykřičník užívejte minimálně.
- ▶ Použijete-li v textu poprvé určitý termín, vysvětlete jej (nejedná-li se o výraz v lingvistice běžný a jasně vymezený) a odkazte na autora, resp. dílo, jehož terminologii přebíráte.
- ▶ **Text čleňte.** Do kapitol, podkapitol i odstavců (je to čtenářsky přívětivější). Používejte číselné strukturování typu 1., 2., 3. pro kapitoly, 1.1., 1.2., 1.3. pro podkapitoly, 1.1.1., 1.1.2., 1.1.3. pro podpodkapitoly.

- ▶ **Poznámky pod čarou** distribuujte s rozvahou, pokud možno vůbec. V žádném případě je neužívejte pouze k uvedení bibliografického odkazu (tuto funkci plní zkrácené referenční odkazy přímo v textu). V případě nutnosti můžete do poznámky pod čarou umístit vysvětlující či rozšiřující komentář, popř. odkaz na další související literaturu. I tyto informace se však snažte zapojit přímo do textu.
- ▶ V případě dubletního zápisu určitého výrazu (např. diskurz/diskurs, okluziva/okluzíva, ideograf/ideogram, grafematika/grafémika, semióza/ /sémioze) užívejte běžnější, bezpříznakovou podobu. Jsou-li obě podoby z hlediska četnosti užívání a stylistiky srovnatelné, zvolte si jednu z nich. Varianty nestřídejte!
- ▶ **Vlastní jména cizího původu** skloňujte podle platné kodifikační normy. Jména nepočesťujte. Ženská jména cizího původu nepřechylujte.
- ▶ Při prvním výskytu jména v textu jej uvádějte celé, ne pouze iniciálu. Při dalších výskytech stačí uvést pouze příjmení.
- ▶ **Psaní číslovek a dat.** Základní a řadové číslovky jedna až dvacet, resp. první až dvacátý, vypisujte v textu slovy. Slovy pište také měsíce v údajích o datu; dny a roky pište číslicemi (1. ledna 1993). Také ostatní číselné údaje vypisujte pokud možno slovy (deset tisíc). Při numerickém zápisu neoddělujte řády tisíců mezerou, ale řády desetitisíců a vyšší ano; pište tedy např. 1200 (bez mezery), ale 11 527 (s mezerou). Nepoužívejte tečku namísto desetinné čárky. **Římské číslice** užívejte minimálně, ve shodě s prameny. **Číselný odkaz** ve formě horního indexu připojujte těsně, bez mezery, za výraz (větu), jež chcete okomentovat.

9.4. SEZNAM ZKRATEK UŽÍVANÝCH V BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZECH V EL

- ▶ *accessed* = datum přístupu
- ▶ *translated by* = přeložil/a (zkratka *přel.*)

- ▶ *cit. podle*, zkratka z *citováno podle*
- ▶ *č.*, zkratka z *číslo*
- ▶ *ed., eds.*, zkratka z *editor(s)*
- ▶ *et al.*, zkratka z *et alii* = a další
- ▶ *In = v*; užívá se u studií publikovaných ve sbornících či kolektivních monografiích, ne však u časopiseckých článků
- ▶ *s.a.*, zkratka z *sine anno* = bez data, tj. bez údaje o roku vydání
- ▶ *s.l.*, zkratka z *sine loco* = bez místa, tj. bez údaje o místě vydání
- ▶ *s.n.*, zkratka z *sine nomine* = bez jména, tj. bez údaje o nakladateli

Pozor! Nepoužívejte zkratku *s./str.* pro údaj o relevantních stranách, pište rovnou čísla stran.

Několik rad závěrem

- ▶ Než heslo odevzdáte, pročtěte si jej, zkontrolujte obsahovou i formální stránku.
- ▶ Zkontrolujte, zda jsou řádně odkazovány všechny citace a parafráze a zda souhlasí vnitřní odkazy (odkazy na jiné pod/kapitoly v textu).
- ▶ Zkontrolujte, zda odpovídá číslování kapitol v textu číslování v obsahu.
- ▶ Zkontrolujte úplnost závěrečného bibliografického seznamu.
- ▶ Pečlivě projděte formální úpravu hesla, ušetříte tím práci editorům.
- ▶ Nezapomeňte podtrhnout potenciální termíny.

Všechno jste zkontrolovali a heslo s čistým svědomím odevzdali? Pak vám děkujeme za spolupráci na projektu *Encyklopedie lingvistiky*! Doufáme, že vám tato skriptka byla při vytváření hesla užitečným pomocníkem, a věříme, že zkušenosti, které jste při procesu tvorby hesla nasbírali, v budoucnu mnohonásobně zúročíte.

Vaši Kateřina Prokopová, Tereza Kohoutová a Ondřej Diblík

Reference

ZÁKLADNÍ LITERATURA A ZDROJE

- Chicago Manual of Style. 16th Edition.* 2010. Chicago: The University of Chicago Press Staff.
- Čechová, Marie, Marie Krčmová a Eva Minářová. 2008. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Čmejrková, Světlá, František Daneš a Jindra Světlá. 1999. *Jak napsat odborný text*. Praha: Leda.
- Daneš, František. 1994. „Odstavec jako centrální jednotka tematicko-kompoziční výstavby textu (na materiálu textů výkladových).“ *Slovo a slovesnost* 55 (1): 1–17.
- Daneš, František et al. 1997. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia.
- Eco, Umberto. 1997. *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc: Votobia.
- Eco, Umberto. 2012. *Od stromu k labyrintu*. Přel. Zora Obstová et al. Praha: Argo.
- Hamp-Lyons, Liz a Ben Heasley. 1987. *Study Writing: A Course in Written English for Academic and Professional Purposes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kratochvíl, Jiří, Petr Sejk, Věra Eliášová a Marek Stehlík. 2011. *Metodika tvorby bibliografických citací*. 2. vyd. Knihovna univerzitého kampusu MU a Ústřední knihovna PŘF MU (dostupné z: <http://is.muni.cz/elportal/?id=954043>).
- Leki, Ilona. 1998. *Academic Writing*. Cambridge: CUP.
- Meško, Dušan et al. 2004. *Akademická příručka*. Martin: Osveta.
- Meško, Dušan et al. 2006. *Akademická příručka*. České upr. vyd. Martin: Osveta.
- Turabian, Kate L. 2007. *A Manual for Writers of Research Papers, Theses, and Dissertations*. 7. vyd. Chicago – London: University Of Chicago Press.
- Widdowson, Henry G. 1979. *Explorations in Applied Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.

Zbíral, Robert. 2012. Strategie vyhledávání zdrojů s důrazem na elektronické zdroje. (PPT), https://www.google.co.uk/l?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCcQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.pf.upol.cz%2Ffileadmin%2Fuser_upload%2FFPF-katedry%2Fpolitologie%2FVyhledavani_zdroju_a_elektr_zdroje_2012_prednaska.ppt&ei=88jqUrPyGMurhAe584HgAg&usg=AFQJCNdGX1McT_6fqy3__tB7PXBHNohh2Ew

http://is.muni.cz/elportal/estud/ff/js07/informace/materialy/pages/cteni-psani2_opora.pdf

<http://www.infogram.cz>

http://www.writing.wisc.edu/Handbook/Acknowledging_Sources.pdf

<http://elektra.ff.cuni.cz/ingram/online-manualy/jak-hledat-informace-rychle-a-efektivne#5-re-er-n>

http://kisk.phil.muni.cz/wiki/Strategie_vyhledavani

http://is.muni.cz/elportal/estud/ff/js07/informace/materialy/pages/cteni-psani1_opora.pdf

http://www.zotero.org/support/quick_start_guide

http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Writing_better_articles

http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Lead_section#Introductory_text

<http://www.apparade.cz/2011/12/jak-nejlepe-vyuzit-dropbox/>

http://technet.idnes.cz/programy-zdarma-uloziste-0yw-/software.aspx?c=A120627_160646_software_dvr

<http://knihovna.upol.cz/katalog/>

<http://www.caslin.cz/>

<http://www.jib.cz/V?RN=19710803>

<http://ezdroje.upol.cz/>

<http://www.nkp.cz/katalogy-a-db/licencovane-db/prehled-lic-zdroju-ebrary>

http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide.html

<https://www.youtube.com/watch?v=zDrnCulefkM&list=PL1C697B0E41E64C0A>

ROZŠIŘUJÍCÍ LITERATURA

- Bailey, Stephen. 2003. *Academic Writing. A practical guide for students.* London – New York: RoutledgeFalmer.
- Bann, David. 2008. *Polygrafická příručka.* Praha: Slovart.
- Beran, Vladimír. 1994. *Typografický manuál.* Náchod: Manuál.
- Eliška, Jiří. 2005. *Vizuální komunikace. Písmo.* Brno: CERM.
- Filka, Jaroslav. 2002. *Metodika tvorby diplomové práce.* Brno: Knihař.
- Fišer, Zbyněk. 2001. *Tvůrčí psaní.* Brno: Paido.
- Kočička, Pavel a Filip Blažek. 2004. *Praktická typografie.* Vyd. 2. Brno: Computer Press.
- Magincová, Dagmar. 2008. *Příručka nakladatelského redaktora.* Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- Neville, Colin. 2010. *The Complete Guide to Referencing and Avoiding Plagiarism.* Maidenhead: Open University Press.
- Pistorius, Vladimír. 2011. *Jak se dělá kniha.* Příbram: Pistorius a Olšanská.
- Spousta, Vladimír. 2009. *Vádemékum autora odborné a vědecké práce humanitního a sociálního zaměření.* Brno: CERM.
- Šanderová, Jadwiga. 2005. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách.* Praha: Sociologické nakladatelství.
- Štorm, František. 2008. *Eseje o typografii.* Praha: Společnost pro Revolver Revue.
- Tůma, Tomáš. 2007. *Počítačová grafika a design. Průvodce začínajícího grafika.* Brno: Computer Press.
- Vostrovský, Václav. 2003. *Základy počítačového publikování.* Praha: Credit.
- Zemach, Dorothy E. a Lisa A. Rumisek. 2005. *Academic Writing. From Paragraph to Essay.* Oxford: Macmillan Education.
- Žára, Jiří, Bedřich Beneš a Petr Felkel. 1998. *Moderní počítačová grafika.* Praha: Computer Press.

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA 1 – CITAČNÍ MANAŽER ZOTERO

1. Seznamte se, Zotero

Zotero [...] je bezplatný, snadno využitelný nástroj, který vám pomůže shromáždit, uspořádat, citovat a sdílet vaše zdroje. Je právě tam, kde pracujete – ve vašem internetovém prohlížeči.

(http://www.zotero.org/support/quick_start_guide)

Zotero je doplněk (tzv. extension) prohlížeče Firefox. Tento program si můžete velice snadno, rychle a zadarmo nainstalovat do svého počítače. Zotero funguje jako správce bibliografických údajů, přiložených poznámek a souborů. Můžete se zde zaregistrovat, což vám umožní ukládat citace a dokumenty online a kdykoli si je prohlížet. Vyhledávat pak můžete i v citacích a uložených dokumentech dalších uživatelů Zotera.

Program umožňuje rychlé stahování bibliografických údajů z katalogů knihoven a z různých databází, jako je např. JSTOR (více o katalozích knihoven a databázích viz kap. 2.3.). Pro každý z těchto bibliografických odkazů se vytvoří v elektronické knihovně Zotera vlastní položka, kterou může být v podstatě cokoli: knihy, články, dokumenty, webové stránky, filmy či zvukové nahrávky. Zotero vám může pomoci při zpracovávání jakýchkoli odborných textů. Jeho prostřednictvím vytvoříte Ecovu kartotéku bibliografických odkazů i záznamů z četyb v elektronické a upgradované podobě. A nejen to.

2. Kartotéka bibliografických údajů

Softwary se neustále mění a vyvíjejí, proto nechceme uvádět příliš podrobné instrukce, jak s programem zacházet. Aktualizované informace naleznete na webových stránkách projektu www.zotero.org. S vědomím rizika zastarávání uvedených informací vám přesto nabídneme několik základních a užitečných rad pro práci v Zoteru, a to na konkrétním příkladu, abychom vám ukázali, jaké zázraky můžete s tímto programem dělat.

OBR. 1

webová adresa

Zotero si můžete zdarma stáhnout ve Firefoxu

Download Now

Available for Mac, Windows, and Linux.

Log In · Register

Upgrade Storage

Search

Home Groups People Documentation Forums Get Involved

Zotero [zoh-TAIR-oh] is a free, easy-to-use tool to help you collect, organize, cite, and share your research sources.

Collect Organize Cite Sync Collaborate

Grab your research with a single click.

A personal research assistant.

Zotero is the only research tool that automatically senses content in your web browser, allowing you to add it to your personal library with a single click. Whether you're searching for a preprint on arXiv.org, a journal article from JSTOR, a news story from the *New York Times*, or a book from your university library catalog, Zotero has you covered with support for thousands of sites.

Store anything.

Title
bookreviews.pdf
in progress.doc
Outline for Hamlet.t
research data.xls
ChalmersBook.book

zotero.com/ Save to Zotero

OBR. 2

The image shows a screenshot of the website <http://knihovna.upol.cz/katalog/> in a Mozilla Firefox browser. The browser's address bar shows the URL, and the page title is "Knihovna UP". The website header features the logo of the University of Palacký Olomouc and the text "Knihovna University Palackého v Olomouci".

The main content area contains a list of library catalogs:

- [Souborný katalog Knihovny University Palackého](#)
- [Katalog Britského centra Knihovny University Palackého](#)
- [Katalog Vědecké knihovny v Olomouci](#)
- [Katalog Městské knihovny v Olomouci](#)
- [Česká národní bibliografie](#)

Annotations on the screenshot include:

- A speech bubble pointing to the bottom of the page: "Zotero se zobrazí ve spodní části prohlížeče Firefox".
- A speech bubble pointing to the list of catalogs: "Zde se zobrazí informace o položce vybrané z vaší knihovny".
- A speech bubble pointing to the Zotero icon in the browser's toolbar: "Ikona pro otevírání a zavírání Zotera".
- A speech bubble pointing to the browser's address bar: "Vaše knihovna (hlavní adresář) a její kolekce (podadresáře)".
- A speech bubble pointing to the browser's toolbar: "Zde se zobrazí položky uložené ve vaší knihovně/kolekci".
- A speech bubble pointing to the browser's toolbar: "Zde se zobrazí informace o položce vybrané z vaší knihovny".

The browser's toolbar shows the Zotero icon, and the browser's address bar shows the URL. The browser's status bar shows "Zotero".

Hledání zdrojů k vašemu heslu (např. Ferdinand de Saussure) můžete začít v katalogích knihoven a fulltextových databázích. Podíváte se třeba do katalogu Vědecké knihovny v Olomouci (<http://aleph.vkol.cz/E>) a vyhledáte položky vztahující se k jeho jménu. Bibliografické údaje k těmto zdrojům pak můžete jednoduše uložit do Zotera pouhým kliknutím na ikonu (capture icon) v adresním řádku (viz obr. 3).

Obr. 3

2796CVRXY794L57XCIJUDCLD5G-38282?func=full-set-set&set_number=002521&set_entry=000001&format=999#Uyqxe6WIRM

Vědecká knihovna v Olomouci **HLAVNÍ KATALOG – ČTENÁŘ NEPŘILÁSEN**

Přidání + Odkázání (online) + Čísloř + Nacitání + Databáze + Připomínky + MVS / MMS +
Co je nově? + Regalář + Vyhledávání + Výsledky databáze + Překladový slovník + Mě

Přidat do mé schránky | Trvalý odkaz

Přidat svůj názor na titul pro

1-193.882

Všechny jednotky | Objednat

Obsah dokumentu

Knihna

Slovník Stručný záznam S. kódy poř. MARC Číslice podle normy ISO 690

Saussure, Ferdinand de, 1857-1913
Kurs obecné lingvistiky / Ferdinand de Saussure : komentáře napsal Tullio de Mauro; přeložil, doplnil a poznámkami opatřil František Čermák

Program Zotero pak ve vaší knihovně vytvoří položku příslušného typu a podle informací z internetu sám vyplní pole pro metadata (informace, které Umberto Eco doporučuje vypisovat do kartotéky bibliografických údajů) – viz obrázek 4.

OBR. 4

The screenshot shows the Zotero application interface. On the left, a list of items is visible, with a callout bubble pointing to the entry: "Položka z kolekce 'Ferdinand de Saussure' v prostředním sloupci Zotera". The main view area shows the details of the selected item, with a callout bubble pointing to the title: "Metadata k položce 'Kurs obecné lingvistiky'". The right panel displays the following metadata:

Informace	Poznámky	Šítky	Související
Typ položky: Kniha			
Název: Kurs Obecné Lingvistiky			
Autor: Saussure, Ferdinand de			
Abstrakt:			
Série:			
Číslo série:			
Ročník:			
Počet ročníků:			
Edice: 3.vyd.,			
Místo: Praha			
Vydavatel: Academia			
Datum: 2007			
# stran: 487			
Jazyk:			
ISBN: 978-80-200-1568-6			
Název URL:			
Přístup:			
Archiv:			
Místo v archivu:			

Zdroje k heslu Ferdinand de Saussure můžete také vyhledávat ve fulltextových databázích. Zjistíte například, že v databázi JSTOR je celý text článku v PDF, který se vám může hodit ke zpracování hesla.

OBR. 5

The screenshot shows the JSTOR website interface. At the top, there are navigation links: [JSTOR HOME](#), [SEARCH](#), [BROWSE](#), and [MY JSTOR](#). Below these is a search bar with the text "In This Issue" and a "Search" button. The main content area displays search results for "The Modern Language Journal". The first result is "The Modern Language Journal" published by Wiley on behalf of the National Federation of Modern Language Teachers Associations, State UCL, with a URL <http://www.jstor.org/stable/202956>. A "Most Accessed" badge is visible next to the title. A callout bubble points to this result, containing the text: "Po kliknutí na ikonu se stáhnou metadata i celý text článku". Below the search results, there is a "Tools" menu with options: View PDF, View Citation, Email Citation, Export Citation, Save Citation, and Track Citation. Another callout bubble points to this menu, containing the text: "Celý článek v databázi JSTOR". At the bottom of the page, there is a "Page Scan" button and a "Summary" section. The summary text reads: "Your search terms occur 29 times(s) in 177 pages of pages with search terms: Ferdinand de Saussure-Forerunner of Modern Structuralism". The author "John T. Waterman" and the page number "Page 307 of 307-309" are also listed.

V Zoteru vám opět stačí pouze kliknout na ikonu v adresovém řádku a program automaticky stáhne do vaší knihovny vedle bibliografických údajů i plné znění článku v PDF a připojí ho k příslušné položce (obr. 6).

OBR. 6

The screenshot shows the Zotero application window. At the top, there is a search bar with the text "Všechna pole a řádky". Below it, a list of search results is displayed. The first result is "Ferdinand de Saussure-Foreunner of Modern Structuralism" by Waterman. The second result is "JSTOR Full Text PDF". The third result is "Hledání n...". The fourth result is "Is There Lif...". The fifth result is "Kurs...". The sixth result is "S...".

The detailed view of the selected article is shown below the list. It includes the following information:

- Typ položky:** Článek v časopise
- Název:** Ferdinand de Saussure-Foreunner of Modern Structuralism
- Autor:** Water..., John T.
- Abstrakt:**
- Publikace:** The Modern Language Journal
- Ročník:** 40
- Číslo:** 6
- Rozsah:** 307-309
- Datum:** Říjen 1, 1956
- Série:**
- Název série:**
- Text série:**
- Zkrácený název časopisu:** The Modern Language Journal
- Jazyk:**
- DOI:** 10.2307/320256
- ISSN:** 0026-7902
- Krátký název:**
- URL:** <http://www.jstor.org/stable/320256>
- Přístup:** 19. září 2013 11:39:20
- Archiv:**
- Místo v archivu:** JSTOR
- Katalog knihovny:** JSTOR
- Signatura:**
- Práva:** Copyright © 1956 National Federation of Modern Language Teachers Associations

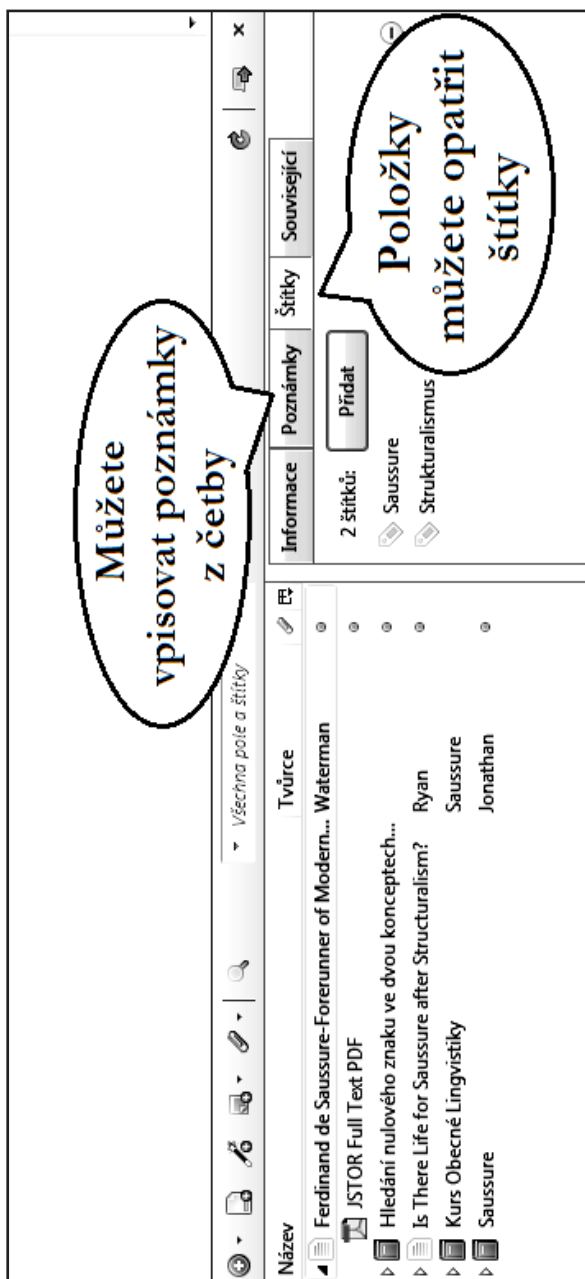
Two callout boxes are present:

- A callout box pointing to the "JSTOR Full Text PDF" result in the list, containing the text: "Celý článek stažený z databáze JSTOR".
- A callout box pointing to the "URL" field in the detailed view, containing the text: "Metadata k článku".

3. Kartoféka záznamů z četby

Poté, co začnete vyhledané zdroje načítat a vypisovat, můžete si své poznámky k příslušným položkám vytvářet a ukládat opět v programu Zotero. K položkám můžete zároveň přikládat soubory nebo je označovat štítky (podle klíčových slov či názvů kapitol z předběžného plánu – o něm viz kap. 3.1.) či je sdružovat v kolekcích (obr. 7).

■ OBR. 7

4. Bibliografické údaje a citace v Zoteru

Ve chvíli, kdy již máte vypsané poznámky z literatury a píšete samotný text hesla, Zotero vám opět poslouží a usnadní práci. Program totiž umožňuje rychlý a pohodlný export bibliografických údajů (poznámky pod čarou, reference v textu, soupis literatury), a to včetně formátování dle vybraného citačního stylu (na výběr je např. styl Chicago, MLA, APA, Vancouver). Vy tak nemusíte bibliografické záznamy pracně předělávat dle požadované citační normy. V Zoteru si prostě nastavíte chicagský citační styl (variantu author-date) a pak už jen přetahujete do textu položky, na které chcete v hesle odkazovat. Program sám vygeneruje referenci z vybrané položky do vašeho dokumentu.

Pozor! Uvědomte si, že chicagská citační norma je vytvořena primárně pro anglicky mluvící svět a že její užívání v českém jazykovém prostředí tedy vyžaduje jisté úpravy a přizpůsobení (více viz kap. 8).

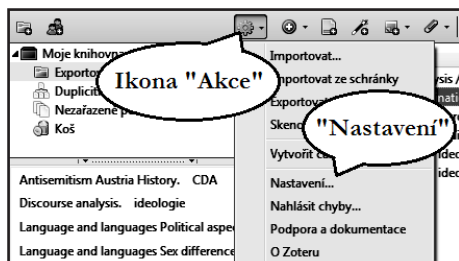
4.1. Vložení citačních údajů do MS Word

Citovat a odkazovat můžete s pomocí Zotera dvěma způsoby (předtím si však budete muset z webových stránek Zotera nainstalovat do počítače doplněk Word Processor Plugin).

1. Přes menu Zotera

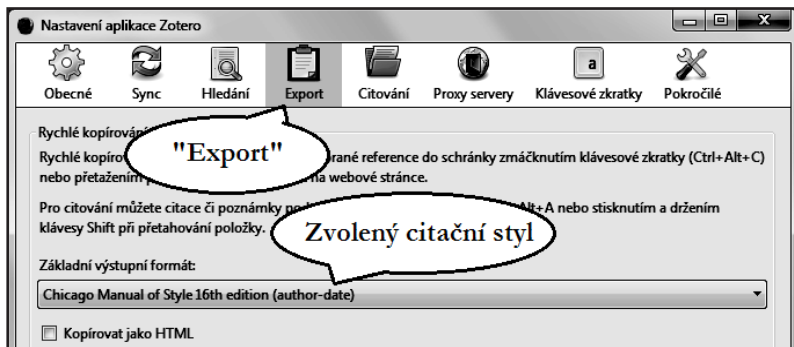
V Zoteru si nastavíte citační styl prostřednictvím ikony Akce. V ní vyberete položku Nastavení.

OBR. 9

V Nastavení otevřete záložku Export a zde máte nabídku citačních stylů, ve které zaškrtnete právě Chicago Manual of Style 16th edition (author-date). Cita-ce všech vašich položek budou od tohoto okamžiku generovány v požadovaném (tedy chicagském) stylu.

OBR. 10

Pokud chcete z knihovny Zotera do textu v MS Word zanést celý citační záznam (do závěrečného bibliografického soupisu), jednoduše položku přetáhnete z knihovny do textu hesla. Pokud chcete vytvořit zkrácený referenční odkaz (pro odkazy v textu), stiskněte tlačítko Shift a přetáhněte položku do textu hesla.

2. Přes menu MS Word

V textovém souboru, ve kterém píšete heslo (v našem případě se jedná o MS Word), jsou v nabídce Menu nainstalovány nástroje Zotera v záložce Doplnky. Zde kliknete na ikonu Zotero Insert Citation a v otevřeném okně vyberete citační styl. Je možné, že se vám v tuto chvíli zobrazí řádek s ikonkou Z. V tom případě na ni klikněte a vyberte Standardní zobrazení. Poté se otevře nabídka dokumentů a z ní vyberete položku, kterou citujete. Pro vytvoření závěrečného bibliografického soupisu používejte ikonu Zotero Insert Bibliography.

OBR. 11

4.2. Kapitalizace a dekapitalizace titulů

Vzhledem k tomu, že citační styly v Zoteru jsou tvořeny pro anglické texty, slova v titulech jsou kapitalizována (respektují pravopis a úzus daného jazyka, např. v angličtině je zvykem psát v názvech všechna slova kromě předložek, spojek a členů s počátečním velkým písmenem). V českých názvech se ovšem píše velké písmeno jen u prvního slova (neobsahuje-li titul další název). Proto je třeba upravit nastavení programu, abyste nemuseli kapitálky v každém záznamu opravovat ručně. Toho lze docílit pomocí následujících tří kroků:

1. napište „about:config“ do adresního řádku ve Firefoxu a stiskněte Enter;
2. najděte „extensions.zotero.capitalizeTitles“ v seznamu (najdete to rychle, pokud napíšete „capitalize“ do Filter boxu);
3. dvakrát klikněte, abyste přepnuli preferenci mezi True a False.

Pozor! V bibliografických záznamech cizojazyčných textů respektujte úzus psaní velkých písmen dle jazyku dokumentu!

PŘÍLOHA 2 – VYHLEDÁVACÍ TAKTIKY

1. Vyhledávací taktiky v knihovních katalogích

V ČR je často používaný systém Aleph (VKOL, CASLIN aj.), který uživateli nabízí několik typů vyhledávání: základní, z víceází, z více polí, pomocí CCL či pokročilé vyhledávání.

Pro zpřesnění rešeršního dotazu můžete v tomto systému používat booleovské operátory i zástupné znaky uvedené výše, včetně následujících:

- ▶ % následovaný číslem vyhledávání titulů, v nichž se zadaná slova objevují do určité vzdálenosti od sebe a na jejichž pořadí vám nezáleží;
Příklad: dotaz *aktuální %3 členění* nalezne tituly obsahující slovní spojení *aktuální členění* a *aktuální větné členění*.
- ▶ -> (pomlčka a znak pro větší než) mezi dvěma slovy můžete použít pro vyhledávání titulů podle roků vydání.

Více informací naleznete na webových stránkách <http://aleph.vkol.cz/> v záložce Návoděda.

OBR. 1

Příklad základního vyhledávání v systému Aleph (Vědecká knihovna Olomouc):

Základní vyhledávání

Zadejte slovo nebo slovní spojení: intenc?

Pole pro vyhledávání: Předmětová hesla, klíčová slova

Bližkost slov? Všechna pole

Báze pro vyhledávání: Názvy, edice

OK Vyčistit formulář? Celý název

Omezení vyhledávání na: Autoři, zpěváci

Jazyk: všechny Korporace, skupiny, akce

Po přihlášení jako čtenář můžete vyhledávat i v da: Předmětová hesla, klíčová slova

Plně texty a obsahy

Vydavatel

Místo vydání

Rok vydání

Signatury

Jazyk dokumentu

Jazyk originálu

Poznámky

MDT-MRF

URL odkazy

ISBN

Zástupný znak „?“ nahrazuje část slova

intenc? = intencionalita, intence, intencionální atd.

Vyhledávání v předmětech a klíčových slovech

všechny

to z katalogu.

Poslední komentáře čtenářů:
 29.10.2013 [Je to super kniha!](#)
 29.10.2013 [Je to super kniha!](#)

OBR. 2

Výsledek vyhledávání (3 tituly):

#	Název
1	X Maurice Merleau-Ponty : myslet podle vnímání / Jakub Čapek více informací o titulu
2	☐ Druhy myslí : k pochopení vědomí / Daniel C. Dennett ; [z anglického originálu ... přeložil Jaroslav Peregrin] více informací o titulu
3	X O původu mravního poznání : Zlo jako předmět básnického zobrazení více informací o titulu

Nyní můžete využít program Zotero (o programu podrobně viz Příloha 1):

OBR. 3

The screenshot shows the Zotero application interface. At the top, there is a search results list with three items. The second item is selected, and a dialog box titled "Nová kolekce" (New Collection) is open, showing the name "Intence, intencionalita" and a text input field containing "Intence, intencionalita". Below the dialog box, there are two buttons: "OK" and "Zrušit".

Annotations in speech bubbles provide instructions:

- "Kliknutím sem vytvoříte novou kolekci" (Clicking here you will create a new collection) points to the checkbox next to the second item in the search results.
- "Pojmenujte tuto novou kolekci" (Name this new collection) points to the text input field in the dialog box.
- "Otevřete Zotero kliknutím na ikonu" (Open Zotero by clicking the icon) points to the Zotero icon in the bottom right corner of the application window.

The interface also shows a sidebar on the left with a file explorer view, displaying a list of folders and files, including "Exportované položky", "Ferdinand de Saussure", "Propaganda", "Duplicitní položky", "Nezařazené položky", and "Koř". The main area displays the details of the selected item, including the title "Intence, intencionalita" and the author "Čapek, Jakub, 1972-".

OBR. 4

The screenshot shows a library website interface with a list of books. The browser address bar contains the URL: `l_code=WK01&local_base=SVK01&w=36&y=4&filter_code_1=WLN&filter_request_1=&filter_code_4=WB5&f`. The page title is "Knižnica v Orlomovec HLAVNÍ KATALOG – ČTENÁŘ NEPŘÍKLÁD". The navigation menu includes: "Domů", "Články", "Náhledy", "Databáze", "Připomínky", "Fórum", "Vyhledávání", "Výsledky dotazu", "Předchozí dotazy", "Můj účet", "RSS", and "Sitemap".

The main content area displays a list of books with the following columns: "Rok/datum", "Formát", "Signatura", "Externí odkaz", and "Jednotky / půjčeno".

Rok/datum	Formát	Signatura	Externí odkaz	Jednotky / půjčeno
2012		1-250.817		Běžný fond(1/1) <input type="button" value="Objednat"/>
1942-2004		1-154.563		Běžný fond(2/0) <input type="button" value="Objednat"/>
1917-1983		586.158		Běžný fond(2/0) <input type="button" value="Objednat"/>

Callouts and annotations:

- A callout bubble points to the "Objednat" button: "Klikněte na tuto ikonu (capture icon)".
- A callout bubble points to the "Objednat" button: "Zatrhnete položku, kterou chcete uložit do Zotera".
- A dialog box is open, showing a list of items to be added to Zotero. The first item is selected: "M...". The dialog has "Select All", "Deselect All", "OK", and "Zrušit" buttons.
- Buttons "Přejít na text" and "Přejít na č." are visible above the table.
- Buttons "Předchozí stránka" and "Další stránka" are visible at the bottom of the table.

OBR. 5

Příklad rozšířeného vyhledávání (CASLIN):

(Více viz webové stránky CASLIN (<http://www.caslin.cz/>)).

The screenshot shows the CASLIN search interface. At the top, there are navigation tabs: "Konec", "Přihlášení", "Vyhledávání / Rejstříky", "Databáze", "Výsledky dotazu", "Otázky", "Historie", and "Nápoje". The main search area contains the following elements:

- Search Query:** "Intence, intencionalita intencion, intencionality atd." (highlighted with a callout: "Intence, intencionalita intencion, intencionality atd.")
- Search Type:** "Rozšířené vyhledávání" (highlighted with a callout: "SKC - Rozšířené vyhledávání")
- Search Options:**
 - "Vyberte údaj pro vyhledávání" (highlighted with a callout: "SKC - Rozšířené vyhledávání")
 - "Předmět (klíčová slova)": "intenc? OR intent OR text OR význam" (highlighted with a callout: "Zadejte slovo nebo slovní spojení")
 - "Všechny údaje": "Seattle OR Davidson OR Grice OR Kofálek OR F" (highlighted with a callout: "OR = výsledek obsahuje aspoň jedno zadané slovo")
- Results:** "Počet záz. 23" (highlighted with a callout: "Výsledek hledání")
- Buttons:** "OK" and "Vyššíit formulář"

At the bottom of the interface, there are additional options:

- "Omezit vyhledávání na:"
- "Kód jazyka dokumentu:"
- "Druh dokumentu:"
- "Všechny druhy" (dropdown menu)
- Footnote: "Pro další informace použijte tabulku kódů jazyků, tabulku kódů zemí a tabulku kódů druhů dokumentů."

OBR. 6

Výsledek pokročilého vyhledávání (23 titulů):

#	Název
1	☐ Beyond conceptual dualism [elektronický zdroj] : ontology of consciousness, mental causation, and holism in John R. Searle's philosophy of mind / Giuseppe Vicari ; guest foreword by John R. Searle ; editorial foreword by Francesc Forn i Argimon.
2	☐ Consciousness and language / John R. Searle
3	☐ Consciousness and language / John R. Searle
4	☐ Donald Davidson [elektronický zdroj] / Marc Joseph.
5	☐ Druhy myslí : k pochopení vědomí / Daniel C. Dennett ; [z anglického originálu ... přeložil Jaroslav Peregrin]
6	☐ Essays on actions and events / Donald Davidson
7	☐ Essays on actions and events / Donald Davidson
8	☐ Frege, sense and reference one hundred years later / edited by John Biro and Petr Kotatko
9	☐ Hledání pravdy / Willard van Orman Quine ; [přeložil Jaroslav Peregrin]
10	☐ Intentionality : An Essay in the Philosophy of Mind / John R. Searle

Tip! Vyhledané výsledky můžete znovu protřídít a uložit do Zotera.

OBR. 7

Příklad vyhledávání v portálu Jednotná informační brána (JIB):

JIB Jednotná informační brána

Snadné hledání | Natěžit zdroje | Natěžit e-časopis | Profí hledání | Můj prostor | JIB+ | info portál

Hledat | Záznamy

Snadné hledání

Jednoduché Pokročilé

Všechna pole AND

Všechna pole

Skupiny zdrojů

Knihy v ČR
Hlavní soubojný katalog v ...

Zahraníční články
Vybrané zahraniční ...

Authority
Databáze autorů a heslů ...

Zahraníční knihy
Velké evropské a americké ...

Zahran. články - licencované
Licencované zahraniční ...

České články
Vybrané české článkové ...

Periodika v ČR
Noviny, časopisy, sborníky v ...

Vyhledávání s pomocí zástupných znaků a booleovských operátorů ve více polích

Můžete vyhledávat knihy, články, periodika etc. v ČR i zahraničí

OBR. 8

Výsledky snadného hledání

Dotaz "Všechna pole=(intenc?) AND Všechna pole=(intencion?)" v "Knihy v ČR" nalezeno 184 zázň.

Tabulkové zobrazení [Stručně zobrazení](#) [Úplně zobrazení](#)

1-10 z 102 nalezené záznamy (stáhnout další) Profi hledání

Č.	Shoda	Autor	Název
1	☐	Kriegel, Uriah	The sources of intentionality
2	☐	Hervaeus Natalis	De secundis intentionibus English & Latin
3	☐	Lumer, Christoph	Intentionality, deliberation and autonomy: the action-theoretic basis of practical philosophy
4	☐	Anscombe, G. E. M.	Intention
5	☐	Dennett, Daniel Clement	The intentional stance
6	☐	Marras, Ausonio	Intentionality, mind, and language
7	☐	Meiland, Jack W.	The nature of intention
8	☐	Anscombe, G. E. M.	Intention
Duplikovaná položka - viz # 8			
9	☐	Anscombe, G. E. M.	Intention
10	☐	Preyer, Gerhard	Intention, Bedeutung, Kommunikation : kognitive und handlungstheoretische Grundlagen der Sprachtheorie

1-10 z 102 nalezené záznamy (stáhnout další) Profi hledání

184 nalezených záznamů

Zkus to!

Zjistěte, ve které české knihovně mají následující publikace:

Jakobson, Roman. 2005. *Formalistická škola a dnešní literární věda ruská: Brno 1935*. Praha: Academia.

Barthes, Roland. 2012. *Fragmenty milostného diskurzu*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2007.

Heterologica: Poetika, lingvistika a fikční Světy. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR.

Eco, Umberto. 2003. *Hledání dokonalého jazyka v evropské kultuře. Utváření Evropy sv. 3*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Krčmová, Marie. 2010. *Intergrace v jazycích, jazyky v integraci*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Hutcheon, Linda. 1995. *Irony's Edge: The Theory and Politics of Irony*. London: Routledge.

Kristeva, Julia. 2005. *Jazyk lásky: Eseje o sémiotice, psychoanalýze a mateřství*. Praha: One Woman Press.

Trnka, Bohumil. 1989. *Kapitoly z funkční jazykovědy*. Universitas Carolina Pragensis. Philologica Monographia CIII-1988. Praha: Univerzita Karlova.

Halliday, M. A. K. 1993. *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*. 8. vyd. London: Edward Arnold.

2. Vyhledávací taktiky v placených databázích

Do některých databází (např. JSTOR) vstupujete přímo, do některých databází (např. EBSCO, Web of Knowledge, tj. Web of Science a Journal Citation Reports, Science Direct či Scopus) se přihlašujete prostřednictvím technologie Shibboleth. Ta umožňuje vstup do licencovaných bází pouze pomocí přihlašovacího jména a hesla, která se shodují s údaji, jež zadáváte při přihlašování do Portálu UP. Databáze, do kterých takto vstupujete, jsou na stránkách <http://ezdroje.upol.cz> kromě zdrojů Science Direct a Scopus označeny také nápisem Shibboleth v hranatých závorkách. Přehledný návod, jak se přihlásíte do databází přes Shibboleth, je uveden na Portálu UP v sekci Administrativa v záložce Návod y a nápovědy. Další užitečné informace ohledně práce s databázemi získáte přímo na jejich webu v sekci Nápověda (Help) a FAQ.

V databázích můžete vyhledávat potřebné informace podle:

1. klíčových slov (důležitá je správná volba klíčových slov);
2. tématu nebo předmětových hesel (po zadání předmětu se objeví nabídka s připravenými dotazy);
3. titulu časopisu (lze zadat celý název časopisu, několik slov z názvu či vybrat konkrétní ročník a číslo).

(<http://www.infogram.cz/findInSection.do?sectionId=1113&categoryId=1150>)

Vyhledávání v databázi JSTOR

OBR. 9

The screenshot shows the JSTOR search interface. At the top, there are navigation links: JSTOR HOME, SEARCH, BROWSE, and MyJSTOR. Below these are callouts: "Rozšířené vyhledávání" (Advanced search) pointing to the SEARCH link, and "Můžete vyhledávat v celém textu, abstraktu, jménu autora, titulu" (You can search in the full text, abstract, author name, title) pointing to the search options. The main search area is titled "Advanced Search" with links for "View Tutorial" and "Search Help". There are five search fields, each with a dropdown menu for operators (AND) and a dropdown for search scope (full-text). The fields contain the terms: "intentionality", "text", "intention", "speech act", and "meaning". Below the fields is an "Add Field +" button and a "Search" button. A callout "Můžete vybírat operátory a přidávat pole" (You can choose operators and add fields) points to the "Add Field +" button.

OBR. 10

Hledání můžete omezit na určité obory a vybraný jazyk:

The screenshot shows the "NARROW BY DISCIPLINE AND/OR PUBLICATION TITLE:" section. It lists various disciplines with checkboxes and the number of titles for each. The following disciplines have their checkboxes checked and circled in red: Language & Literature (328 titles), Linguistics (43 titles), Philosophy (103 titles), and Psychology (26 titles).

Discipline	Number of titles	Selected
☐ African American Studies	21 titles	No
☐ African Studies	60 titles	No
☐ American Indian Studies	8 titles	No
☐ American Studies	127 titles	No
☐ Anthropology	106 titles	No
☐ Aquatic Sciences	17 titles	No
☐ Archaeology	102 titles	No
☐ Architecture & Architectural History	39 titles	No
☐ Art & Art History	206 titles	No
☐ Asian Studies	86 titles	No
☐ Astronomy	1 title	No
☐ Bibliography	22 titles	No
☐ Biological Sciences	246 titles	No
☐ Botany & Plant Sciences	74 titles	No
☐ British Studies	17 titles	No
☐ Business	244 titles	No
☐ Classical Studies	62 titles	No
☐ Labor & Employment Relations	2 titles	No
☒ Language & Literature	328 titles	Yes
☐ Latin American Studies	61 titles	No
☐ Law	125 titles	No
☐ Library Science	17 titles	No
☒ Linguistics	43 titles	Yes
☐ Management & Organizational Behavior	31 titles	No
☐ Marketing & Advertising	14 titles	No
☐ Mathematics	72 titles	No
☐ Middle East Studies	65 titles	No
☐ Music	94 titles	No
☐ Paleontology	12 titles	No
☐ Performing Arts	21 titles	No
☒ Philosophy	103 titles	Yes
☐ Political Science	161 titles	No
☐ Population Studies	37 titles	No
☒ Psychology	26 titles	Yes

OBR. 11

Výsledky vyhledávání:

JSTOR HOME SEARCH BROWSE MyJSTOR

Try Beta Search

637 Search Results

(((text) AND (intention)) AND (speech act)) AND (intention) (eng)

Search within these results

All Results Journals Books Pamphlets

Show Sort by

Citation Tools Save Email Export Track

Select/Unselect All

1. **How To Share An Intention**

J. David Velleman
Philosophy and Phenomenological Research, Vol. 57, No. 1 (Mar., 1997), pp. 29-50
[Page Scan](#) [Article PDF](#) [Article Summary](#)

Článek v PDF [Intentionality](#)

Philosophy and Phenomenological Research, Vol. 58, No. 2 (Jun., 1998), pp. 249-298
[Page Scan](#) [Article PDF](#) [Article Summary](#)

3. **The Use and Abuse of Speech-Act Theory in Criticism**

David Gorman
Poetics Today, Vol. 20, No. 1 (Spring, 1999), pp. 93-119
[Page Scan](#) [Article PDF](#) [Article Summary](#)

4. **The Intentionality All-Stars**

John Haugeland
Philosophical Perspectives, Vol. 4, Action Theory and Philosophy of Mind (1990), pp. 383-427
[Page Scan](#) [Article PDF](#) [Article Summary](#)

Zkus to!

Ve které databázi najdete tyto články?

Ameka, Felix K. a Stephen C. Levinson. 2007. „Introduction: The Typology and Semantics of Locative Predicates: Posturals, Positionals, and Other Beasts.“ *Linguistics* 45 (5/6) (září): 847–871.

Chomsky, Noam. 1955. „Logical Syntax and Semantics: Their Linguistic Relevance.“ *Language* 31 (1) (leden 1): 36–45.

Lakoff, George a Mark Johnson. 1980. „Conceptual Metaphor in Everyday Language.“ *The Journal of Philosophy* 77 (8) (srpen 1): 453–486.

Mick, David Glen. 1986. „Consumer Research and Semiotics: Exploring the Morphology of Signs, Symbols, and Significance.“ *Journal of Consumer Research* 13 (2) (září): 196–213.

Roberts, Carl W., Cornelia Zuell, Juliane Landmann a Yong Wang. 2010. „Modality Analysis: A Semantic Grammar for Imputations of Intentionality in Texts.“ *Quality and Quantity* 44 (2) (únor): 239–257.

Wodak, Ruth. 2012. „Language, Power and Identity.“ *Language Teaching* 45 (2) (duben): 215–233.

3. Taktiky vyhledávání v neplacených databázích

Níže uvedené typy můžete využít zejména při vyhledávání na Googlu, podobnými funkcemi ale disponují i ostatní internetové vyhledávače, např. Alltheweb, Jyxo, Ask (http://kisk.phil.muni.cz/wiki/Strategie_vyhledavani). Ukázky demonstrujeme opět na hesle Intence.

Tip!

Předtím než se pustíte do vyhledávání, projděte si nápovědu (Nápověda pro vyhledávání / Search Help). Dostanete se k ní přes záložku Nastavení ve spodní části úvodní stránky Googlu.

Základní vyhledávání s jedním klíčovým slovem

Je vidět, že takhle to nepůjde. Máme příliš mnoho výsledků a relevance à la Google není to, co pro eL potřebujeme. Slovníky cizích slov nejsou použitelné a česká mutace wikipedie také není přípustná. Navíc tu jsou komerční webové stránky. Dotaz je tedy třeba zužovat a zpřesňovat.

OBR. 12

The screenshot shows a search engine interface with the search term "intence" in the top box. Below the search bar, it displays "About 75 900 000 results". A "Did you mean: intense" suggestion is visible. A cookie consent banner is present with the text "Cookies help us improve our site. We use cookies to enhance your navigation, analyze site usage, and assist in our marketing. (Privacy Policy) [OK] [Learn More]".

Handwritten annotations in speech bubbles are placed over the search results:

- A bubble with "???" is positioned above the search bar.
- A bubble with "Ne, děkuji. Opravdu chci vyhledat intenci" is placed over the "Did you mean" suggestion.
- A bubble with "Slovníky nejsou relevantní pro eL" is placed over the first search result from "Urban Dictionary".
- A bubble with "Wikipedie.cz neprojde" is placed over the "Wikipedie.cz" search result.
- A bubble with "Opravdu nechci intense" is placed over the "Intense - Wikipedie" search result.
- A bubble with "Intence Design?! Realizace staveb?!" is placed over the "Intence Design" search result.

The search results include:

- Urban Dictionary: intence** - www.urbandictionary.com/define.php?term=intence - Intel...
Slovník cizích slov - Knihy ABZ.cz slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/**intence** Translate this page Feb 2, 2007 - Generovaný, orientační výčet dalších tvarů tohoto slova. intencemi, intencích, intencím, intencí, intenci, **intence** ...
- Wikipedie.cz neprojde**
- Intense – Wikipedie** cs.wikipedia.org/wiki/**Intence** Translate this page **Intence** (z latinského in-tendō, směřuji, napřahuji se, zamýšlím; pozor, nezaměřovat s intenci v logice) znamená zaměření, úmysl, obrácení pozornosti k ...
- intense - definition of intense by the Free Online Dictionary ...** www.thefreedictionary.com/intense Intensely is sometimes wrong... he listened **intently** (not intensely). Translations... heat, cold ...
- Intence Design** www.intence-design.com/ Translate this page Projekty, realizace staveb, návrhy interiérů, realizace interiérů, design, reality | Intence Design.
- Intence Design?! Realizace staveb?!**

At the bottom, there is a footer: "13.08.13 13:53 ... gress zum Thema AUTOSAR vom 02.-06.12.2013 in Siroing... die Methode bestimmt Zeit und Qualität ..."

Zužování výsledků podle typu dokumentu

Jedním ze způsobů, jak zúžit celkový počet výsledků, je omezit vyhledávané dokumenty na určitý typ. Za vyhledávaný výraz zadejte typ dokumentu, jaký chcete vyhledat, např. filetype:pdf, chcete-li hledat soubory PDF, a všechny vyhledané výsledky budou právě v tomto formátu.

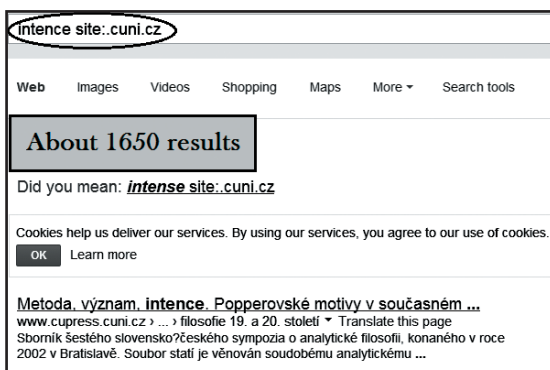
OBR. 13

Omezení výsledků na zvolenou doménu

Výsledek můžete omezit také tím, že vyberete pouze určitou doménu. Za dotaz např. vložíte site:edu a získáte tak informace ze stránek zaměřených na vzdělávání.

OBR. 14

Zužování výsledků pomocí klíčových slov

Výsledek můžete zkusit zúžit také přidáním klíčových slov. Počet vyhledaných výsledků se snížil dokonce natolik, že všechna klíčová slova obsahují pouze dva odkazy, a oba jsou neadekvátní. Proto se podívejte i na výsledky podobného dotazu (Results for similar searches) nabízené Googlem (viz obr. 16).

OBR. 15

PDF [M. Vích: Husserlovo pojetí znaku](#)
 nb.vse.cz/kfil/elogos/student/vich106.pdf ▾ Translate this page
 by M Vích - Related articles
Intencionalita tak představuje zaměřenost k přední kroužku, **text** této přednášky se nám však bohužel týká, tedy k tomu kterému aktu znamenání vztahuje stejně...
 You've visited this page 2 times. Last visit: 11/7/13

PDF [Aplikovaná hermeneutika Jacquesa Waardenburga. Sémantický a ...](#)
 www.htf.cuni.cz/HTF-305-version1-Gebelt_Aplikova... ▾ Translate this page
 by J Gebelt - Related articles
 skutečností je příkladán náboženský význam, stojí vždy určité **intence**. Tyto **intence** je ... **Intencionalita** je zde chápána jako "základní fakt lidské existence a fungování
 Pro tuto domněnku hovoří i **text** původní německé verze knihy, kde ...

PDF [fenomén mezi intencionalitou a počítkem. levin as a husserl 622](#)
 www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/.../8/622-630.pdf ▾ Translate this page
texts it is still possible to maintain a fundamental description of the phenomenon ...
intencionalita, akt propůjčování smyslu, Sinngebung, protože takový akt má - což
 Tvář jako „nadbývajíc **Význam**“ přesahuje mé představy, tj. **intence** propůj.

Otevřít soubor.
 is.muni.cz/th/52187/ff_b/defin... ▾ Translate this page
 [7] Každý obraz nebo text **intencionalita** není ustálené
 artikulován samotnými eli **intencionalita** je je mýtus promluvou
 vyvolenou dějinami, jakou **intencionalita** ale Barthes (2004a)
 ukazuje na příkladu časopis... **intencionalita** může ...

Otevřít soubor. - Muni
 is.muni.cz/th/109870/ff_b/Pavel_Kubesa... ▾ Translate this page
Intencionalita, intencionalní vztah Je-li vztah
 záměrem a intencionalitou stručně specifikuj...
 umění se ptá, zda-li jsou autorovy **intence**, zámě...

PDF [Re-konstrukce smrti subjektu - Masarykova univerzita](#)
 is.muni.cz/th/20601/ff_mv/Diplomka.doc ▾ Translate this page
Význam, přesvědčení a pravda (anomální monismus a problém relativismu) **Text** je
 systematizován do několika souvisejících kapitol. redukovatelný na názor, ale bez
 obsahu, spíše jako čistá zaměřenost, **intencionalita**. v jehož sebe-vědomém
 myšlení **intence** (významový záměr) předchází aktu mluvení, a zároveň ...
 You've visited this page 2 times. Last visit: 11/7/13

Druhá strana je o poznání zajímavější

Tohle je ovšem bakalářská práce, tedy nevhodné

Diplomová práce. To samé...

Vyhledané výsledky už stojí za zhlédnutí. V prvních třech článkách se jedná o uchopení tématu spíše než z lingvistické z čistě filozofické perspektivy, další výsledky jsou diplomové práce, na které v hesle neodkazujete.

Vidíme, že řazení podle relevance (tedy na základě popularity webových stránek) není úplně vhodné. Proto je třeba prohlédnout více než první čtyři výsledky.

OBR. 16

The screenshot shows a search engine interface with the following elements:

- Search Bar:** Contains the text "intence intencionalita text význam".
- Navigation:** Links for "Web", "Images", "Maps", "Shopping", "More", and "Search tools".
- Results Summary:** "About 2,750 results (0.15 seconds)".
- Suggestion:** "Did you mean: intense intencionalita význam text".
- Cookie Notice:** "Cookies help us deliver our service" with "OK" and "Learn more" buttons.
- Search Results:**
 - Result 1:** "Slovníček k filosofii jazyka, písmeno | www.gsgpraha.cz/~sloukova/slovnicek/i.html". Includes a snippet: "Obor hodnot je typovou interpretací proměnné, konkrétní význam je určen valuací, kontextů, a nahrazení jinými, rovněž zvěcněnými. **intence:** Mluvcím zamýšlený záměr, ... v promluvě zamýšlený význam. **intencionalita** inherentní: Lidské myšlení a lidský Uživatel jazyka, který interpretuje znak, výraz, promluvu, **text** tak, ...".
 - Result 2:** "intencionalita - slovník cizích slov online www.slovník-cizich-slov.cz/intencionalita/". Includes a snippet: "význam slova intencionalita: zaměř... Vaše jméno. Komentář. captcha. Op...".
 - Result 3:** "intencionalita - význam slova - Slovník cizích slov www.slovník-cizich-slov.net/intencionalita/". Includes a snippet: "intencionalita - význam cizího slova, p... intencionalita - význam slova. in... Následující ... More results for intence intencionalita...".
 - Result 4:** "forsage, význam forsage - slovník cizích slov online slovník-cizich-slov-online.com/forsage - Translate this page". Includes a snippet: "Již celkem 9x bylo zobrazeno co je to forsage, význam forsage. Pokud tu nevidíš dostatek informací k cizímu slovu forsage, můžeš vložit svou vlastní definici a ... More results for intence intencionalita význam text".

Handwritten Annotations:

- A speech bubble pointing to the search suggestion: "Pouze dva výsledky obsahující všechna klíčová slova. Oba nevhodné".
- A speech bubble pointing to the second search result: "A co výsledky pro podobný dotaz?".
- A speech bubble pointing to the third search result: "Na první straně nic zajímavého".

Pokud zkusíte zadat **klíčová slova v angličtině**, získáte nesrovnatelně více výsledků (samozřejmě včetně těch relevantních), které můžete dále specifikovat a zužovat (viz obr. 17).

OBR. 17

intention intentionality meaning text

Web Images Maps **Tip! Zadávejte klíčová slova v angličtině** Search tools

About 9 330 000 results

Cookies help us deliver our services. By using our services, you agree to our use of cookie
 Learn more

intentionality - The Free Dictionary
www.thefreedictionary.com/intentionality ▾
Definition of intentionality in the Online Dictionary. **Meaning of intentionality.**
 Pronunciation ... The state of having or being formed by an **intention**. 2. Philosophy ...

Intentionality - Wikipedia, the free encyclopedia
en.wikipedia.org/wiki/Intentionality ▾
 For the idea of doing something with a goal, see **Intention**. For the ... **Intentionality** is a philosophical concept **defined** by the Stanford **Text** is available under the Creative Commons Attribution-ShareAlike License; additional terms may apply.

Authorial intent - Wikipedia, the free encyclopedia
en.wikipedia.org/wiki/Authorial_intent ▾
 Thus, a **text's** internal evidence — the words themselves, and their **meanings** — is ... that **meanings** are necessarily **intentional** but that the relevant **intentions** can ...

Google Scholar

Ve vyhledávači Google Scholar zkuste nejdříve hledat jednoduše podle klíčových slov (obr. 16, 18). Pokud vyhledané výsledky srovnáte s klasickým Googlem, zjistíte, že pojetí relevance se skutečně velmi liší. Google Scholar vyhledal na prvním místě zdroje a informace z akademického prostředí, což je pro zpracování eL žádoucí.

OBR. 18

intence intencionalita

415 výsledků

Článek v SaS zajímavé

Konečně žádné slovníky cizích slov!

To by se mohlo hodit

Tohle si přečtu!

Strukturalismus–fenomenologie–avantgarda
Z Mathauser - Slovo a slovesnost, 2005 - ceool.com
... předpokládající ta- kovouto reflexi **intence** vědomí: nenahližíme – na roz-
intenci z bo ... věc, v němž se směrem od věci zpětně do- kresluje **intenc**
druh: Mějme na mysli předměty coby úběžníky **intenci** vědomí; nevnímáme,
Související články Všechny verze (počet: 4) Citovat

[PDF] **Husserlovo pojetí znaku (výrazu) a významu na pozadí lingvistického strukturalismu.**
M Vích - nb vse cz
... identickým významem a časově individuálními rozmanitými významovými **intencemi** Husserl
pojímá jako ... lze chápat referenční vztah jako vztah, kdy významová **intence** je jedním ... jednota
ideálně identického významu a individuálních významových **intenci**
Související články Všechny verze (počet: 2) Citovat Další

[CITACE] **Metafyzická neutralita v Logických zkoumáních**
D Zahav - Fenomenologie v pohybu, 2003 - Univerzita Palackého
Související články Citovat

[PDF] **INTENCE, KONVENCE A PRAVDIVOSTNÍ PODMÍNKY1**
P KOŤÁTKO - ORGANON F, 1999 - klemens.sav.sk
... analýzu, protože Strawson nebere v úvahu jiný výklad mluvních aktů než pomocí **intenci**
zaměřených na ... to může znamenat: protože mluvit něco jako tvrzení nemusí znamenat mít **intenci**,
v níž ... činit z nějakého aktu tvrzení (je velmi dobře možné, aby se tato **intence** vázala pouze ...
Citovat Další

Poté zkuste zadat **dotaz v angličtině**.

OBR. 19

intention intentionality

104 000 výsledků

Mnohem více výsledků. Dotaz lze specifikovat

Databáze, v níž naleznete plný text

Tip: Hledat pouze výsledky psané češtinou. Na stránce Nastavení služby Scholar. můžete určit svůj jazyk hledání.

Implementing entrepreneurial ideas: The case for intention
B Bird - Academy of management Review, 1988 - amr.aom.org
... **Intentionality** is the larger framework which includes not only goal setting but also a greater degree
of freedom and expanded creativity for the ... Second, intuitive, holistic, and contextual thinking frames
and structures an entrepreneur's **intention** and action. ... Impact of **Intentions** ...
Počet citací tohoto článku: 1093 Související články Všechny verze (počet: 5) Citovat Další

[PDF] z jstor.org
EBSCOhost Full Text

Intention, awareness, and implicit memory: The retrieval intentionality criterion
DL Schacter, J Bowers, J Booker - 1989 - psycnet.apa.org
Abstract 1. focuses on the nature of and relations between two critical aspects of implicit
memory: ... **intentional** retrieval processes, and awareness vs. unawareness
of performance/discussing these phenomena with ...
Související články Všechny verze (počet: 3) Citovat

books.google.com.
Zde najdete ukázky z knihy

philosophical study of basic social notions
An ... engine.
Počet citací tohoto článku: 615 Související články Všechny verze (počet: 3) Citovat Další

[KNHKA] **Intentions and intentionality: Foundations of social cognition**
BF Malle, LJ Moses, DA Bakwin - 2001 - books.google.com
Social interaction requires social cognition—the ability to perceive, interpret, and explain the
actions of others. This ability fundamentally relies on the concepts of **intention**
and intentionality. For example, people distinguish sharply between **intentional** and ...
Počet citací tohoto článku: 203 Související články Všechny verze (počet: 6) Citovat Další

[PDF] z uchicago.edu

Nyní můžete dotaz specifikovat.

OBR. 20

intention intentionality text speech act meaning

41 200 výsledků

Dotaz lze specifikovat rozšířením klíčových slov

Tip: Hledat pouze výsledky psané češtinou. Na stránce Nastavení služby Scholar, můžete určit svůj jazyk hledání.

[PDF] [Motives, intentions and the interpretation of texts](#)
Q Skinner - New Literary History, 1972 - JSTOR

... this argument that Ushenko seems mainly to rely in *The Dynamics of Art*, with his claim that "the **intent** of the ... 35 This is the example given in Gang, 177 of "the **intention** to produce a certain emotional effect." One influential source of this way of discussing **intentions** appears to ...
Počet citací tohoto článku: 204 Související články Citovat

[PDF] z elanguage.net

Meaning without intention: Lessons from divination
JW Du Bois - Responsibility and evidence in oral discourse, 1993 - books.google.com

... **intention**-suppression function, **might** hope to rescue the criterion of **intentionality** by recourse to ...
Meaning without intention 61 Azande, the refusal to personally genuinely confounds our attempts to ... ascribe the character of a **speech** actor responsible for **intentions** underlying the ...
Počet citací tohoto článku: 109 Související články Všechny verze (počet: 3) Citovat

Dotaz dále zúžíte vyloučením některých klíčových slov pomocí znaménka - (minus).

OBR. 21

intention intentionality text speech act meaning linguistics pragmatics -philosc

20 600 výsledků

-philosophy

Při poskytování služeb nám pomáhají soubory cookie. Používáním našich služeb vyjadřujete souhlas s naším používáním souborů cookie.

OK Další informace

[PDF] [Rhetorical Relations, Action and Intentionality in Convers...](#)
ftp://ftp.cs.rochester.edu/pub/papers/ai/93.traum.ACL93-SIG.ps.Z

napsal/a DR Traum - Počet citací tohoto článku: 12 - Související články

tions, although some relations may occur be independent of **intentions**. ... single producer **text**), I also include relations between utterances by di erent ... As with other types of **linguistic meaning**, there are both **Semantic** and **Pragmatic** views of ... which includes both traditional **speech acts** and several kinds of rhetorical acts.

Introduction to Text Linguistics - Robert de BEAUGRANDE
beaugrande.com/introduction_to_text_linguistics.htm

Přeložit tuto stránku

The seven standards of textuality: cohesion; coherence; **intentionality**; acceptability; ... Historical background of **text linguistics**: rhetoric; stylistics; literary studies; ... van Dijk's **text grammars**; Mel'cuk's **text-meaning** model; the evolving notion of ... **Pragmatics**. ... The notion of **intention** across the disciplines. **Speech act** theory.

Chcete vyhledat pouze nejnovější články? Specifikujte dotaz na konkrétní roky.

■ OBR. 22

Google

intention intentionality text speech act meaning linguistics pragmatics -philosop

Scholar

5 620 výsledků

Articles

Case law

Any time

Since 2013

Since 2012

Since 2009

Custom range

2000 — 2013

Search

Text linguistics
R De Beaugrande, W Dressler - Handbook of Pragmatics ..., 2011 - books.google.com
... We must consider how far our intentions and interpretations as investigators parallel, or differ from ... to linguistic forms is cohesion and that assigned to the 'meanings' is coherence; **intentionality** covers what ... relations with other text, notably those of the same or a similar 'text type'. ...
Cited by 2541 Related articles All 11 versions Cite

5. BEYOND SCIENCE AND IDEOLOGY CRITIQUE: DEVELOPMENTS IN CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS
A Luke - Annual review of applied linguistics, 2002 - Cambridge Univ Press
... that there is a "logic" to capital, and a systematicity of intent and consequence ... not to privilege or presuppose structure, not to suppose coherence, **intention**, systematicity. ... regulated and unregulated, systematic and chaotic, organized and disorganized, **intentional** and accidental ...
Cited by 168 Related articles All 5 versions Cite

Způsobů, jak zužovat a rozšiřovat vyhledávání, je samozřejmě více. Není v možnostech této přílohy všechny vyjmenovat a demonstrovat. Prozradíme vám však, že vyhledávání (ať už na internetu či v placených i neplacených databázích) přináší více užitku i potěšení, pokud k němu přistupujete tvůrčím a invenčním způsobem.

Tip! Představte si, že hledání informačních zdrojů je dobrodružný a detektivní úkol a vy jste Sherlockem Holmesem či Herculem Poirotem, který ho pomocí bystrého rozumu a důvtipu spolehlivě a elegantně vyřeší.

PŘÍLOHA 3 – TEXT KE CVIČENÍM

Plinius a model antické encyklopedie

Řecké encyklopedie se nám nedochovaly, alespoň ne ve smyslu souborů vědeckých předchozích věků. Aristotelovo dílo je sice encyklopedií sahající od logiky po astronomii, od studia živočichů až po psychologii, nepředpokládá se však jako sbírka sdíleného vědění, nýbrž jako soubor nových poznatků. A v tomto smyslu ani Lucretiovo *De rerum natura* v římském prostředí nechce být encyklopedickou sbírkou dat, nýbrž systematickým výkladem „vědeckých“ pravd. To, co se považovalo za příklad řeckého encyklopedismu, jsou často jen okrajové projevy zvědavosti nebo úžasu nad podivuhodnými zeměmi a národy a z tohoto pohledu byla spatřována encyklopedická tendence v *Odysseji*. Encyklopedické zájmy jsou nepochybně přítomny u Herodota, když popisuje divy Egypta a jiných barbarských národů. Na počátku helénistického období vznikl pravděpodobně *Román o Alexandrovi* – přestože je jeho datování nejisté a neprávem se přisuzuje Alexandrovi současníkovi Kallisthenovi –, který líčí dobrodružství makedonského vojevůdce a má podobu turistického průvodce po podivuhodných místech oplývajících zázračnými bytostmi. Právě ve vrcholném alexandrijském období vznikla mnohá díla *paradoxografie*, věnovaná výkladu zázračných událostí a věcí, jako ono pojednání, jež věnoval Straton z Lampsaku neobvyklým zváratům, Kallimachova *Mirabilia* nebo spisy Antigona z Karystu, a z helénských kruhů 3. století př. n. l. údajně vzešlo i ono *De mirabilis auscultationibus*, původně připisované Aristotelovi, jež není ničím jiným než souborem či jakýmsi klasobraním překvapivých faktů z oblasti botaniky, mineralogie, zoologie, hydrografie a mytologie. Nakonec bychom mohli pohovořit o pozdějších encyklopediích s geografickým zaměřením, jako je *De situ orbis* Pomponia Mela (1. stol. n. l.), *De natura animalium* Caludia Aeliana (2.–3. stol.) nebo *Životy filozofů* Diogena Laertia (2.–3. stol.). Je však rozdíl mezi zápisníkem kuriózních faktů a vzdělaneckými divagacemi (jako budou ve 2. stol. n. l. *Noctes Atticae* Aulá Gellia nebo specializované encyklopedie

jako ta Melova) a encyklopedií v *globálním* a organickém slova smyslu, která chce být úplným registrem existujícího vědění. Funkci, kterou budou Římané a středověk přisuzovat encyklopedii, nepřisuzoval helénistický svět svazku pojednávajícímu o všech věcech, nýbrž sbírce všech existujících svazků, *knihovně*, a sbírce všech možných věcí, *muzeu*. Například muzeum a knihovna, kterou v Alexandrii založil Ptolemaios I. (v jednotlivých epochách se hovoří o 500 000 či 700 000 svazcích), byly jádrem skutečné univerzity, centrem shromažďování, zkoumání a předávání vědění. Encyklopedický přístup se rozvíjí spíše v římském prostředí, kde se shromažďuje veškeré řecké myšlení, jako by si Řím chtěl přivlastnit bohatství oné *Graecia capta* [poraženého Řecka], jež *ferum victorem cepit* [přemohlo hrubého vítěze]. Prvním příkladem je *Rerum divinarum et humanorum antiquitates* od Varrona Reatina (1. stol. n. l.), z něhož se dochovaly jen úryvky a které se zabývalo historií, gramatikou, matematikou, filozofií, astronomií, geografii, zemědělstvím, právem, rétorikou, uměními, literaturou, životopisy velkých řeckých a římských osobností, dějinami bohů. Zato se nám dochovalo 37 knih *Historia naturalis* Plinia Staršího (1. stol. n. l., zhruba 20 000 zmiňovaných událostí a 500 citovaných autorů), věnovaných nebi a vesmíru obecně, různým krajům světa, zázračným porodům a pohřbívání, suchozemským zvířatům, vodním živočichům, ptákům, hmyzu, rostlinám, lékům získávaným z rostlin a zvířat, kovům, malířství, nerostům a drahokamům. Na první pohled působí Pliniovo dílo jen jako neuspořádané nahromadění údajů bez jakékoli struktury, ale když pozorně prohlédneme obsáhlý heslář, vidíme, že dílo vlastně začíná nebem, potom se zabývá zeměpisem, zoologií, botanikou, zemědělstvím, zahradnictvím, přírodním lékopisem, medicínou a magií a pak přechází k mineralogii, architektuře a výtvarnému umění – a nastoluje určitou hierarchii od původního k odvozenému, od přírodního k umělému – podle stromové struktury na obrázku 11. Tento aspekt je třeba mít na zřeteli, až se bude hovořit o pozdějších encyklopediích. Encyklopedie se ve svém uspořádání vždy snaží opírat o strom – jehož modelem je vždy více či méně vědomě model binárního větvení Porfyriova stromu. Ovšem

rozdíl mezi *arbor porphyriana* a encyklopedickým stromem (který, ať už viditelně, nebo skrytě heslářem) je v tom, že Porfyriův strom chce používat termíny obsažené ve svých disjunkcích jako primitiva, která už nelze dále definovat a která jsou naopak nezbytná k definování jiných výrazů, kdežto v encyklopedickém hesláři odkazuje každý uzel k pojmům, jež ho definují a budou vyloženy v průběhu celkového pojednání. A v tomto smyslu mohou i takové klasifikace jako klasifikace přírodních věd zastávat funkci hesláře. Tento rozdíl je zásadní pro pochopení dějin encyklopedie a jejích heslářů. Dlouhou dobu používala encyklopedie heslář jako pracovní nástroj, který v podstatě *nemusel* čtenáře zajímat, protože ten naopak potřeboval encyklopedické informace – neboli encyklopedista přemýšlel o tom, *kam* umístit krokodýla, ale v zásadě byl přesvědčen, že jeho čtenáře zajímají pouze empirické informace o tomto zvířeti, a nikoli jeho místo v klasifikaci. Tato perspektiva se však v četných moderních encyklopediích, jejichž primárním cílem byl právě model organizace vědění, pomalu proměňovala. „Plán“ encyklopedie nicméně dlouho nebyl předmětem úvah ani metaencyklopedických komentářů. Pro čtenáře představovala encyklopedie spíše „mapu“ rozličných území s nerovnými a často nepřesnými hranicemi. A to do té míry, že měl pocit, že se v ní pohybuje jako v labyrintu, umožňujícím vydat se pokaždé jiným směrem, aniž by cítil povinnost postupovat od obecného k jednotlivému. Druhý aspekt, jímž Plinius načrtává model pro budoucí encyklopedie, je to, že nehovoří o věcech známých z vlastní zkušenosti, nýbrž o věcech, které mu předala tradice, a nejeví nejmenší snahu oddělovat věrohodné informace od bájných (vyhrazuje stejný prostor krokodýlovi i baziliškovi). Tento bod je velmi důležitý pro definování encyklopedie jako teoretického modelu: *encyklopedie nemá v úmyslu zaznamenávat to, co reálně existuje, nýbrž to, o čem si lidé tradičně myslí, že to existuje – a tudíž všechno to, co by vzdělaný člověk měl vědět, nejen aby poznal svět, ale také aby pochopil diskursy o světě.* Tato vlastnost je patrná již v helénistických encyklopediích (například velká část odstavců Pseudo-Aristotelova *De mirabilis* používá nějaké *verbum dicendi* typu „říká se, že“, „vypráví se, že“) a bude konstantním rysem středověkých

i renesančních a barokních encyklopedií. Foucault připomíná, jak Buffon užasl nad tím, že u takového naturalisty 16. století, jakým byl Aldrovandi, „můžeme najít takový propletenec přesných popisů, nashromážděných citací, nekritických báchorek, postřehů o anatomii, heraldice, způsobu života a mytologické hodnotě nějakého zvířete, o tom, jak je možné ho využít v lékařství či magii.“

A skutečně, říká dále Foucault (1966, II, 3),¹ v *Historia serpentum et draconum* můžeme narazit na kapitolu ‚O hadech obecně‘, která se člení na následující podkapitoly: dvojznačnost (tj. různé významy slova *had*), synonyma a etymologie, rozdíly, tvar a popis, anatomie, povaha a zvyky, temperament, páření a rozplozování, hlas, pohyby, místo, potrava, fyziognomie, antipatie, sympatie, způsoby lovu, smrt a zranění hady způsobená, způsoby a příznaky otravy hadím jedem, protijedy, epiteta, pojmenování, zázraky a znamení, stvůry, mytologie, bohové, kterým jsou zasvěceni, apologie, alegorie a mystéria, hieroglyfy, emblémy a symboly, pořekadla, mince, zázraky, záhady, hesla, heraldické znaky, historická fakta, sny, modly a sochy, užití hadů jako pokrmu, užití v lékařství, užití v různých oblastech. A Buffon říká: ‚Posuďme podle toho, kolik přírodní historie se dá najít v takové slátanině. To není popis, ale legenda.‘ Toto všechno je pro Aldrovandiho a jeho současníky skutečně *legenda* – to, co je určeno ke čtení. [...] Je třeba shromáždit v jediné formě vědění všechno, co bylo *viděno* a *slyšeno*, všechno, co kdy *vyprávěli* lidé nebo příroda nebo řeč světa, tradice či básníků.

Foucault tedy považuje tuto tendenci za typickou pro epistémé 16. století, ale jak jsme viděli a ještě uvidíme, je to tendence charakteristická pro *každou* koncepci encyklopedie od Plinia až do naší doby. A skutečně to, co odlišuje současnou encyklopedii jako Britannica nebo Treccani od encyklopedií Pliniových, středověkých, Aldrovandiových *et ultra*, je pouze kritická pozornost věnovaná rozlišování mytických pojmů od pojmů vědecky dokázaných (ovšem jen proto, že i tento rozdíl ontologické povahy dnes patří k tomu, co by vzdělaný člověk měl znát). Pomíneme-li tento rozdíl – který začíná být relevantní

1 Foucault, Michel. 2007. *Slova a věci*. Brno: Computer Press. Přeložil Jan Rubáš, 36–37.

řekněme někdy mezi Francisem Baconem a Diderotovou *Encyklopédie* –, i současná encyklopedie by nám měla v podstatě říci *všechno*, co bylo kdy řečeno jak o kyselině sírové, tak o Apollonovi nebo kouzelníku Merlinovi.

Eco, Umberto. (2007) 2012. *Od stromu k labyrintu*. Milano: Bompiani. Přel. Zora Obstová et al. Praha: Argo

PŘÍLOHA 4 – PŘÍKLADOVÁ HESLA. KATEGORIE POJEM/KONCEPT

jméno a příjmení autora hesla: **Lucie Hammerlidlová**

ročník studia:

studijní kombinace:

jméno a příjmení vyučujícího: **Marek Nagy**

předmět a kód:

e-mail:

Stereotyp

Stereotyp je jedním z ústředních pojmů kognitivně orientované lingvistiky, ve které představuje výchozí princip popisu jazykového obrazu světa. Stereotypy jsou budovány jazykovým společenstvím na základě společné zkušenosti a jsou předávány již při osvojování slov. Jejich funkcí je kategorizace znalostí o světě (věcech, jevech či vztazích).

Obsah:

1. Obecná charakteristika
 - 1.1. Hilary Putnam a jeho vymezení stereotypu
 - 1.2. Polský kognitivismus
2. Stereotyp versus prototyp
3. Bibliografie
4. Potenciální termíny

1. Obecná charakteristika

Termín stereotyp je užíván v mnoha oborech, kromě již zmiňované kognitivní lingvistiky s ním pracuje například také kulturologie, filozofie, sociologie či psychologie.

Tento pojem zavedl sociolog Walter Lippmann, a to ve své knize *Public Opinion* (1922). „Mínil jím schematický a jednostranný obraz nějaké věci či jevu v lidském vědomí, vznikající díky zprostředkované, tradované zkušenosti a osvojený většinou dříve, než člověk daný jev sám osobně pozná.“ (Vaňková et al. 2005, 84) Stereotypy podle něj upevňují pozici jedince ve společnosti a lze o nich říci, že: „Jsou řízeným uspořádaným, více či méně důsledným obrazem světa [...]. Nemusejí být celistvým obrazem světa, jsou obrazem možného světa, jemuž se přizpůsobujeme.“ („They are an ordered, more or less consistent picture of the world [...]. They may not be a complete picture of the world, but they are a picture of a possible world to which we are adapted.“) (Lippmann 2012)

V psychologii pracovala s pojmem prototypu Eleanor Rosch (o vztahu termínů stereotyp a prototyp viz kap. 2). Klíčová je její práce *Principles of Categorization* (1978), ve které se věnuje prototypu, jehož výklad je součástí teorie prototypů, jako východisku v procesu kategorizace (Rosch 2012).

Kategorizací, která je podmíněna dvěma hlavními principy – strukturou vnímaného světa (perceived world structure) a kognitivní ekonomikou (cognitive economy), se rozumí proces přiřazování objektu k pojmu. Na základě kategorizace vznikají kategorie, což je „určitý počet objektů, které jsou považovány za ekvivalentní. Kategorie jsou obecně označovány jmény, např.: pes, zvíře...“ („[...] a number objects that are considered equivalent. Categories are generally designated by names, e.g.: dog, animal...“) (Rosch 2012). Hranice mezi jednotlivými kategoriemi jsou neostře a kritériem příslušnosti ke kategorii je rodinná podobnost (Wittgenstein 1958), která je založena na rysech společných s ostatními členy kategorie (Rosch a Mervis 1987, 573–605).

Každá z kategorií je vymezena na základě prototypu. „Prototypy kategorií jsme obecně mínili nejjasnější případy kategoriální příslušnosti definované operativně lidským hodnocením dobra příslušnosti ke kategorii.“ („By prototypes of categories we have generally meant the clearest cases of category membership defined operationally by people’s judgments of goodness of membership in

the category.“) (Rosch 2012) Jak výše zmiňovaná kognitivní ekonomie určuje, jednotlivé kategorie mají tendenci být od sebe odlišeny co nejvíce je to možné, k čemuž slouží právě prototyp: čím je člen v kategorii prototypičtější (more prototypical), tím má více rysů společných se členy celé kategorie a zároveň méně rysů se členy protikladné kategorie. Jak píše Eleanor Rosch: „[s]tručně řečeno, prototypy se zdají být takové členy kategorie, které nejvíce odrážejí nadbytečnost struktury kategorie jako celku.“ („[i]n short, prototypes appear to be just those members of a category that most reflect the redundancy structure of the category as a whole.“) (Rosch 2012)

Dodejme, že Rosch se dále na základě řady experimentů domnívá, že prototypy pravděpodobně hrají jistou roli také při „kognitivním zpracování, reprezentaci a učení“ („cognitive processing, representation, and learning“) (Rosch 2012).

1.1. Hilary Putnam a jeho vymezení stereotypu

Pro kognitivní lingvistiku je zásadní vymezení stereotypu tak, jak jej definoval Hilary Putnam v přednášce publikované pod názvem „Is Semantics Possible?“ (1968), jejíž závěry poté znovu představil v práci *The Meaning of ‚Meaning‘* (1975).

V kapitole „What stereotypes are?“ Putnam přichází s definicí stereotypu, kterou upravuje pro své účely: „V běžné mluvě je ‚stereotyp‘ konvenční (často úmyslná) představa (která může být nesmírně nepřesná) toho, jak X vypadá nebo jedná nebo jaký je. Věnuji se samozřejmě některým rysům běžné mluvy. Nezapývám se úmyslnými stereotypy (vyjma případů, kdy jazyk sám o sobě je úmyslný); avšak zabývám se konvenčními představami, které mohou být nepřesné. Naznačuji, že pouze právě konvenční představa je spojována s ‚tygrem‘, se ‚zlatem‘ atd., a navíc že toto je jediný pravdivý prvek v ‚teorii konceptu‘.“ („In ordinary parlance a ‚stereotype‘ is a conventional (frequently malicious) idea (which may be wildly inaccurate) of what an X looks like or acts like or is. Obviously, I am trading on some features of the ordinary parlance. I am not concerned with

malicious stereotypes (save where the language itself is malicious); but I am concerned with conventional ideas, which may be inaccurate. I am suggesting that just such a conventional idea is associated with ‚tiger‘, with ‚gold‘ etc., and moreover, that this is the sole element of truth in the ‚concept theory.‘ (Putnam 1975, 249–50)

Pro přiblížení této definice se přidržíme Putnamova příkladu slova ‚tygr‘. Podle něj pokud někdo ví, jaký význam má slovo ‚tygr‘ (popř. přisvojil si výraz ‚tygr‘), pak zároveň s tímto výrazem musí vědět, že typický (resp. stereotypický) tygr má pruhu. Pokud v daném jazykovém společenství existuje stereotyp tygra, pak je pro členy jazykového společenství znalost tohoto stereotypu závazná. Stereotyp ‚tygr‘ je vymezen nějakým rysem, v tomto případě ‚pruha‘. Aby přisvojení výrazu bylo úspěšné, je třeba, aby stereotyp obsahoval daný rys.

Pro funkci stereotypu však není rozhodující, zda skutečný objekt – tygr – má vždy, za všech okolností stereotypem vymezený rys: „Skutečnost, že rys [...] je zahrnut ve stereotypu spojeným se slovem X, neznamená, že je analytická pravda, že všechny X mají tento rys, ani že většina X má tento rys, ani že všechny normální X mají tento rys, ani že některá X mají tento rys.“ („The fact that feature [...] is included in the stereotype associated with a word X does not mean that it is an analytic truth that all Xs have the feature, nor that most Xs have that feature, nor that all normal X have that feature, nor that some Xs have that feature.“) (Putnam 1975, 250)

Dále Putnam upozorňuje na to, že ač je stereotyp závazný (pro jazykové společenství), nemusí být vždy fakticky správný. To dokazuje na příkladu se slovem ‚čarodějnice‘, se kterým pojí rysy jako ‚má smlouvu s ďáblem‘, ‚může přivodit nemoc či smrt‘. Přestože čarodějnice nejsou skutečné, je tento stereotyp (starý již více než tři století) ve společnosti stále zakořeněn a pojí se se slovem ‚čarodějnice‘ i nadále.

Takto vymezený stereotyp je součástí Putnamovy teorie významu. Význam podle Putnama tvoří několik komponentů, a to: „(1) syntaktický

ukazatel, který se vztahuje na slovo, např. ‚podstatné jméno‘; (2) sémantický ukazatel, který se vztahuje na slovo, např. ‚zvíře‘, ‚období‘; (3) popis dodatečných rysů stereotypu, pokud jsou; (4) rozšiřující popis.“ ((1) the syntactic markers that apply to the word, e.g. ‚noun‘; (2) the semantic markers that apply to the word, e.g. ‚animal‘, ‚period of time‘; (3) a description of the additional features of the stereotype if any; (4) a description of the extension.“) (Putnam 1975, 269)

Význam slova „voda“ (Putnam 1975, 269):

syntactic markers	semantic markers	stereotype	extension
<i>mass noun, concrete</i>	<i>natural kind</i>	<i>colorless</i>	<i>H₂O</i>
	<i>liquid</i>	<i>transparent</i>	<i>(give or take impurities)</i>
		<i>tasteless thirst- quenching</i>	

1.2. Polský kognitivismus

V polské jazykovědné tradici se problematice stereotypu věnují například lingvisté z Univerzity Marie Curie-Sklodowské v Lublinu, kde se rozvíjí především kognitivní etnolingvistika. Významnými představiteli této školy jsou kupříkladu Ryszard Tokarski, Jerzy Bartmiński či Anna Pajdzińska.

Vymezením pojmu stereotyp se zabýval J. Bartmiński, který jej definoval jako „zobrazení předmětu, zformované v jistém společném zkušenostním rámci a vymežující, čím předmět je, jak vypadá, jak působí, jak s ním člověk nakládá; toto vymezení je ustálené v jazyce a patří do společného vědomí o světě“ (cit. podle Vaňková et al. 2005, 85). Bartmiński dále definuje, že stereotypy směřují buď: a) ke vzorům (jaké by věci/osoby/jevy měly být), nebo b) k obrazům (jaké skutečně jsou). Hranice mezi obrazy a vzory je značně neostrá (Vaňková et al. 2005, 86). Zásadní vlastností takto vymezeného stereotypu je subjektivní

generalizace, kterou Vaňková vysvětluje tak, že: „jisté vlastnosti jednotliviny nebo několika exemplářů jsou připsány všem objektům dané kategorie“ (Vaňková et al. 2005, 86).

Ve stati „Stereotyp jako przedmiot lingwistyki“ Bartmiński vedle definice stereotypu přináší také jeho podrobnější rozdělení na aktualizace, vzorce/fráze a idiomy: „Vydeme-li z chápání stereotypu jako stabilizovaného, tzn. reprodukováného, nikoliv ad hoc tvořeného, ale trvalého spojení v kolektivní paměti, z hlediska úrovně konkrétnosti odpovídajícího lexémům – a tvrdíme-li zároveň, že mezi sémantickou rovinou jazyka a jeho plánem formálním neexistuje plná, symetrická korespondence, můžeme vytyčit tři druhy stereotypu, rozdílné vzhledem k situaci na rovině obsahu a na rovině jeho výrazu: a) topoi, b) formule a c) idiomy.“ („Wychodząc od rozumienia stereotypu jako ustabilizowanego, tzn. reprodukowanego, a nie tworzonego doraźnie połączenia utrwalonego w pamięcizbiorowej na poziomie konkretności odpowiadającej leksemom – i zarazemstwierdzając, że między płaszczyzną semantyczną języka a jego planem formalnym nie ma symetrycznej, pełnej odpowiedniości, możemy wyróżnić trzyodmiany stereotypu różne pod względem sytuacji w płaszczyźnie treści i w płaszczyźnie jej wyrażenia: a) topikę, b) formuły i c) idiomy.“) (Bartmiński 2012)

2. Stereotyp versus prototyp

V kognitivní lingvistice je vedle pojmu stereotyp užíván také pojem prototyp. Oba tyto termíny jsou mnohdy považovány za v zásadě synonymní. Podle Vaňkové se ale někdy tyto pojmy (ač synonymní) vyskytují v odlišných kontextech: stereotypy se pojí s lidmi, prototypy pak s věcmi. V pojednání J. Bartmińského a J. Panasiukové (2001) je stereotyp pojat komplexně, jak uvádí Vaňková: „vztahují pojem stereotypu k jakýmkoli denotátům, nikoli pouze k osobám. Otázkou je spíš utváření stereotypu, jeho povaha, jeho součásti a způsoby fungování“ (2005). V některých teoriích jsou však oba pojmy odlišeny, jako je tomu např. v Taylorově teorii (2003).

3. Bibliografie

3.1. Primární literatura

Bartmiński, Jerzy. 1999. *Słownik stereotypów i symboli ludowych I, II*. Lublin: Wydawn.

Bartmiński, Jerzy. 2012. *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki*. http://lublin.academia.edu/JerzyBartmiński/Papers/651709/Stereotyp_jako_predmiot_lingwistyki_ (datum přístupu 20. 8. 2012).

Lippmann, Walter. 2012. *Public Opinion*. <http://xroads.virginia.edu/~Hyper/lippman/cover.html> (datum přístupu 20. 8. 2012).

Putnam, Hilary. 1975. *Mind, Language and Reality: Philosophical Papers*. Cambridge: Cambridge UP.

Quasthoff, Uwe. 1973. *Soziales Vorurteil und Kommunikation – Eine sprachwissenschaftliche Analyse des Stereotyps: Ein interdisziplinärer Versuch im Bereich von Linguistik, Sozialwissenschaft und Psychologie*. Frankfurt am Main: Athenäum Fischer Taschenbuch Verlag.

Rosch, Eleanor. 2012. *Principles of Categorization*. http://commonweb.unifr.ch/artsdean/pub/gestens/f/as/files/4610/9778_083247.pdf (datum přístupu 20. 8. 2012).

Rosch, Eleanor a Carolyn B. Mervis. 1987. *Family Resemblances: Studies in the Internal Structure of Categories*. *Cognitive Psychology* (7): 573–605. <http://homepage.psy.utexas.edu/homepage/group/loveLAB/love/classes/concepts/RoschMervis1975.pdf> (datum přístupu 20. 8. 2012).

Taylor, John R. 2003. *Linguistic Categorization: Prototypes in Linguistic Theory*. Oxford: Oxford University Press.

3.2. Sekundární literatura

Vaňková, Irena, Iva Nebeská, Lucie Saicová Římalová a Jasňa Šlédrová. 2005. *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Praha: Karolinum.

Wasiuta, Sebastian. 2008. *Stereotype: A Key Concept of Lublin Ethnolinguistics*. *Filologija*. http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2008~ISSN_1392-561X.N_13.PG_149-160/DS.002.1.01.ARTIC (datum přístupu 20. 8. 2012).

Saicová Římalová, Lucie, ed. 2004. *Čítanka z textů kognitivní lingvistiky I.*
Praha: UK FF.

Saicová Římalová, Lucie, ed. 2007. *Čítanka z textů kognitivní lingvistiky II.*
Praha: UK FF.

4. Potenciální termíny

etnolingvistika, funkce, jazykové společenství, kategorizace, kognitivní lingvistika, kontext, lingvistika, Lippmann Walter

PŘÍLOHA 5 – PŘÍKLADOVÁ HESLA. KATEGORIE DISCIPLÍNA

jméno a příjmení autora hesla: **Pavla Hernandezová a Karolína Suchá**

ročník studia:

studijní kombinace:

jméno a příjmení vyučujícího: **Kateřina Prokopová**

předmět a kód:

e-mail:

Sociolingvistika

Sociolingvistika je jazykovědným oborem, který se nejobecněji řečeno zabývá vztahy jazyka a společnosti; jejím cílem je ukázat vzájemnou závislost proměn jazyka na proměnách sociálních struktur.

Je součástí dnešní moderní lingvistiky, zkoumá jazyk z hlediska jeho fungování ve společnosti, tedy v závislosti na společenských faktorech, k čemuž často užívá metod sociologie, které si však upravuje podle svých potřeb. Jako samostatná disciplína vznikla sociolingvistika ve druhé polovině 50. let 20. století (Černý 1996, 391).

Významnými představiteli sociolingvistiky v jejích počátcích, tedy v 50. a 60. letech 20. století, byli především američtí lingvisté Joshua A. Fishman a William Labov. Z britských sociolingvistů vynikli zejména M. A. K. Halliday a Basil Bernstein.

V centru sociolingvistického zájmu stojí otázka stratifikace národního jazyka v závislosti na sociálních faktorech, problematika bilingvismu a diglosie nebo otázka jazykové politiky.

Obsah:

1. Historie (původ, předchůdci, zdroje)
2. Osobnosti a jejich přínos

3. Předmět studia
 - 3.1. Klasifikace národního jazyka ze sociálního hlediska
 - 3.2. Bilingvismus, diglosie a „smíšené“ jazyky
 - 3.3. Jazyková politika
4. Směry sociolingvistiky
5. Metody zkoumání
 - 5.1. Techniky analýzy
 - 5.1.1. Fonologická varianta
 - 5.1.2. Morfosyntaktická varianta
 - 5.1.3. Diskurzivní varianta
 - 5.2. Technika spojitých masek
6. Hlavní pojmy (pojmový aparát)
7. Bibliografie
 - 7.1. Bibliografie hlavních osobností
 - 7.2. Sekundární literatura
8. Seznam potenciálních hesel

1. Historie (původ, předchůdci, zdroje)

Sociolingvistika je jednou z mladších jazykovědných disciplín, která vznikla v 50. letech 20. století aplikováním metod sociologie v lingvistice. Celá řada lingvistických otázek je úzce spojena se strukturou a vývojem lidské společnosti, ve zkoumání jazyka tudíž panují příznivé podmínky pro využití sociologických metod. Někteří jednotlivci si těchto souvislostí jazyka se společností povšimli už před vznikem sociolingvistiky, v dnešní době jsou proto považováni za její předchůdce (Černý 1996, 390–391).

Už v 19. stol. se některými otázkami vztahů mezi jazykem, národem a kulturou zabýval např. Wilhelm von Humboldt. Na společenský charakter jazyka upozornil také zakladatel strukturalismu Ferdinand de Saussure a věnovala se mu i francouzská tzv. psychologická a sociologická škola, zvláště lingvisté Antoine Meillet a Joseph Vendryès (Černý 1996, 390). O sociolingvistice by se tedy dalo hovořit již v rámci francouzské lingvistiky 19. století. Tehdejší badatelé poukazovali na to, že produkce různých jazykových stylů souvisí s různými společenskými prostředími. Pojem sociolingvistika se objevuje však až v roce 1952 v textu H. C. Currieho (Hudáková a Táborský 2008, 13). V roce 1956, tedy těsně před oficiálním vznikem samostatné disciplíny, publikoval francouzský lingvista Marcel Cohen závažnou práci s názvem „Pour une sociologie du langage“ (Černý 1996, 390).

Koncem 50. let 20. století se pak zformovala nová samostatná jazykovědná disciplína, u níž zpočátku panovaly nejasnosti ohledně jejího pojmenování (objevila se též sociologie jazyka, sociální lingvistika, antropologická lingvistika), nakonec se však pro ni ustálil dnes známý název sociolingvistika. Zcela přesně vznik moderní sociolingvistiky datovat nelze, avšak právě v polovině 50. let, a ještě výrazněji v letech 60., se zejména v USA objevila celá řada prací, které dnes už považujeme za klasická díla tohoto oboru. Rozpracovávají totiž všechny důležité otázky, které se dnes zpravidla do sociolingvistiky zahrnují (Černý 1996, 390–391). Za přelomovou je přitom vnímána studie W. Labova z roku 1972, ve které se opírá o výzkum angličtiny v obchodních domech. Labov dokázal souvislost mezi výslovností a sociálním statutem mluvčího (Hudáková a Táborský 2008, 13).

Hlavním důvodem vzniku nové disciplíny a základním motivem všech sociolingvistických výzkumů je skutečnost, že v jazyce se nějakým způsobem odráží tzv. sociální stratifikace, tj. příslušnost mluvčích k různým společenským třídám a skupinám. V minulosti se někteří lingvisté dokonce pokoušeli dokázat, že mezi příslušností jednotlivých mluvčích k určité společenské třídě a jejich jazykem existuje přímá souvislost, viz níže Basil Bernstein (Černý 1996, 393).

2. Osobnosti a jejich přínos

Významnými představiteli sociolingvistiky v jejich počátcích, tedy v 50. a 60. letech 20. století, byli především američtí lingvisté Joshua A. Fishman a William Labov. Fishman se věnoval zejména otázkám bilingvismu a diglosie a rovněž problematice jazykové politiky a jazykového plánování, a to zvláště v rozvojových zemích. Naproti tomu W. Labov rozpracoval teorii stratifikace jazyka v závislosti na společenských faktorech a proslavil se zejména sociolingvistickou interpretací jazykových změn a propracováním sociolingvistických metod, v nichž prosadil i statistické postupy. V rámci americké sociolingvistiky pak vedle toho existoval také směr orientovaný na antropologii, jehož představitelé (J. Gumperz) měli blízko k etnolingvistice (Černý 1996, 391).

Z britských sociolingvistů vynikli především M. A. K. Halliday a Basil Bernstein, který je autorem diskutované teorie o přímé závislosti jazykových schopností mluvčího na jeho příslušnosti k určité společenské třídě (Černý 1996, 391–392). Bernstein v 60. letech vystoupil s teorií o dvou třídně diferencovaných variantách britské angličtiny. Podle této teorie se britská angličtina rozdělovala na tzv. kód „rozvinutý“, kterým hovořila střední třída a který se měl vyznačovat složitější skladbou, a tzv. kód „omezený“, používaný dělnickou třídou a charakteristický jednoduchými a často předem odhadnutelnými konstrukcemi (Černý 1996, 393).

Mezi kritiky Bernsteinovy teorie, kteří protestovali proti jeho závěrům, patřil mimo jiné přední americký sociolingvista W. Labov. Ten přesvědčivě dokázal, že klást jednoznačnou paralelu mezi třídní příslušností a jazykovými schopnostmi mluvčích není možné, a to především ze dvou důvodů: a) příslušníci téže třídy se mohou svými jazykovými schopnostmi značně lišit; b) každý mluvčí používá v závislosti na sociální situaci, v níž hovor probíhá, různé jazykové kódy (varianty). Sám Labov ovšem nepopíral, že mezi různými společenskými třídami existují jazykové rozdíly, ukázal však, že tyto rozdíly neodpovídají zcela přesně sociální stratifikaci (Černý 1996, 393–394).

Mezi přední sovětské sociolingvisty patřili zvláště A. D. Švejcer a L. B. Nikolskij, kteří v roce 1978 společně vydali Úvod do sociolingvistiky, jehož český překlad

z r. 1983 je první prací, která uváděla českého čtenáře do této problematiky (Černý 1996, 391–392).

Na českém poli se sociolingvistickými tématy v současnosti zabývají Jan Chromý, Marie Krčmová, Jana Hoffmannová a Olga Müllerová (*Čeština v dialogu generací*, 2010), Jiří Nekvapil a Jiří V. Neustupný, Marek Nekula, Jiří Zeman ad. Češtinu ze sociolingvistického pohledu studují i zahraniční lingvisté, mezi nimi např. James Wilson (*Moravians in Prague: a sociolinguistic study of dialect in the Czech Republic*, 2010) nebo Lenka Bayerová.

3. Předmět studia

Obecněji lze říct, že sociolingvistika se zabývá jazykem v širším smyslu, tedy jak jazykem (*langue*), tak řečí (*parole*), a to ve vztahu k celé společnosti i k úžeji vymezené skupině. Tento vztah může být nahlížen buď z hlediska primárnosti jazyka, nebo z hlediska primárnosti sociálních proměnných. První přístup se řídí tezí, že jazyk ovlivňuje společnost, druhému přístupu odpovídá tvrzení, že společnost ovlivňuje jazyk (Hudáková a Táborský 2008, 14–15).

Předmětná oblast sociolingvistiky je značně heterogenní, Labov např. přisuzuje disciplíně dvanáct okruhů:

1. standardizace jazyka a jazykové plánování,
2. bilingvní a multilingvní chování,
3. jazykové útvary vzniklé smísením dvou nepříbuzných jazyků (např. pidžin),
4. etnografie sdělování (vliv prostředí na jazykové projevy),
5. gestika, mimika,
6. analýza řeči,
7. sociální diferenciacie,
8. postoje mluvčích k jazyku,
9. slohové funkce jazykových prostředků,

10. jazyková variantnost,
11. vývojové změny v jazyce,
12. komunikační systémy a jejich kulturní významy (Švejcer a Nikolskij 1983, 9–10).

Jiří Černý (1996, 392) k nejdůležitějším otázkám, kterými se sociolingvistika zabývá, řadí:

- ▶ rozvrstvení národního jazyka v závislosti na sociálních faktorech,
- ▶ problematiku bilingvismu a diglosie,
- ▶ sociolingvistický pohled na jazykové změny,
- ▶ jazykovou politiku a jazykové plánování.

Jedním z odvětví sociolingvistického zájmu je také tzv. sociofonologie, která zkoumá společensky příznačné rozdíly ve výslovnosti. Sociolingvistika se dále zabývá sociálním působením dialektů, rozdíly mezi mluveným a psaným jazykem, vztahem jazyka a médií, manipulativními schopnostmi jazyka a možnostmi jeho využití k uplatnění moci, tzv. přepínáním jazykových kódů (viz níže kap. 3.2.), změnami, degenerací nebo případnou „smrtí“ jazyků v důsledku jejich kontaktů, otázkou jazykového vzdělávání a potřeby standardizované podoby jazyka, mimojazykovými faktory, které ovlivňují jazyk jednotlivců, tj. subjektivními slohotvornými/stylovtvornými činiteli (blíže viz kap. 3.1.) atd.

3.1. Klasifikace národního jazyka ze sociálního hlediska

V každém jazyce existují alternativní způsoby, jak říct jedno a totéž. Existence těchto množin různých jazykových prostředků pro vyjádření téhož se nazývá variantnost jazyka. Pro jednotlivé jazykové varianty je charakteristický vztah soupeření. Některé mají hodnotu sociální (Bachmannová 2002, 518–519).

Každá společnost se člení na různé sociální vrstvy a skupiny a často je pro ně charakteristická i určitá varianta národního jazyka. Tyto varianty, které

odpovídají sociálnímu rozvrstvení obyvatelstva, se souhrnně nazývají sociolekty (Černý 1996, 395). Jedná se o útvary národního jazyka (jazykové variety) s podobnou sociální distribucí (Bachmannová 2002, 519). Mezi nejčastější patří slang či žargon (angl. a fr. termín pro označení téhož), česky hantýrka, tj. mluva určitých sociálních vrstev obyvatelstva, např. studentů nebo některých povolání (profesní mluva). Slang nemusí mít vlastní gramatiku a může se tedy od spisovného jazyka lišit pouze slovní zásobou, nebo může být zcela autonomní (vlastní slovní zásoba i gramatika), jako např. pařížský argot, tj. jazyk lidí vyřazených ze společnosti, který zároveň plní funkci utajení obsahu před nepovolanými. Mezi sociální varianty může patřit i řeč zvláštních etnických celků, např. černošská varianta americké angličtiny (Černý 1996, 395).

Je ovšem potřeba si uvědomit, že každý jednotlivec užívá často hned několika takových variant. Může je používat buď střídavě (s ohledem na situaci), nebo je kombinovat. Souhrn všech jazykových prostředků jednotlivce pak tvoří tzv. idiolekt, tj. útvar individuálního charakteru (Černý 1996, 394).

Řeč každého jednotlivce je kromě toho také zpravidla ovlivněna některým z následujících pěti faktorů, které patří mezi tzv. subjektivní stylovorné činitele, přičemž i v tomto případě se nejčastěji jedná o kombinaci několika (všech) těchto vlastností:

1. věk (mezigenerační jazykové rozdíly),
2. pohlaví (např. odlišný výběr slovní zásoby u mužů a žen),
3. etnická příslušnost (viz černošská varianta americké angličtiny),
4. sociálně-ekonomické postavení,
5. vzdělání (Černý 1996, 396).

V souvislosti se strukturou společnosti a jazykem se v sociolingvistice hovoří také o tzv. statutech a rolích. Status představuje ztotožnění jednotlivce s určitou pozicí, kterou v dané společnosti zastává. Z této pozice pak vyplývají určité role,

kteřé by měl zastávat. Názorně ilustruje rozdíl mezi statusem a rolemi příklad špatného syna, který sice má status „syna“, avšak neplní role, které z tohoto statusu vyplývají. Na odlišnosti společenských statusů a rolí jednotlivých mluvčích se poté vážou rozdíly v jejich jazyce (Černý 1996, 395–396).

3.2. Bilingvismus, diglosie a „smíšené“ jazyky

Bilingvismus znamená dvojjazyčnost, tj. střídavé používání dvou jazyků. Sociolingvistiku zajímá konkrétně dvojjazyčnost v celých skupinách společnosti – bilingvní jsou často celé státy, např. Kanada (× psycholingvistika se zabývá dvojjazyčností u jednoho mluvčího). Z pohledu sociolingvistiky stačí, aby v rámci jednoho společenství existovaly vedle sebe dva jazyky, není už přítom podstatné, jaký počet obyvatel tím či oním jazykem mluví nebo na jak vysoké úrovni jej mluvčí ovládají (Černý 1996, 396–397).

Diglosie je případ, kdy vedle standardní formy národního jazyka a dialektů existuje odlišná, oficiálně kodifikovaná varianta, která je využívána především v psané podobě jazyka, slouží jako vyučovací jazyk ve školách apod., avšak prakticky nikdo ji nepoužívá v běžné konverzaci. Této definici přesně odpovídá jazyková situace v České republice, kde vedle hovorového jazyka, obecné češtiny a dialektů existuje spisovná čeština, která se používá v písemném projevu, při veřejných projevech apod., ale prakticky vůbec se s ní nesetkáme v každodenní komunikaci (Černý 1996, 397). Tato situace vyvolala mezi českými lingvisty na začátku 60. let 20. století diskusi o tom, do jaké míry je spisovná varianta češtiny fakticky používána v běžném mluveném projevu a do jaké je pouze záležitostí kodifikačních příruček, zda by se na tom mělo něco změnit a jak. Ta probíhala na stránkách časopisu *Slovo a slovesnost* a zapojili se do ní Jaromír Bělič, Alois Jedlička, Petr Sgall, Bohuslav Havránek aj. Ukázalo se v ní, že čeština postrádá jazykovou varietu, která by se používala pro spisovnou konverzaci, tzn. že nic jako hovorová čeština, coby spisovná čeština používaná v hovoru, neexistuje. Namísto toho dochází v běžné komunikaci ke kolísání mezi češtinou spisovnou a češtinou obecnou, tj. ke střídání kódů – viz níže (Sgall a Hronek, 1992, 24–25; blíže viz SaS 1961–1963).

Jako kodifikovaná varianta může kromě starší podoby téhož jazyka fungovat také jazyk jiný, pak ovšem jde již o kombinaci diglosie a bilingvismu (Černý 1996, 397). S bilingvismem a diglosií souvisí také problematika přepínání kódů, tzn. plynulého přecházení od jedné jazykové variety k jiné nebo z jednoho jazyka do druhého.

Zvláštní situace nastává, dochází-li k intenzivnímu kontaktu několika různých jazyků. V takových multilingvních situacích existují v zásadě dvě různé možnosti vývoje: a) jeden ze všech používaných jazyků se prosadí a slouží jako tzv. lingua franca, tj. dorozumívací jazyk všech mluvčích; b) smíšením různých jazyků vzniká nový útvar, rozlišujeme tři typy těchto smíšených jazyků, a to *sabir*, *pidžin* a *kreolštinu* (Černý 1996, 398).

3.3. Jazyková politika

V sociolingvistice se často pracuje s pojmy jazykové plánování, jazykové konstrukterství nebo jazyková politika. Zvláště první z nich může sugerovat nesprávný názor, že vývoj mluveného jazyka lze plánovat nebo řídit, avšak to je nemožné. Jazykové akademie mohou budoucí vývoj jazyka maximálně s větším nebo menším úspěchem odhadovat nebo předvídat, ale sotva jej mohou nějak ovlivnit, nebo jej dokonce vést (Černý 1996, 408). Jedná se nicméně o aktivity, jejichž cílem je modifikace jazykového chování společnosti. Se společensky relevantním dopadem jsou vyvíjeny především vládními a vzdělávacími institucemi (Bachmannová 2002, 315).

Můžeme rozlišovat dva typy jazykového plánování:

1. statusové – určuje status určité variety jazyka (popř. celého jazyka) ve vztahu k jiným varietám (popř. jazykům), přičemž se snaží odpovědět např. na otázku, která varieta bude sloužit jakému účelu;
2. korpusové – zaměřuje se na samotnou podobu (korpus) jazyka a zasahuje např. do oblasti pravopisu (viz pravopisné reformy), výslovnosti nebo rozšiřování lexika.

Cílem jazykového plánování může být např. standardizace nebo reforma jazyka, terminologická unifikace nebo usnadnění komunikace mezi mluvčími (Bachmannová 2002, 315).

Je to jeden z typů jazykového managementu, tj. komplexnější korekční aktivity zaměřené na produkci jazyka, jejímž východiskem je identifikace jednotlivých jazykových problémů samotnými mluvčími během běžné komunikace. Vedle jazykového plánování spadá pod jazykový management např. také jazyková výuka. Rozlišujeme čtyři fáze průběhu jazykového managementu, ne všechny však musejí být vždy nutně realizovány. Jsou to:

1. povšimnutí,
2. hodnocení,
3. plánování úpravy,
4. realizace.

Jak již bylo zmíněno, nemusí dojít ke všem těmto fázím, mluvčí si např. může problému pouze povšimnout, ale dále jej nehodnotit, nebo si může problému povšimnout a zhodnotit jej, ale už nemusí plánovat jeho nápravu (Bachmannová 2002, 255).

Tyto pojmy se týkají takových jevů, jako je zavádění písma u jazyků, které ho dosud neměly, provádění pravopisných reforem, ale především se jimi rozumí korigování jazykové situace v mnohonárodnostních státech. Teoreticky má multikulturní stát zpravidla zájem na jazykové unifikaci (sjednocení), tento proces však může probíhat rozdílnými způsoby. Buď dojde k vytvoření syntézy několika kultur daného státu, nebo je všem obyvatelům vnucen jazyk (a kultura) národa ekonomicky nejsilnějšího (Černý 1996, 408).

Moderní sociolingvistika neuznává potlačování nebo pohlcování jedněch jazyků druhými, pokládá všechny jazyky a kultury za rovnoprávné, proto se soustředí mimo jiné i na základní problémy mezikulturních kontaktů. U rozvojových zemí je takovou základní otázkou výběr „nadanárodního“ jazyka, který

by umožnil rychlejší rozvoj hospodářský, ekonomický i kulturní. U vyspělých států by naopak měla být základním cílem jazykové politiky snaha o zachování všech existujících jazyků a kultur, které mohou obohatit kulturní život obyvatel (Černý 1996, 410).

Rozlišujeme několik typů jazykové politiky:

- a. **retrospektivní**, tj. snaha zachovat dosavadní jazykovou situaci × **perspektivní**, tj. v případě, že jazykově politická opatření vedou k posílení nastupujících, progresivních jazykových útvarů a prostředků; může být *konstruktivní* nebo *destruktivní*;
- b. **centralizovaná**, tj. řízená státem, jejími prováděcími orgány jsou státní instituce (např. univerzity) × **necentralizovaná**, tj. jazyková politika místních orgánů moci, která se nemůže uplatňovat za hranicemi určitého území, nebo také politika, kterou zajišťují společenské a vědecké instituce;
- c. **internacionalistická**, tj. jazyková politika, která se zakládá na rovnoprávnosti všech jazyků (v mnohonárodnostním státě) a nepotlačuje cizojazyčné prvky (v jednonárodnostním státě) × **nacionalistická**, tj. jazyková politika orientovaná na jazyk jedné z etnických skupin (v mnohonárodnostním státě) a odmítající jinojazyčné prvky (v jednonárodnostním státě);
- d. **demokratická**, tj. zajišťuje řešení jazykových problémů v zájmu široké veřejnosti × **antidemokratická**, tj. upřednostňuje zájmy vládnoucí společenské třídy a několika vybraných vrstev obyvatelstva (Švejcer a Nikolskij 1983, 150).

4. Směry sociolingvistiky

Někteří představitelé sociolingvistiky rozlišují tzv. makrosociolingvistiku a mikrosociolingvistiku (nebo také makro- a mikrorovinu této disciplíny). Předpona makro znamená, že půjde o zkoumání jazyka velkých jazykových společenství (např. národů), zatímco na mikrorovině půjde o jazyk malých skupin

obyvatelstva (např. dvojic či rodiny). Na mikrorovně zkoumá sociolingvistika v podstatě totéž, čím se zabývá také teorie řečové činnosti a pragmalingvistika, ovšem zdůrazňuje při tom především sociální faktory, jako je příslušnost mluvčích k různým vrstvám společnosti apod. (Černý 1996, 392).

Rozlišuje se také směr kvantitativní a kvalitativní (interpretativní). První směr, jehož hlavním představitelem byl Labov, je již ustálený, zatímco druhý je stále variabilní, vychází z lingvistické antropologie. Za určitou syntézu druhého směru je považován interpretativní přístup (Bachmannová 2002, 432).

Východiskem kvantitativní sociolingvistiky je abstraktní jazykový systém, závěry mají formu empirických teorií, jazyk je v tomto přístupu odrazem společnosti. Jedná se o přístup statický, vědci se zaměřují na vybrané jazykové jevy (Bachmannová 2002, 432).

U interpretativní sociolingvistiky je východiskem mluvčí, závěry mají formu teleologických vysvětlení (tj. vysvětlení odkazujících na účel či funkci vysvětlovaného jevu), užívání jazyka je sociální jev. Jedná se o přístup dynamický, badatelé se zajímají o celé variety a jazykové jevy (Bachmannová 2002, 432).

Sociolingvistika se polem svého zájmu stýká i s dalšími vědními disciplínami. Kromě již zmiňované sociologie, dialektologie nebo pragmalingvistiky se dílčími aspekty fungování jazyka ve společnosti zabývají také etnolingvistika, psycholingvistika, stylistika, sémiotika, teorie spisovného jazyka aj.

5. Metody zkoumání

Sociolingvistika využívá pro své výzkumy celou řadu metod, z nichž některé převzala ze sociologie, sociální psychologie, etnografie nebo dialektologie a upravila si je pro své potřeby, jiné byly vyvinuty až v rámci sociolingvistiky samotné (Černý 1996, 399).

Metody zkoumání lze rozdělit do tří oblastí: typ studia, mluvčí, data. Typ studia konkrétně můžeme určit podle několika kritérií; studium je buď etnografické/variantní, nebo kvalitativní/kvantitativní. Volba typu studia má vliv na sběr vzorků (Llamas, Mullany a Stockwell 2007, 12–13).

Abychom mohli určit typ mluvčích, je potřeba zvolit vzorek (škola, město, čtvrť). Náhodné vzorky se v sociolingvistických zkoumáních příliš neuplatňují. Vzorkový rámec založený na výběru každého n-tého účastníka zase například nerozlišuje rodilé mluvčí a cizince. Nejvíce využívaná technika sběru je posouzený vzorek. V tomto typu vzorku jsou zahrnuti respondenti, kteří vyhovují kritériím konkrétní studie (Llamas, Mullany a Stockwell 2007, 13–14).

Soubor dat bude záviset na shromážděných promluvách nebo na testu, který může zkoumat například instinktivní poznávání v procesu gramatické korektnosti. Vzorky dále můžeme získat sociolingvistickým rozhovorem, testem subjektivních reakcí či sémantických rozdílů nebo pozorováním (Llamas, Mullany a Stockwell 2007, 14–18).

Operace s daty se dělí na dvě skupiny (Černý 1996, 399):

- a. shromažďování dat – používají se dotazníky, nahrávky, přímá pozorování a různé experimenty; data se mohou shromažďovat buď podle předem stanoveného cíle (tj. se zaměřením na určitý jev), nebo bez jakýchkoli výchozích kritérií;
- b. analýza dat – jejím cílem je zjištění vztahů mezi sociálními faktory a jazykovými jevy, zkoumá se tedy, zda existuje nějaká souvislost mezi zjištěným jazykovým rozrůzněním a sociologicky významnými faktory (věk, vzdělání, sociální postavení mluvčího).

Při výzkumech se vědci setkávají s mnoha problémy. Především s tzv. paradoxem pozorovatele, který je příčinou toho, že v mnoha případech nejsou zaznamenány přirozené, spontánní jazykové projevy, jichž je pro výzkum třeba. Přítomnost cizí osoby (výzkumného pracovníka) totiž způsobuje, že se mluvčí nechovají přirozeně a snaží se svůj jazykový projev „zlepšit“. Takto získaný materiál proto nemusí vždy odpovídat přirozenému jazykovému chování zkoumaných osob. Lingvisté se tomu snaží čelit např. navozením přátelské atmosféry či pořizováním nahrávek skrytým mikrofonem (Černý 1996, 399).

5.1. Techniky analýzy

Sociolingvistika se řídí pravidlem, že lingvistické uspořádání není náhodné, ale řídí se sociálními a jazykovými faktory. Nejprve se budeme věnovat definování variant, dále technikám jejich měření a na závěr tomu, jak jsou jednotlivé varianty ovlivněny kontextem (Llamas, Mullany a Stockwell 2007, 19).

5.1.1. Fonologická varianta

Tento výzkum je velmi zdoluhavý, protože sběr materiálu v podobě nahraných promluv zabere značný čas. Definování variant je jedním z nejdůležitějších kroků. Rozlišujeme diskrétní a nepřetržitou variantu. Diskrétní varianta znamená rozlišování alternativ, např. vynechávání *r* v New Yorku či u car [kar] × [ka] (angl. *auto*). V nepřetržité variantě nejsou žádné jasné hranice, např. v americké angličtině mluvčí nerozlišují mezi [i] a [æ] (Llamas, Mullany a Stockwell 2007, 19–20).

Měření variant se obvykle děje dvěma způsoby; 1) auditivně – poslechem nahraného materiálu (za poslední čtyři desetiletí nejčastější metoda), 2) instrumentálně – použitím spektrografické analýzy akustického signálu. Druhý přístup jako první propagoval Labov a tato technika se stala populární zejména v poslední době, kdy je možné pro tyto techniky využívat počítač (Llamas, Mullany a Stockwell 2007, 21–22).

Analýza kontextu se děje na pozadí vnitřních jazykových modelů. Fonologické varianty jsou často ovlivněny jazykovým kontextem. Labov například zjistil, že /r/ je mnohem častější v prekonsonantních kontextech, jako je tomu ve slově *fourth*, než v pozici na konci slova, např. ve slově *floor* (Llamas, Mullany a Stockwell 2007, 25–26).

5.1.2. Morfosyntaktická varianta

Od Labovovy průlomové práce ze 60. let byl fonetický výzkum na prvním místě. Až později si začala získávat pozornost také morfosyntaktická varianta. Tento druh výzkumu není omezený jen na srovnávání dialektů a standardních forem,

protože různé variace téhož se mohou objevit ve všech mluvených formách (Llamas, Mullany a Stockwell 2007, 28–29).

Jedním z nezbytných a časově nejnáročnějších úkolů je transkripce získaného materiálu. Dále je nutné vybrat lingvistickou variantu, která je nejméně frekventovaná. Morfosyntaktické varianty se opakují mnohem méně než fonetické, což může být pro kvantitativní analýzu problém. Důležitou částí analýzy je omezení proměnlivosti kontextu, jinými slovy bychom se měli rozhodnout, co zahrnuto bude a co ne. Jako poslední přijde na řadu statistická analýza (Llamas, Mullany a Stockwell 2007, 29–32).

5.1.3. Diskurzivní varianta

Tradiční lingvistika považovala za centrální jednotku větu, vědci se však postupně zaměřovali na vyšší celky – celé texty, které nazvali diskurz. Analýza diskurzu vyžaduje jiný přístup než klasická lingvistika zabývající se větou; ke komunikaci například potřebujeme i jiné schopnosti než jen poskládat gramaticky správnou větu. Při konverzaci s dítětem, s přítelem, s cizím člověkem vždy budeme potřebovat jiné lexikum, jiné téma (Llamas, Mullany a Stockwell 2007, 41).

Na makrosociolingvistické úrovni může být analýza diskurzu použita k vysvětlení komunikačních rolí nebo ke srovnání rolí v odlišných typech komunikace. Zkoumá se etnografie komunikace, kulturní křížení, ekologie v jazyce, kritická analýza diskurzu a multilingvismus (Llamas, Mullany a Stockwell 2007, 41–42).

Na mikrosociolingvistické úrovni mohou být například popisovány způsoby, jakými se diskurz mění nebo jak je ovlivňován situací, funkcí, regionem, etnickou příslušností, genderem nebo příslušností k sociální třídě (Llamas, Mullany a Stockwell 2007, 42).

5.2. Technika spojitých masek

Za jednu z metod zkoumání postojů k jazykové variabilitě (kromě rozhovorů, dotazníků a pozorování) můžeme označit teorii spojitých masek. Jedná

se v české lingvistice o novou metodu, která se na rozdíl od jiných soustředí výhradně na zkoumání postojů k jazyku (Chromý 2009, 255).

Průkopníkem a čelným představitelem je Wallace Lambert, který svou metodu založil na tom, že si testované osoby nejsou vědomy toho, čeho se test týká. Průběh testu je následující: bilingvní mluvčí namluví stejný text v obou svých mateřských jazycích. Testované osobě jsou puštěny nahrávky, přičemž si není vědoma toho, že nahrávky jsou od jednoho mluvčího. Předpokládá se, že testovaná osoba přisoudí stejnému mluvčímu různé vlastnosti na základě toho, jakým jazykem zrovna hovoří (Chromý 2009, 255–256).

Tato metoda se dnes využívá i například k analýze postojů k různým varietám jazyka. Bylo zjištěno, že lidé lépe reagují na obecně pozitivně přijímané masky (Chromý 2009, 257).

V rámci hodnocení variet češtiny by se musel jistě vzít v úvahu situační kontext. Testovat by se tak mohl postoj k různým varietám v různých prestižních situacích. Dalším výzkumem by se samozřejmě zjišťoval význam situací pro různé mluvčí. Předpokládá se, že rozdíl v hodnocení masek by byl zásadnější v situaci, které mluvčí přisoudili větší prestiž (Chromý 2009, 259).

Dalším z problémů je také hodnocení míšení či střídání kódů. Zkoumat by se mohlo například to, zdali je určitá varieta hodnocena pozitivněji než například zcela nespisovný projev (Chromý 2009, 259–260).

Chromý považuje za jeden z nejzajímavějších problémů v českém prostředí otázku jazykové diskriminace. Je známo, že existují rozdíly v postojích k různým varietám, například brněnský dialekt bude jinak hodnocen v Brně a jiným způsobem v Praze (Chromý 2009, 260).

6. Hlavní pojmy (pojmový aparát)

- ▶ jazykový repertoár, tj. soubor jazykových prostředků, které jsou k dispozici členům daného kolektivu a ze kterých si volí ty, jež nejlépe odpovídají komunikační situaci (Švejc – Nikolskij 1983, 92)

- ▶ jazyková situace, tj. soubor jazyků sloužících k dorozumívání na určitém území a jejich vzájemné vztahy; typologie
 - exoglosní, tj. soubory jazyků × endoglosní, tj. soubory variant jednoho jazyka
 - vyrovnané, tj. situace, v nichž jsou jednotlivé jazyky nebo jednotlivé varianty funkčně vyrovnané × nevyrovnané, tj. jednotlivé jazyky nebo varianty jsou hierarchicky přiřazeny k různým komunikačním sféram a sociálním skupinám (Švejcer a Nikolskij 1983, 92n)
- ▶ sociolekt, tj. varieta národního jazyka vymezená sociálně (vztahem k sociální, popř. i profesní skupině), mluva určitých společenských skupin
- ▶ bilingvismus, tj. dvojjazyčnost, aktivní užívání dvou jazyků (na úrovni jazyka mateřského); tato situace zajímá sociolingvistiku pouze v případě, že jde o dvojjazyčnost většího společenství, hlavně v rámci státu, přitom nezáleží na tom, na jaké úrovni mluvčí jednotlivé jazyky ovládají
- ▶ diglosie, tj. případ existence dvou odlišných variant národního jazyka (popř. dvou zcela jiných jazyků), z nichž každá má odlišnou sociální a kulturní funkci, tzn. jedna se používá v oficiálním styku (na školách, úřadech), druhá v běžné komunikaci
- ▶ multilingvismus, tj. situace, která nastává v mnohonárodnostních státech, jejichž obyvatelstvo mluví několika různými jazyky, příkladem může být Švýcarsko, kde jsou úředními jazyky němčina, francouzština, italština a rétorománština (Černý 2008, 217)
- ▶ přepínání kódů, tzn. plynulé přecházení od jedné jazykové variety k jiné nebo z jednoho jazyka do druhého
- ▶ jazykový management, tj. korekční aktivita zaměřená na produkci jazyka, jejímž cílem je modifikace jazykového chování společnosti

7. Bibliografie

7.1. Bibliografie hlavních osobností

- Bernstein, Basil. 1971. *Class, Codes and Control I: Theoretical Studies towards a Sociology of Language*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Bernstein, Basil. 1973. *Class, Codes and Control II: Applied Studies towards a Sociology of Language*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Fishman, Joshua Aaron. 1968. *Readings in the Sociology of Language*. Haag – Paris: Mouton.
- Fishman, Joshua Aaron. 1970. *Sociolinguistics: A Brief Introduction*. Rowley (MA): Newbury House.
- Fishman, Joshua Aaron. 1971–2. *Advances in the Sociology of Language*. Haag: Mouton.
- Fishman, Joshua Aaron. 1972a. *Language in Sociocultural Change: Essays by Joshua A. Fishman*. Stanford: Stanford University Press.
- Fishman, Joshua Aaron. 1972b. *The Sociology of Language; an Interdisciplinary Social Science Approach to Language in Society*. Rowley: Newbury House.
- Garcia, Ofelia, Rakhmiel Peltz a Harold Schiffman, eds. 2006. *Language Loyalty, Continuity and Change. Joshua A. Fishman's Contributions to International Sociolinguistics*, 126–176. Clevedon: Multilingual Matters.
- Labov, William. 1972. *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, William. 1976. „Jedinstvo sociolingvistiky.“ *Socialno-lingvističeskiye issledovanija*: 5–13.
- Labov, William. 1994. *Principals of Linguistic Change I: Internal Factors*. Oxford: Basil Blackwell.
- Labov, William. 2001a. *Principals of Linguistic Change II: Social Factors*. Oxford: Blackwell.
- Labov, William. 2001b. *Studies in Sociolinguistics by William Labov*. Beijing: Beijing Language and Culture University Press.
- Další zdroje viz <http://www.ling.upenn.edu/~wlabov/WL.BIB.pdf>

7.2. Sekundární literatura

- Ammon, Ulrich et al., eds. 2006. *Sociolinguistics: An International Handbook of the Science of Language and Society*. Berlin – New York: Walter de Gruyter.
- Cohen, Marcel. 1956. *Pour une sociologie du langage*. Paris: Albin Michel.
- Černý, Jiří. 1996. *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia.
- Černý, Jiří. 2008. *Úvod do studia jazyka*. Olomouc: Rubico.
- Fought, Carmen, ed. 2004. *Sociolinguistic Variation: Critical Reflections*. Oxford: Oxford University Press.
- Gumperz, John J. a Dell Hymes, eds. 1964. *Directions in Sociolinguistics*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Hoffmannová, Jana a Olga Müllerová, eds. 2007. *Čeština v dialogu generací*. Praha: Academia.
- Hudáková, Andrea a Jan Táborský. 2008. *Sociolingvistické kapitoly pro tlumočníky*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka.
- Chromý, Jan. 2009. „Postoje k jazyku, technika spojitých masek a čeština.“ *Naše řeč* 92 (5): 252–262.
- Bachmannová, Jarmila et al. 2002. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Kraus, Jiří. 1969. „Několik poznámek k předmětu sociolingvistiky.“ *Naše řeč* 52 (1): 22–29.
- Lieberson, Stanley, ed. 1966. *Explorations in Sociolinguistics*. Bloomington: Indiana University Press.
- Llamas, Carmen, Louise Mullany a Peter Stockwell, eds. 2007. *The Routledge Companion to Sociolinguistics*. London and New York: Routledge.
- Lotko, Edvard. 2005. *Slovník lingvistických termínů pro filology*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Nekvapil, Jiří. 2000. „Sociolingvistika v systému encyklopedických hesel.“ *Češtinář* 11 (1): 15–24.
- Nekvapil, Jiří. 2008. „Recent Sociolinguistic Research in the Czech Republic.“ In *Jazyk a jazykoveda v pohybe*, ed. Sibyla Mislovičová, 51–54. Bratislava: Veda.

- Nekvapil, Jiří a Tamah Sherman, eds. 2009. *Language Management in Contact Situations: Perspectives from Three Continents*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Petr, Jan. 1984. „Český překlad sovětské práce o sociolingvistice.“ *Naše řeč* 67 (1): 51–55.
- Wilson, James. 2009. *Moravians in Prague: A Sociolinguistic Study of Dialect in the Czech Republic*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Petráčová, Věra et al. 2001. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia.
- Sgall, Petr a Jiří Hronek. 1992. *Čeština bez příkras*. Jinočany: H&H.
- Sociologický ústav Akademie věd ČR. 2002. *Sociolingvistika a sociologie jazyka. Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 38 (4). Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Švejcer, Alexandr Davidovič a Leonid B. Nikolskij. 1983. *Úvod do sociolingvistiky*. Praha: Nakladatelství Svoboda.
- International Journal of the Sociology of Language*
Sociolinguistica: International Yearbook of European Sociolinguistics
Working Papers in Sociolinguistics

8. Seznam potenciálních hesel

analýza diskurzu, argot, Bernstein Basil, bilingvismus, Cohen Marcel, Currie H. C., dialektologie, diglosie, diskurz, etnolingvistika, Fishman Joshua A., francouzská psychologická a sociologická škola, Gumperz J., Halliday Michael A. K., hantýrka, Humboldt Wilhelm von, idiolekt, jazyková politika, jazyková varieta, jazyková změna, jazykové plánování, jazykový management, jazyková variantnost, komunikace, kontext, korpus, Labov William, lexikum, lingvistika, Meillet Antoine, multilingvismus, Nikolskij L. B., pragmlingvistika, profesní mluva, psycholingvistika, Saussure Ferdinand de, slang, sémiotika, sociolekt, sociologie, (teorie) stratifikace jazyka, stylistika, subjektivní slohotvorní/stylotvorní činitelé, Švejcer A. D., teorie řečové činnosti, teorie spisovného jazyka, text, transkripce, Vendryès Joseph, věta, žargon

PŘÍLOHA 6 – PŘÍKLADOVÁ HESLA. KATEGORIE ŠKOLA/SMĚR

jméno a příjmení autora hesla: **Kateřina Slováčková, Gabriela Studená a Eva Ženčáková**

ročník studia:

studijní kombinace:

jméno a příjmení vyučujícího: **Kateřina Prokopová**

předmět a kód:

e-mail:

Marrismus

Marrismus je ruský jazykovědný směr (20. a 30. léta 20. století), který vytvořil Nikolaj Jakovlevič Marr na základě vlastního zkoumání jazykového vývoje. Ten se snažil propojit se sociálními vztahy, s vlivem hospodářství a techniky. Podle Marrovy teorie indoevropské jazyky nevycházejí z jednoho prajazyka, ale vznikaly nezávisle na sobě z lidské potřeby dorozumět se ve společnosti. Teprve později začal probíhat proces historického vytváření kmenových, národnostních a národních jazyků. Jazykový vývoj se podle Marra děje podobně jako společenský vývoj prostřednictvím kvalitativních „skoků“ z jedné vývojové fáze do druhé (marxistické pojetí).

Obsah:

1. Východiska
2. Charakteristika a hlavní představitel
3. Směr v kontextu evropské lingvistiky
4. Kritika
5. Bibliografie
 - 5.1. Primární literatura

5.1.1. Primární literatura v původním jazyce

5.1.2. Primární literatura v překladech do češtiny

5.2. Sekundární literatura

6. Seznam potenciálních hesel

1. Východiska

Prapočátky marrismu jsou spjaty s koncem významného lingvistického směru známého jako mladogramatismus. Z něj vycházela na Západě sociologická škola a strukturalismus, na Východě pak jeho zánikem posílila své postavení ruská jazykověda.

Přesto je velmi těžké dopátrat se původních kořenů marrismu. Směr „definoval“ a propagoval ve dvacátých a třicátých letech 20. století Nikolaj Jakovlevič Marr. Nové myšlenky postavil na vlastním studiu diachronního jazykového vývoje, což směr de facto spojuje s již zmiňovanou mladogramatickou školou.

Společné prvky lze nalézt i se strukturalismem, ačkoli je zřejmé, že oba prošly odlišným vývojem. Oba směry například pracovaly s otázkou obsahu slova a jeho formy (Meščaninov 1948–49, 1–2).

Marrismus také dochází k některým shodným závěrům jako marxistické pojetí jazyka, přesto ani zde nemůžeme hledat společná východiska. S marxismem jej spojuje kupříkladu názor (Marr se ho všemožnými způsoby pokoušel i vědecky doložit), že není žádný rozdíl mezi národy a rasami, že všechny národy mají v jádru stejnou historii a že se všechny účastnily tvorby historie svého jazyka v předhistorické době. Jistou paralelu lze vidět také v marxisticky pojetém společenském vývoji, který se děje na základě kvalitativních „skoků“ z jedné vývojové fáze do druhé, a v Marrově jazykovém vývoji, jenž probíhá obdobným způsobem (viz kap. 2). Propojením s marxismem získal Marr široké uznání tehdejší ruské společnosti (Bosák 1949, 134; Lubojacký 1949, 26).

Později bylo ale jeho učení odmítnuto a zcela zavrženo jako chybné a scestné.

2. Charakteristika a hlavní představitel

Marrova teorie, tzv. nové učení o jazyce (nebo také materialistická jazykověda), se za celé své poměrně krátké trvání nedočkala žádné přesné definice. Vinu na tom může mít jednak sám autor, který několikrát své názory měnil, jednak jeho žáci, protože nedospěli k definitivnímu řešení všech důležitých otázek. Podobné „nepresnosti“ lze nalézt také v Marrových životopisných údajích (Trávníček 1950, 1). Nejisté je i samotné datum jeho narození. N. J. Marr tvrdil, že se narodil 25. července 1864 na Kavkaze v Kutajsi. Úřední záznamy však říkají, že se tak stalo 4. července 1864, a jiné zprávy dokonce uvádějí rok 1863 (Lubojacký 1949, 5).

Pomyslné centrum směru můžeme spatřovat v tzv. jafetické teorii. Tato Marrova teorie ukázala na příbuznost všech kavkazských jazyků (i arménského) s jazyky semitskými, řeckým, baskickým a etruským. Název dostala podle Jafeta, syna Uranova. Homér postavil Jafeta na první místo v řecké rodové tabulce. Biblické prameny zase vypravují o Jafetovi jako o synu Noema, který s archou přistál v kavkazských horách. Ve skutečnosti, že o Jafetovi mluví dva národy, židovský a řecký, lze podle Marra vidět určité vztahy jazykové a kulturní, které musely být v nejstarších dobách poměrně aktivní (Lubojacký 1949, 3). Touto hypotézou se Marr soustavně zabýval prakticky po celý život. Podle jeho slov tato teorie sleduje „život jazyka vůbec, počíná samým počátkem zrození řeči, počíná na samém počátku jeho historie a dosahuje linie spojující rozhraní světa nemluvícího se světem mluvícím a dále jde cestou rozvoje řeči po stupních, jak se vyvíjely v době předhistorické; s druhé strany sleduje tvoření složených jazyků, vzniklých cestou míšení s jazyky jafetickými, zvláště jazyků evropských, tak zvaného indoevropského původu; odhaluje nám možnost vystopovat vzešlý rozvoj jazyka vůbec až do naší doby a napřed stanovit, jak se bude vyvíjet v budoucnu“ (cit. podle Lubojacký 1949, 24).

Marr tím oponuje tradičnímu schématu jazykového vývoje, podle něhož indoevropské jazyky vycházejí z jednoho prajazyka, který se ve 3. tisíciletí př. Kr. rozštěpil v indoíránskou, arménskou, řeckou, italskou, albánskou,

keltskou, germánskou, baltskou a slovanskou jazykovou větev. Jeho učení čerpá z prvních projevů dorozumívání, z otázky vzniku lidské řeči. Všechny jazyky tak měly vzniknout ze čtyřelementového základu tvořeného slabikami *sal, ber, jon* a *roš*, z něhož poté vycházela veškerá slovní zásoba. Marr dále tvrdil, že již před vznikem jazykových rodin existovalo množství jazyků a teprve později začal probíhat proces historického vytváření kmenových, národnostních a národních jazyků (Marr 1996, 45–120).

Podle badatelova mínění indoeuropeistika nebere v úvahu sociální vztahy, vlivy hospodářství, techniky, míšení, splývání a srůstání jazyků (Meščaninov 1950, 2; Lubojacký 1949, 3–4).

Marr naopak vliv společnosti na jazyk zdůrazňoval; vznik řeči je podle něj pevně svázán s rozvojem prvních společenských forem. Jazyk a myšlení vytvářejí dialektickou jednotu, v níž si oba zachovávají své vlastnosti.

Vznik řeči pojnal N. J. Marr takto: „Zvuková řeč vznikla na určitém stupni rozvoje materiální kultury, neboť do vzniku výrobních nástrojů nebylo a nemohlo být zvukové řeči. A podobně až do určitého okamžiku další epochy nového rozmachu v technice výroby a s ním spojenými změnami v sociální struktuře, v sociálním bytí, nebylo a nemohlo být logického myšlení.“ (cit. podle Lubojacký 1949, 25–26)

S tím dále souvisela i jednota glotogonického procesu, v jehož rámci lidská řeč nutně prochází třemi posloupnými stadii: izolačním, aglutinačním, flexivním. Tato stadia představují „změny v myšlení“, podmíněné „změnami ve způsobu produkce“ (Sériot 2002, 140). Jednota tohoto procesu nemá znamenat, že jazyky jsou po formální stránce totožné. Lze ale pozorovat významné rozdíly ve stavbě věty a tvoření slov. Jazykům tak není společná formální stránka, ale její obsah, který je vyjadřován různými mluvnickými prostředky. Formální rozdíly jsou dány řadou historických příčin. Dorozumívání slouží nejen významový obsah věty a slovní sémantika, ale i pomocné mluvnické formy. K odhalení historického procesu v jazyce použil Marr zejména lexikální materiál. Pro jednotu glotogonického procesu musel přihlížet také k morfologii a skladbě. Tímto

krokem byl přenesen hlavní důraz na stádium stavby věty a stavby slova. S tezemi N. J. Marra souvisí také problematika stadiálnosti a k ní přináležející srovnávací lingvistická analýza (srov. Marr 1996, 96–340; Meščaninov 1950, 2).

Stadiální analýza zkoumá základní změny v jazykové struktuře. Stadiálnost v pracích tehdejších ruských lingvistů nastupuje místo evoluční teorie. Podle Marra znamená stupňovité přechody z jednoho stavu jazykové stavby do druhého. Tyto přechody se projevují jako prudké skoky vedoucí ke vzniku nové kvality. Zahrnují celou strukturu jazyka v jeho hlavních stránkách gramatické stavby, přičemž kvalitativní změny zasahují nejen větňou stavbu, ale také jednotlivé jazykové jevy. Jedním z rozhodujících činitelů při těchto skocích je křížení, kdy se ze dvou jazyků stane jazyk nový (Moravec 1951, 115; Meščaninov 1950, 2).

Patrick Sériot jmenuje základní teze Marrovy teorie, jak je shrnul jeho následovník a žák Ivan Ivanovič Meščaninov:

- ▶ všechny jazyky jsou různými projevy jednotného průběhu vývoje lidské řeči;
- ▶ různé druhy jazyků procházejí jednotlivými posloupnými stadii;
- ▶ tato stadia se vyznačují specifickými rysy vztahujícími se k vymezeným skupinám lidí, kteří v té době žijí a mají stejné socioekonomické potřeby a určitou představu o světě;
- ▶ vzniklé jazyky jsou charakterizovány soubory specifických rysů, podle nichž se seskupují do jednotlivých systémů;
- ▶ charakteristické rysy stadií, systémů i jednotlivých jazyků jsou nestálé, podléhají změnám a v důsledku toho se porušuje rovnováha celku, což vede k přechodu z jednoho stadia do druhého (cit. podle Sériot 2002, 141).

3. Směr v kontextu evropské lingvistiky

V československé jazykovědě měl marrismus nepatrný ohlas, někteří lingvisté se k němu přihlásili pouze z politických důvodů (Kuldánová a Svobodová 2003). V SSSR vedl k paralyzaci a stagnaci ruské jazykovědy, neboť vycházel

z idealistického pojetí přírody, lidské společnosti a jejich vývoje. Překážkou pro další rozvoj byl především nesprávný poznávací princip.

Svým idealistickým založením ztrácela ruská jazykověda v odborných kruzích na prestižnosti. Mimo SSSR nebyla jafetická teorie vůbec přijata. Byla označena za „sovětskou propagandu“ a „hláskou troubu bolševictví“ (Trávníček 1953, 130).

4. Kritika

Diskuse týkající se marrismu vypukla v roce 1950 v časopise Pravda. Díky arakčejevskému režimu (A. A. Arakčejev byl ruský generál a ministr války za vlády cara Alexandra I., zavedl despotický policejní a vojenský režim) dosáhly Marrovy myšlenky výsadního postavení a jejich propagátoři chtěli, aby byly uznány jako jediná správná marxistická jazykovědná teorie. Odpůrci byli označováni jako „formalisté“, byli zbavováni funkcí a nebylo jim umožněno vydávat své práce. Mezi významné kritiky marrismu patřil Viktor Vinogarov, L. A. Bulachovskij, Lav Jakubinskij, Dmitrij Vladimirovič Bubrich a další (Moravec 1951, 114).

Diskusi zahájil A. Š. Čikobava, jeden z největších kritiků marrismu. Obratem mu odpověděl I. I. Meščaninov, Marrův žák, který se, přestože kritizoval některé jeho teze (například paleontologickou analýzu podle čtyř elementů), snažil obhájit centrum teorie: pojetí jazyka jako „společenské nadstavby“ a stadiální vývoj jazyka kvalitativními skoky (Moravec 1951, 115).

Čtyři elementy obhajoval F. P. Filin, který s Marrem až do krajnosti sympatizoval. Významnou statí přispěl V. Vinogradov, jenž neodmítl veškeré Marrovo učení, ale zaměřil se na jeho nejslabší místo, a to příbuznost jazyků, zejména slovanských. Podle něj se sovětská jazykověda nemůže omezovat pouze na marrismus (Vinogradov 1951, 17–65).

Na Marrovu manipulaci s daty upozornil prof. L. A. Bulachovskij. Zároveň poukázal na nový problém, a tím je otázka bilingvismu.

Nejvýznamnějším diskutérem byl J. V. Stalin. Podle něj byl Marr „pouze zjednodušovatelem a vulgarizátorem marxismu“ (Stalin 2000) a jeho učení bylo „plné chyb, špatně definovaných problémů a útržkovitých návrhů“ (Stalin 2000).

Ve své stati rozebral a zkritizoval základy marrismu, představil obecnou teorii jazyka založenou na marxismu a jeho představě o vzniku a vývoji jazyka. Podle Stalina marrismus znemožnil jazykovědě plnit její hlavní úkol, tj. „studium vnitřních zákonů vývoje jazyka“ tím, že „povýšeně pohrdá každým pokusem o studium skupin jazyků jako projevem teorie prajazyka. Vskutku však nelze popírat, že jazyková příbuznost takových národů, jako jsou slovanské, je nepochybná a že studium jazykové příbuznosti těchto národů by mohlo jazykovědě přinést velký užitek při studiu zákonů vývoje jazyka.“ (Stalin 2000)

Jak Stalin dále uvádí, jazyk není jen „nadstavbou“, tedy jakýmsi nenutným doplněním společnosti, ale slouží celé společnosti, nezávisle na postavení, a je spjat s výrobní činností člověka (Havránek 1951–52, 109–117).

5. Bibliografie

5.1. Primární literatura

5.1.1. Primární literatura v původním jazyce

Marr, Nikolaj Jakovlevič. 1990. *Armjanskaja kul'tura: Jeje kornii doistoričeskije svjazi po dannym jazykoznanija*. Jerevan: Ajastan.

Marr, Nikolaj Jakovlevič. 1996. *Kavkazskij kul'turnyj mir i Armenija*. Jerevan: Gandzasar.

5.1.2. Primární literatura v překladech do češtiny

Marr, Nikolaj Jakovlevič. 1949. *Sovětská jazykověda: překlady vybraných studií N. J. Marra [a j.]*. Přeložil Ctírad Bosák et al. Praha: Orbis.

5.2. Sekundární literatura

Bosák, Ctírad. 1948–49. „Sovětský nástup proti linguistickému idealismu.“ *Slovo a slovesnost* 11 (3): 132–35.

Golubeva, Ol'ga Dmitrijevna. 2002. *N. Ja. Marr*. Sankt-Peterburg: Rossijskaja nacional'naja biblioteka.

- Havránek, Bohuslav. 1951–52. „Dva roky po Stalinově geniálním zásahu do vývoje jazykovědy.“ *Slovo a slovesnost* 13 (3–4): 109–17.
- Kellner, Adolf a Bořivoj Novák, eds. 1951. *Sovětská diskuse o základních otázkách jazykovědných: Soubor diskusních statí z listu Pravda a z čas. Bol'ševik*. Praha: Rovnost.
- Kuldanová, Pavlína a Jana Svobodová. 2003. *Jazyková kultura dnešních dní*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta. Dostupné z <http://web.iol.cz/janasvo/opory/jkult/jzkdd/obsah.htm> (datum přístupu 3. 3. 2012).
- Lubojacký, Alfred. 1949. *N. J. Marr*. Praha: Orbis.
- Meščaninov, Ivan Ivanovič. 1948–49. „Nové učení o jazyku v SSSR v jeho současné vývojové fázi.“ *Slovo a slovesnost* 11 (1): 1–7.
- Meščaninov, Ivan Ivanovič. 1950a. *Pražské přednášky o jazyce*. Ed. Bohuslav Havránek. Praha: Slovanské nakladatelství.
- Meščaninov, Ivan Ivanovič. 1950b. „Úloha N. J. Marra ve vývoji sovětské jazykovědy.“ *Slovo a slovesnost* 12 (1): 1–8.
- Moravec, Jaroslav. 1951. „Sovětská jazykověda a jazykovědná diskuse v Pravdě.“ *Slovo a slovesnost* 13: 113–122.
- Sériot, Patrick. 2002. *Struktura a celek: Intelektuální počátky ve střední a východní Evropě*. Praha: Academia.
- Stalin, Josif Vissarionovič. 2000. *Marxism and Problems of Linguistics*. Moskva: Foreign Languages Publishing House, dostupné z <http://www.marxists.org/reference/archive/stalin/works/1950/jun/20.htm> (datum přístupu 3. 3. 2012).
- Stalin, Josif Vissarionovič. 1950. *O marxismu v jazykovědě*. Eds. Adolf Kellner a Bořivoj Novák. Praha: Svoboda.
- Trávníček, František. 1950. „Akademik Marr a jeho směr v jazykozpytě.“ *Naše řeč* 34 (1–2): 1–5.
- Trávníček, František. 1953. „Stalinská epocha jazykovědy.“ *Naše řeč* 36: 129–138.
- Vinogradov, Viktor Vladimirovič. 1951. *Geniální program marxistické jazykovědy*. Ed. Bohuslav Havránek. Praha: Slovanské nakladatelství.

6. Seznam potenciálních hesel

evoluční teorie, indoeuropeistika, indoevropské jazyky, jazyková rodina, jazykověda, jazykovědný směr, jazykový vývoj, Meščaninov Ivan Ivanovič, Marr Nikolaj Jakovlevič, marxistické pojetí jazyka, mladogramatismus, mluvnické prostředky, národní jazyk, obsah, prajazyk, slovo, srovnávací lingvistická analýza, stadiálnost, strukturalismus, věta

PŘÍLOHA 7 – PŘÍKLADOVÁ HESLA. KATEGORIE OSOBNOST

jméno a příjmení autora hesla: **Tereza Motalová**

ročník studia:

studijní kombinace:

jméno a příjmení vyučujícího: **Martina Benešová**

předmět a kód:

e-mail:

Gabriel Altmann

Gabriel Altmann se narodil 24. května 1931 v tehdejší Československé republice ve městě Poltár (nyní Slovensko). Je považován za významného lingvistu 20. století nejen v Německu, kde působí, ale i v řadě dalších zemí. Ve svém oboru se zaměřuje především na kvantitativní lingvistiku a její jednotlivé oblasti, jako jsou synergetika, jazykové jednotky, fonetika, písmo, gramatika, sémantika, analýza textu, lexikologie, dialektologie, historická lingvistika, typologie, teorie pravděpodobnosti, statistika, denotativní analýza ad. Mimoto se Altmann také věnuje jazykovým zákonům, teorii jazyka či teorii pravděpodobnosti.

Profesor Gabriel Altmann také působí v redakčních radách odborných periodik zaměřených na kvantitativní lingvistiku *Journal of Quantitative Linguistics* (Taylor&Francis Group), *Glottometrics* (RAM-Verlag) a *Glottology* (De Gruyter).

Neméně významným příspěvkem pro kvantitativní lingvistiku je Altmannův interaktivní software Altmann-Fitter, ve kterém je možno přiřadit četnostem dat z výběrového souboru příslušná jednorozměrná diskrétní rozdělení četností.

Obsah

1. Život
2. Vědecká profilace
 - 2.1. Specializace osobnosti

- 2.2. Oblast vědeckého zájmu osobnosti
- 2.3. Teorie
 - 2.3.1. Menzerath-Altmannův zákon
 - 2.3.2. Piotrowského zákon
- 3. Osobnost v kontextu dějin
 - 3.1. Předchůdci
 - 3.2. Spolupráce s dalšími významnými osobnostmi
 - 3.3. Inspirace významným dílem
- 4. Bibliografie
 - 4.1. Primární literatura
 - 4.1.1. Monografie
 - 4.1.2. Články (od roku 2009)
 - 4.2. Sekundární literatura
 - 4.3. Elektronické zdroje
- 5. Seznam potenciálních hesel

1. Život

V letech 1953–1958 studoval Gabriel Altmann na Karlově univerzitě obory indonéská lingvistika a japonská filologie. Dva roky po svém absolutoriu odešel do Bratislavy, kde začal pracovat v Orientálním ústavu Slovenské akademie věd. Zde působil až do roku 1968. V tomto období obhájil svou habilitační práci *Kvantitativne štúdie z indonezistiky – Quantitative Studien zur Indonesistik* – a získal tak titul docenta (1964). Roku 1968 odešel z Bratislavy do Kolína nad Rýnem, kde mu bylo nabídnuto místo v Ústavu fonetiky na zdejší univerzitě. Zde pracoval dva roky. V roce 1970 přijal nabídku práce v Ústavu německého jazyka v Mannheimu a krátce nato i v Ústavu lingvistiky na Univerzitě Ruhr v Bochumi, kde nejprve působil jako hostující profesor a od roku 1971, kdy

úspěšně obhájil práci s názvem *Introduction to Quantitative Phonology (Exemplified on Indonesian)*, pak jako profesor matematické lingvistiky, a to až do svého odchodu do penze v roce 1996.

2. Vědecká proflace

2.1. Specializace osobnosti

Gabriel Altmann je považován za jednoho ze zakladatelů moderní kvantitativní lingvistiky. Ačkoliv se tento směr prosadil v jazykovědě již dříve, nebyla mu věnována dostatečná pozornost a představoval spíše marginální oblast výzkumu. Tato situace se změnila právě díky Gabrielu Altmannovi. Luděk Hřebíček považuje jeho přínos za jeden ze dvou mezníků lingvistiky 20. století, a ve svých úvahách dokonce zachází tak daleko, že lingvistiku druhé poloviny minulého století nazývá „lingvistikou altmannovskou“ (Hřebíček 2008, 488). Altmann ovlivnil lingvistiku nejen výsledky svých odborných prací či prostřednictvím žáků, které odchoval a kteří působí na prestižních univerzitách, nebo rozsáhlou editorskou činností, ale zejména svým pojetím vědy a lingvistiky (více viz níže) (Hřebíček 2008, 488).

2.2. Oblast vědeckého zájmu osobnosti

Altmannovo pojetí kvantitativní lingvistiky se zakládá především na důrazu na formulaci vědeckých zákonů, jinými slovy vědeckých hypotéz, které jsou jádrem vědecké teorie a které lze testovat, tj. ověřit či vyvrátit. Jeho požadavek testovatelných hypotéz tak postavil lingvisty před nový úkol – aplikaci metod schopných testovat údaje o jazyku, a to zejména pomocí matematické statistiky a teorie pravděpodobnosti (Hřebíček 2008, 489).

Altmannovy práce významně ovlivnily mezinárodní fórum International Quantitative Linguistics Association (IQLA), které se snaží reagovat na zvýšený zájem odborné veřejnosti o teoretickou i aplikovanou kvantitativní lingvistiku v oblastech, jako je strojový překlad, výuka jazyků či zpracování přirozeného

jazyka, a zajišťovat spolupráci kvantitativních lingvistů (*IQLA – International Quantitative Linguistics Association 2008–2012*, [online]).

Altmann stál také za vznikem dvou periodik věnujících se primárně kvantitativně lingvistickým výzkumům jazyka a textu, a sice *Journal of Quantitative Linguistics*, ve kterém působí jako koeditor Reinharda Köhlera, a *Glottometrics*, které je vydáváno pod Altmannovým vedením.

Kromě vědecké práce se rovněž věnuje rozsáhlé editorské a překladatelské činnosti, např. z malajštiny do slovenštiny nebo z ruštiny do němčiny.

2.3. Teorie

2.3.1. Menzerath-Altmanův zákon

Gabriel Altmann objevil a popsal několik vědeckých zákonů. Jedním z nich je Menzerath-Altmanův zákon. Zákon původně vycházel z poznatků německého germanisty Paula Menzeratha. Menzerath vypořádal v jazyce zvláštní jev, a sice že mezi slabikou a slovem existuje určitý vztah. Na základě rozboru německých slov došel v roce 1928 k závěru, že: „čím delší je slovo co do počtu slabik, tím kratší je jeho slabika“. Začal se tak zabývat otázkou vzájemných vztahů jazykových úrovní (viz Altmann 1980, 124; Andres et al. 2012, 1; Hřebíček 2002, 53; Hřebíček 2007, 84; Hřebíček 2008, 490).

Altmann na něj v 80. letech minulého století navázal a zavedl dva nové pojmy, jazykový konstrukt a jazykový konstituent. Konstrukt definuje jako jazykovou jednotku na vyšší jazykové úrovni a konstituent pak jako jednotku na úrovni nižší, přičemž konstrukt lze dělit na konstituenty. Pomocí experimentů, které provedl spolu se svými žáky na různých jazycích a které testovaly vztahy mezi těmito jazykovými jednotkami na různých jazykových úrovních, prokázal, že mezi konstrukty a konstituenty existuje vzájemný vztah. Na základě získaných výsledků vytvořil hypotézu, která dosud nebyla vyvrácena: „čím delší je v jazyce konstrukt, tím kratší jsou v průměru jeho konstituenty“ (Altmann 1980, 124). Menzerathovo pozorování tak bylo zavedením nových jazykových pojmů zobecněno a povýšeno na jazykový zákon, pro který Altmann navrhl název

Menzerathův zákon. Gabriel Altmann pro tento vztah odvodil z jednoduché diferenciální rovnice rovněž matematickou podobu ve formě mocninového zákona, jehož slovní formulace zní: „Konstituent je (v daném případě nepřímo) úměrný konstruktu povýšenému na (v daném případě negativní) parametr a celý tento výraz je řízený ještě dalším parametrem.“ (Hřebíček 2008, 490) Zkrácená matematická formule tohoto zákona má následující podobu (Altmann 1980, 124):

$$y_i = A_i x_i^{-b_i} ,$$

kde x_i představuje délku konstruktů měřenou v počtu jeho bezprostředních konstituentů, y_i průměrnou délku jeho konstituentů měřenou v jednotkách na nejbližší nižší úrovni jazyka, tj. průměrném počtu jeho nejbližších nižších konstituentů, A_i , b_i jsou kladné reálné parametry a i je počet zkoumaných jazykových úrovní.

Aplikace zákona umožňuje kvantitativní ověřování obecných definic jednotlivých jazykových úrovní, tedy definice jednotlivých jazykových konstruktů (od hlásek až po věty), a nadto definování další jazykové úrovně – nadvětvých textových konstruktů, jejichž konstituenty tvoří na základě syntaxe definované segmenty textu (Hřebíček 2008, 490).

Z důvodu přínosu obou vědců se pro zákon později vžil označení Menzerath-Altmanův. Menzerath-Altmanův zákon představuje nejen milník ve vývoji vnímání jazyka, ale zároveň stojí za vznikem dílčích lingvistických disciplín. Tyto a další informace viz Altmann 1980; Andres et al. 2012; Hřebíček 1997; Hřebíček 2002; Hřebíček 2008.

2.3.2. Piotrowského zákon

Gabriel Altmann se zabýval také Piotrowského zákonem, pojmenovaným podle ruského lingvisty Raimunda G. Piotrowského, který se snažil vyjádřit procesy změn v jazyce pomocí matematického modelování. Jeho návrh Altmann spolu

s dalšími vědci rozvedl. Základ zákona tvoří hypotéza, že matematickým vzorcem lze vyjádřit průběh jednotlivých změn v jazyce – od pomalého nástupu ke zrychlení šíření přes zlom a následně k poklesu rychlosti šíření změny až po úplný útlum. Těmito změnami mohou být např. různé trendy v jazyce – nárůst slovní zásoby, rozptýlení cizích či přejatých slov v jazyce, vybírání křestních jmen atd. Tyto a další informace viz „Change in Language“ [online]; *Raimund G. Piotrovskij Passed Away 2008* [online].

3. Osobnost v kontextu dějin

3.1. Předchůdci

Počátky kvantitativní lingvistiky lze spatřovat již ve druhé polovině 19. století, v době, kdy matematika začala pronikat do dalších vědních oborů. Za první propojení matematiky a jazykovědy by mohla být považována diskuse nad možností využití kvantitativních metod v lingvistice, na kterou poukazoval v polovině 19. století ruský matematik Viktor Jakovlevič Buňakovskij. Zohlednění statistiky při úvahách o jazyce se objevilo také na konci tohoto století u německého mladogramatika Hermana Paula. Dále lze např. uvést využití matematiky, resp. počtu pravděpodobností, při ověřování pravosti tzv. Rukopisu královédvorského a zelenohorského, které aplikoval v 80. letech 19. století český matematik a fyzik August Seydler.

Vůbec prvním lingvistou, jenž se začal zabývat frekvencí, byl Američan William Dwight Whitney, který ji použil v 70. letech 19. století při výzkumu anglických hlásek. Frekvenci uplatňovali i stenografové, mezi něž se řadí např. americký vynálezce Samuel Morse, který podle frekvence přiřazoval písmenům různě složité znaky, či německý stenograf Friedrich Wilhelm Käding, který na základě frekvence německých slov vydal první slovník četnosti.

Výrazným rozvojem prošla kvantitativní lingvistika zejména ve 20. století. V první polovině se o to zasloužili především ruský matematik Andrey Andreyevich Markov a americký lingvista a psycholog německého původu George

Kingsley Zipf Markov došel k závěru, že na základě určité pravděpodobnosti lze v každé části výpovědi předpovídat, jaké jazykové jednotky budou následovat, jinými slovy, že lze měřit míru informace, kterou jazykové jednotky přenášejí. Tato teorie, nazvaná Markovův proces, přispěla k rozvoji teorie pravděpodobnosti, matematické statistiky a teorie informace. Zipf se zabýval matematicky formulovanými zákonitostmi slovní zásoby přirozených jazyků, známými pod názvem Zipfovy zákony. Druhá polovina 20. století se v oblasti kvantitativní lingvistiky rozvíjí pomocí vědeckého přínosu Gabriela Altmanna, tj. Mezerath-Altmanova zákona. Tyto a další informace o vývoji kvantitativní lingvistiky viz Černý 1996; Těšitelová 1987.

Co se týče vývoje kvantitativní lingvistiky v českých zemích, její počátky lze spojit s pedagogikou a těsnopisy. V této souvislosti se jedná zejména o práce lingvistů a zástupců Pražské školy Viléma Mathesia, Bohumila Trnky a Josefa Vachka. Dalšími osobnostmi, které se zasloužily o rozvoj kvantitativní lingvistiky v první polovině 20. století, byli Jiří Krámský a Roman Jakobson. Je třeba zmínit i Václava Příhodu a Vladimíra Šmilauera, kteří dali podnět ke vzniku českého frekvenčního slovníku. Ten vyšel v 60. letech a jeho autory byli Jaroslav Jelínek, Josef Bečka a Marie Těšitelová, která se stala významnou představitelkou české kvantitativní lingvistiky. Mezi další české významné osobnosti věnující se kvantitativní lingvistice patří bezpochyby orientalista a textolog Luděk Hřebíček, který se specializuje na kvantitativní teorii textu a Menzerath-Altmanův zákon. Tyto a další informace o vývoji kvantitativní lingvistiky na našem území viz Benešová 2011; Uhlířová 2005.

3.2. Spolupráce s dalšími významnými osobnostmi

Altmann spolupracoval s mnoha vědeckými osobnostmi, jako byli např. Werner Lehfeldt (německý slavista), Gejza Wimmer (matematik), Reinhard Köhler (kvantitativní lingvista), Luděk Hřebíček (kvantitativní lingvista), Ioan Iovitz Popescu (fyzik), Ján Mačutek (teorie pravděpodobnosti, kvantitativní lingvistika) či Radek Čech (kvantitativní analýza textu, kvantitativní syntax – valence,

syntakticky komplexní sítě), což ostatně dokládá i jejich společná publikační činnost (viz Bibliografie).

3.3. Inspirace významným dílem

Na tomto místě je třeba uvést dílo Vladimíra Skaličky, Altmannova učitele, který začal podněcovat tehdejší lingvisty k úvahám nad využitím metodických postupů ostatních věd. Požadavek odmítnutelných a testovatelných hypotéz, resp. vědeckých zákonů, které platí do doby, než jsou vyvráceny, vznášeli kromě Altmanna moderní epistemologové Karel Reimund Popper a Mario Bunge (více viz Hřebíček 2006, 36).

4. Bibliografie

4.1. Primární literatura

4.1.1. Monografie

- Altmann, Gabriel. 1980. *Statistik für Linguisten I*. Bochum: Brockmeyer.
- Altmann, Gabriel. 1988. *Wiederholungen in Texten*. Bochum: Brockmeyer.
- Altmann, Gabriel et al. 2002. *Einführung in die quantitative Lexikologie*. Göttingen: Peust & Gutschmidt.
- Altmann, Gabriel a Rolf Hammerl. 1989. *Diskrete Wahrscheinlichkeitsverteilungen I*. Bochum: Brockmeyer.
- Altmann, Gabriel a Werner Lehfeldt. 1973. *Allgemeine Sprachtypologie*. München: Fink.
- Altmann, Gabriel a Werner Lehfeldt. 1980. *Einführung in die quantitative Phonologie*. Bochum: Brockmeyer.
- Altmann, Gabriel a Michael Schwibbe. 1989. *Das Menzerathsche Gesetz in informationsverarbeitenden Systemen*. Hildesheim: Olms.
- Altmann, Gabriel a Peter Zörnig. 1992. *Diskrete Wahrscheinlichkeitsverteilungen II*. Bochum: Brockmeyer.
- Altmann, Vivien a Gabriel Altmann. 2008. *Anleitung zu quantitativen Textanalysen. Methoden und Anwendungen*. Lüdenscheid: RAM-Verlag.

- Čech, Radek a Gabriel Altmann. 2011. *Problems in Quantitative Linguistics Vol 3*. Lüdenscheid: RAM-Verlag.
- Köhler, Reinhard a Gabriel Altmann. 2009. *Problems in Quantitative Linguistics 2*. Lüdenscheid: RAM-Verlag.
- Popescu, Ioan-Iovitz et al. 2009a. *Aspects of Word Frequencies*. Lüdenscheid: RAM-Verlag.
- Popescu, Ioan-Iovitz et al. 2009b. *Word Frequency Studies*. Berlin-New York: Mouton de Gruyter.
- Popescu, Ioan-Iovitz et al. 2010. *Vectors and Codes of Text*. Lüdenscheid: RAM-Verlag.
- Popescu, Ioan-Iovitz, Radek Čech a Gabriel Altmann. 2011. *The Lambda-Structure of Texts*. Lüdenscheid: RAM-Verlag.
- Strauss, Udo, Fan Fengxiang a Gabriel Altmann. 2008. *Problems in Quantitative Linguistics 1*. Lüdenscheid: RAM-Verlag.
- Tuzzi, Arjuna, Ioan-Iovitz Popescu a Gabriel Altmann. 2009. *Quantitative Analysis of Italian Texts*. Lüdenscheid: RAM-Verlag.
- Wimmer, Gejza et al. 2003. *Úvod do analýzy textov*. Bratislava: Veda.
- Wimmer, Gejza a Gabriel Altmann. 1999. *Thesaurus of Univariate Discrete Probability Distributions*. Essen: Stamm-Verlag.
- Ziegler, Arne a Gabriel Altmann. 2002. *Denotative Textanalyse*. Wien: Edition Praesens.

4.1.2. Články

- Altmann, Gabriel. 1980. „Prolegomena to Menzerath's Law.“ *Glottometrika 2*: 124–129.
- Altmann, Gabriel. 2009. „Texte und Theorien.“ In *Mélanges offerts à Charles Muller*, eds. Charles Muller Delcourt a Marc Hug, 37–45. Paris: Conseil International de la Langue Française.
- Bilynsky, Michael, Andriy Pereymybyda a Gabriel Altmann. 2009. „Weight Factor Formalism in the Study of Lexical Growth: The Case of Textually Modelled Strings of English Verbs.“ In *Methods of Text Analysis*, eds. Emmerich Kelih, Victor Levickij a Gabriel Altmann, 13–39. Černivci: ČNU

- Čech, Radek, Ioan-Iovitz Popescu a Gabriel Altmann. 2011a. „Euphony in Slovak Poetry.“ *Glottometrics* 22, 5–16.
- Čech, Radek, Ioan-Iovitz Popescu a Gabriel Altmann. 2011b. „Word Length in Slovak Poetry.“ *Glottometrics* 22: 44–56.
- Fan, Fengxiang, Peter Grzybek a Gabriel Altmann. 2010. „Dynamics of Word Length in Sentences.“ *Glottometrics* 20: 70–109.
- Köhler, Reinhard a Gabriel Altmann. 2011. „Quantitative Linguistics.“ In *The Cambridge Encyclopedia of the Language Sciences*, ed. Patrick Colm Hogan, 695–697. New York: Cambridge University Press.
- Martináková, Zuzana, Ján Mačutek, Ioan-Iovitz Popescu a Gabriel Altmann. 2009. „Ord’s Criterion in Musical Texts.“ *Glottology* 2: 86–98.
- Naumann, Sven, Ioan-Iovitz Popescu a Gabriel Altmann. 2012. „Aspects of Nominal Style.“ *Glottometrics* 23: 23–55.
- Nemcová, Emília, Ioan-Iovitz Popescu a Gabriel Altmann. 2010. „Word Associations in French.“ In *Sprachlehrforschung: Theorie und Empirie*, eds. A. Berndt a J. Böcker, 223–237. Frankfurt: Lang.
- Overbeck, Anja, Arjuna Tuzzi, Ioan-Iovitz Popescu a Gabriel Altmann. 2010. „Analysis of Italian Word Classes.“ *Glottometrics* 20: 12–28.
- Popescu, Ioan-Iovitz a Gabriel Altmann. 2009. „A modified Text Indicator.“ In *Methods of Text Analysis*, eds. Emmerich Kelih, Victor Levickij a Gabriel Altmann, 208–229. Černivci: ČNU.
- Popescu, Ioan-Iovitz, Gabriel Altmann a Reinhard Köhler. 2009. „Zipf’s Law – Another View.“ *Quality and Quantity*. Cit. podle <http://www.springerlink.com/content/v268444738300073> (datum přístupu: 9. 5. 2009).
- Popescu, Ioan-Iovitz, Emmerich Kelih, Karl-Heinz Best a Gabriel Altmann. 2009. „Diversification of the Case.“ *Glottometrics* 18: 32–39.
- Popescu, Ioan-Iovitz, Zuzana Martináková-Rendeková a Gabriel Altmann. 2009. „Stratification in Musical Texts Based on Rank-frequency Distribution of Tone Pitches.“ *Proceedings of the 10th WSEAS International Conference on Acoustics and Music: Theory and Applications, Prague, March 2009*, 116–119.
- Popescu, Ioan-Iovitz, Gabriel Altmann a Reinhard Köhler. 2010. „Zipf’s Law – Another View.“ *Quality & Quantity* 44(4): 713–731.

- Sanada, Haruko a Gabriel Altmann. 2009. „Diversification of Postpositions in Japanese.“ *Glottometrics* 19: 70–79.
- Tuzzi, Arjuna, Ioan-Iovitz Popescu a Gabriel Altmann. 2009. „Parts-of-speech Diversification in Italian Texts.“ *Glottometrics* 19: 42–48.
- Tuzzi, Arjuna, Ioan-Iovitz Popescu a Gabriel Altmann. (2009). Zipf’s Law in Italian Texts.“ *Journal of Quantitative Linguistics* 16(4): 354–367.
- Tuzzi, Arjuna, Ioan-Iovitz Popescu a Gabriel Altmann. 2010. „The Golden Section in Texts.“ *ETC. Empirical Texts and Culture Research* 4: 30–41.
- Popescu, Ioan-Iovitz a Gabriel Altmann. 2011. „Thematic Concentration in Texts.“ In *Issues in Quantitative Linguistics, Vol. 2*, eds. Emmerich Kelih, Victor Levickij a Yuliya Matskulyak, 110–116. Lüdenschied: RAM.
- Popescu, Ioan-Iovitz, Radek Čech a Gabriel Altmann. 2010. „Structural Conservatism and Innovation in Texts.“ *Glottology* 3(2): 43–63.
- Popescu, Ioan-Iovitz, Radek Čech a Gabriel Altmann. 2011a. „On Stratification in Poetry.“ *Glottometrics* 21: 54–59.
- Popescu, Ioan-Iovitz, Radek Čech a Gabriel Altmann. 2011b. „Vocabulary Richness in Slovak Poetry.“ *Glottometrics* 22: 62–72.
- Popescu, Ioan-Iovitz, Radek Čech a Gabriel Altmann. 2012a. „Some Characterizations of Slovak Poetry.“ In *Synergetic Linguistics. Text and Language as Dynamic Systems*, eds. Sven Naumann, Peter Grzybek, Relja Vulcanović a Gabriel Altmann, 187–195. Wien: Praesens.
- Popescu, Ioan-Iovitz, Radek Čech a Gabriel Altmann. 2012b. „Some Geometric Properties of Slovak Poetry.“ *Journal of Quantitative Linguistics* 19(2): 121–131.
- Popescu, Ioan-Iovitz, Ján Mačutek a Gabriel Altmann. 2010. „Word Forms, Style and Typology.“ *Glottology* 3(1): 89–96.

4.2. Sekundární literatura

- Andres, Jan, Martina Benešová, Lubomír Kubáček a Jana Vrbková. 2012. „Methodological Note on the Fractal Analysis of Texts.“ *Journal of Quantitative Linguistics* 19 (1): 1–31.
- Benešová, Martina. 2011. *Kvantitativní analýza textu se zvláštním zřetelem k analýze fraktální*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

- Černý, Jiří. 1996. *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia.
- Hřebíček, Luděk. 1997. *Lectures on Text Theory*. Praha: Academy of Sciences of the Czech Republic.
- Hřebíček, Luděk. 2002. *Vyprávění o lingvistických experimentech s textem*. Praha: Academia.
- Hřebíček, Luděk. 2006. „Struktura textu a sémantika.“ *Antropo WEBZIN* 1–2: 36–39. Cit. podle <http://antropologie.zcu.cz/struktura-textu-a-semantika>
- Hřebíček, Luděk. 2007. „Sémantické slapy v textových strukturách.“ *Slovo a slovesnost* 68: 83–90. Cit. podle http://www.kb-old.upol.cz/data/soubor_kb_807.pdf
- Hřebíček, Luděk. 2008. „Filologie versus lingvistika: Nadvětné textové konstrukty.“ *Vesmír* 87: 488–490. Cit. podle <http://www.vesmír.cz/clanek/filologie-versus-lingvistika>
- Těšitelová, Marie. 1987. *Kvantitativní lingvistika*. Praha: SPN.
- Uhlířová, Ludmila. 2005. „Quantitative linguistics in the Czech Republic.“ In *Quantitative Linguistik/Quantitative Linguistics: Ein internationales Handbuch/An International Handbook*, eds. Reinhard Köhler, Gabriel Altmann a Rajmund G. Piotrowski, 129–135. Berlin: Walter de Gruyter.

4.3. Elektronické zdroje

- IQLA – *International Quantitative Linguistics Association*. 2008–2012. Cit. podle <http://www.iqla.org> (datum přístupu: 31. 1. 2014).
- „Change in Language.“ In *Laws in Quantitative Linguistics*. Cit. podle http://lql.uni-trier.de/index.php/Change_in_language (datum přístupu: 31. 1. 2014).
- Gabriel Altmann. 2011. Cit. podle <http://www.gabrielaltmann.de/index.htm> (datum přístupu: 31. 8. 2012).
- „Raimund G. Piotrovskij Passed Away.“ In *IQLA – International Quantitative Linguistics Association*. 2008. Cit. podle http://www.iqla.org/news/iqla_archive.html#Piotrovskij (datum přístupu: 31. 1. 2014).

5. Seznam potenciálních hesel

analýza textu, Bečka Josef, Bunge Mario, Buňakovskij Viktor Jakovlevič, Čech Radek, denotativní analýza, dialektologie, filologie, fonetika, Glottometrics,

gramatika, Hřebíček Luděk, historická lingvistika, International Quantitative Linguistics Association (IQLA), Jakobson Roman, jazyková jednotka, jazyková úroveň, jazykový konstituent, jazykový konstrukt, jazykový zákon, jazykověda, Jelínek Jaroslav, Journal of Quantitative Linguistic, Kädling Friedrich Wilhelm, Köhler Reinhard, Krámský Jiří, kvantitativní lingvistika, Lehfeldt Werner, lexikologie, lingvistika, Mačutek Ján, Markov Andrey Andreyevich, Markovův proces, Mathesius Vilém, Menzerath Paul, Menzerath-Altmanův zákon, Morse Samuel, nadvětný textový konstrukt, Paul Herman, Piotrowskij Raimund G., Piotrowski zákon, Popescu Ioan Iovitz, Popper Karel Reimund, Příhoda Václav, sémantika, Seydler August, Skalička Vladimír, statistika, synergetika, Šmilauer Vladimír, teorie informace, teorie jazyka, teorie pravděpodobnosti, Těšitelová Marie, Trnka Bohumil, typologie, Vachek Josef, Whitney William Dwight, Wimmer Gejza, Zipf George Kingsley, Zipfovy zákony

PŘÍLOHA 8 – PRAVIDLA EDITOVÁNÍ V MEDIAWIKI

1. Začínáme aneb Jak editovat v MediaWiki

Systém MediaWiki, na němž běží také *Encyklopedie lingvistiky* (eL), je systémem, který byl původně vytvořen výhradně pro potřeby encyklopedie Wikipedia. Po nějaké době však na jeho rozhraní začaly fungovat také další projekty, k nimž nyní přibyla i eL.

Jednou z hlavních výhod tohoto systému je, že nevyžaduje žádné složité znalosti programovacích jazyků (např. HTML). Editace v MediaWiki je velmi jednoduchá a uživatelsky nenáročná, nicméně zároveň vyžaduje jistou míru preciozity. V následujících odstavcích se můžete seznámit se základními úkony a kroky, které vám pomohou zorientovat se v tomto wiki systému.

Ještě než se pustíte do samotné editace hesel, je dobré si uvědomit, že veškeré kroky, které při editaci podniknete, by měly být z hlediska potenciálních pozdějších úprav evidovány, abyste se k nim případně mohli kdykoli vrátit nejen vy, ale také další editoři.

Základním úkonem, který vás bude provázet na každém kroku, je využití tlačítka „editovat“ v pravém horním rohu obrazovky. Po jeho stisknutí se vám otevře stránka v tzv. prostředí určeném pro editaci, kde budete provádět veškeré úpravy.

Pozor! Neustále kontrolujte průběh své práce, abyste si byli jisti tím, že pracujete správně. K tomu slouží tlačítko „ukázat náhled“, které naleznete ve spodní části obrazovky pod rámečkem, v němž editujete.

Pokud je náhled v pořádku, přichází na řadu uložení vaší práce. To můžete provést dvěma způsoby:

1. Pokud provádíte tzv. malou editaci (např. doplnění interpunkce nebo opravy jiné gramatické chyby), použijete k jejímu uložení tlačítko „uložit změny“ a zároveň zaškrtnete možnost „tato změna je malá editace“.

2. Pokud se jedná o klasickou editaci, v jejímž rámci editujete obsah konkrétní stránky, použijete pouze možnost „uložit změny“ a do příkazového řádku „shrnutí editace“ uvedete stručné shrnutí svých úprav. Toto je velmi důležité pro pozdější opravy nebo změny určitého kroku, proto prosím věnujte této činnosti zvýšenou pozornost.

2. Základní kroky při editaci stránky

Jak již bylo zmíněno, editace v systému MediaWiki není ničím složitým a vyžaduje spíše precizní a soustředěný přístup než znalosti složitých programovacích jazyků.

Pojďme si tedy představit základní úkony, jimž se jakožto editoři *Encyklopedie lingvistiky* nevyhnete:

2.1. Nadpisy

Editace nadpisů a s jejich pomocí vytvoření kostry každého encyklopedického hesla je prvním úkonem, který budete pravděpodobně realizovat. WikiMedia nabízí několik základních formátů nadpisů, z nichž pro potřeby eL jsou relevantní tři:

2.1.1. Nadpis nejvyšší úrovně

Nadpis nejvyšší úrovně budete používat při tvorbě hlavních nadpisů. Například v kategorii Pojem 1 bude v praxi použit pro nadpisy, jako je Obecná charakteristika nebo Bibliografie.

V programovacím jazyce MediaWiki se nadpis nejvyšší úrovně značí dvojicí znaků „=“ na obou stranách textu.

Příklad: Nadpis Obecná charakteristika bude označen jako: == Obecná charakteristika ==.

2.1.2. Podnadpis

Podnadpis budete využívat přesně tak, jak zní jeho název, tedy k tvorbě podnadpisů. Zůstaneme-li u příkladu z kategorie Pojem a vyjdeme-li z modelového

hesla Homonymie, budou jako podnadpis označeny všechny kategorie uvedené v části Dělení homonymie.

V programovacím jazyce MediaWiki se podnadpis značí trojicí znaků „=“ na obou stranách textu.

Příklad: Podnadpis Homonymie lexikální bude při editaci označen jako === Homonymie lexikální ===.

2.1.3. Podpodnadpis

Podpodnadpis bude pro potřeby *Encyklopedie lingvistiky* užíván pravděpodobně jen velmi střídmě, nicméně pokud na něj při editaci některého z hesel narazíte, použijete při editaci čtyři znaky „=“ po obou stranách hesla, tedy např. ==== Podpodnadpis ====.

Tip! Pro tvorbu nadpisu nejvyšší úrovně můžete využít také připraveného tlačítka „Nadpis druhé úrovně“.

2.2. Tučné písmo, kurziva, podtržení

Pokud při editaci narazíte na slovní spojení, příklady nebo názvy knih, které bude třeba označit tučným písmem či kurzivou (o formální úpravě hesel viz kap. 9.1.), využijete tzv. apostrofů (znak ‘).

Tři apostrofy na každé straně textu znamenají tučné písmo, dva apostrofy na každé straně textu pak kurzivu..

Tip! Pro zjednodušení práce s příkazy „tučné písmo“ a „kurziva“ jsou v editačním nástroji obsažena také příslušná tlačítka, která vykonají veškerou práci za vás.

2.3. Tabulky

Pro vkládání tabulek využívá MediaWiki znak | (svislítko, roura). Pro vložení jednoduché tabulky je zapotřebí na začátek a konec příkazu napsat znaky { | class=“wikitable“ a | } (s mezerami).

Znak ! (vykřičník) slouží k vytvoření horní řady, která často obsahuje nadpisy (např. jméno, příjmení, rok narození)

Znaky | - slouží k odražení o úroveň níž, tedy na další řádek, do kterého poté pomocí příkazu | vkládáte informace. Při přechodu na další řádek se celý proces za použití příkazu | - opakuje.

Příklad: V případě hesla Stereotyp vložíte následující tabulku:

Význam slova „voda“ (Putnam 1975, 269):

syntactic markers	semantic markers	stereotype	extension
<i>mass noun, concrete</i>	<i>natural kind</i>	<i>colorless</i>	<i>H₂O</i>
	<i>liquid</i>	<i>transparent</i>	<i>(give or take impurities)</i>
		<i>tasteless thirst- quenching</i>	

Příkaz pro vložení tabulky vypadá takto:

```
{| class="wikitable"
```

```
|+ Význam slova „voda“ (Putnam 1975, 269):
```

```
! syntactic markers !! semantic markers !! stereotype !! extension
```

```
|-
```

```
|,'mass noun, concrete';" ||,'natural kind';" ||,'colorless';" ||,'H<sub>2</sub>O"
```

```
|-
```

```
| ||,'liquid';" ||,'transparent';" ||,'(give or take impurities)"
```

```
|-
```

```
| || ||,'tasteless';" ||
```

```
|-
```

```
| || ||,'thirst-quenching'" ||
```

2.4. Vnitřní odkazy

Velmi důležitým úkonem, který si musejí všichni editoři eL osvojit, je vytváření tzv. vnitřních odkazů. Tohoto nástroje využijete pokaždé, když budete přímo v textu konkrétního hesla odkazovat na jiná hesla, která se v něm vyskytují.

Vyjdeme-li z osvědčeného hesla Homonymie, budeme v textu bezesporu odkazovat na příbuzný pojem polysémie. Učiníme tak vložením daného pojmu do dvou hranatých závorek takto: [[Polysémie]]. Pro ještě větší komfort nabízí editorský nástroj MediaWiki tlačítko s označením „vnitřní odkaz“.

Pozor! Pokud se pojem, případně jméno, směr či škola nacházejí v textu v jiném tvaru než v nominativu singuláru, je třeba vnitřní odkaz vytvořit následujícím způsobem: „Méně často se v praxi můžeme setkat s opačným jevem, totiž přechodem homonymie v [[polysémie | polysémi]].“ Označení „polysémie“ v hranatých závorkách signalizuje odkaz na heslo, jehož nadpis je také ve tvaru nominativu singuláru, zatímco označení „polysémi“ je konkrétním tvarem užitým v textu. Pokud tedy budete v textu odkazovat na heslo, jehož tvar nebude v nominativu singuláru (tedy ve tvaru nadpisu jiného hesla), je třeba použít výše zmíněný způsob odkazování.

Pokud se vám po vytvoření vnitřního odkazu zobrazí heslo červeně, znamená to, že dosud nebylo v eL vytvořeno. Pokud se naopak zobrazí modře, jedná se o indikátor toho, že heslo již v minulosti vytvořeno bylo a má v eL svoji vlastní stránku. V tomto případě pokračujte na stránku tohoto hesla a zkontrolujte, zda je prolinkováno také s heslem, na němž aktuálně pracujete.

2.5. Externí odkazy

S nutností používat externí odkazy směřující mimo eL se pravděpodobně při editaci hesel příliš často nesetkáte. Pokud by k tomu přece jen došlo, můžete využít dvou způsobů vložení externího odkazu.

První z nich je velmi jednoduchý. Stačí totiž překopírovat konkrétní odkaz přímo do textu (včetně protokolu, tedy např. <http://www.google.cz/>). V textu hesla se pak objeví celá adresa, což především u dlouhých odkazů není vždy žádoucí.

Druhou možností je uzavřít celý odkaz do hranatých závorek, díky čemuž se adresa bude zobrazovat jako jednoduchý číselný odkaz (např. [<http://www.google.cz/>] se zobrazí jako [1]).

2.6. Vytvoření obsahu

Ve chvíli, kdy do textu hesla vložíte alespoň tři nadpisy či podnadvpisy, bude se obsah generovat automaticky na začátku hesla, a tak se o jeho editaci prakticky nemusíte starat. MediaWiki udělá tuto práci za vás.

Tip! V případě, že bude nutné použít složitější operace, např. tabulku, v jejímž rámci budete potřebovat využít např. slučování buněk nebo další, nebo vložit obrázek, můžete si danou problematiku nastudovat na adrese:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Nápověda:Jak_editovat_stránku.

Rejstřík

A

abstrakt 32, 34, 38
 author-date style 115, 122, 125, 133, 157, 158
 autor 9, 11, 20–22, 27, 32, 39, 41, 44, 48–51, 54, 56, 58, 67, 69, 74, 87–89, 91–97, 99–104, 106–107, 109–110, 113–117, 122, 124–128, 130–134, 140–141, 147, 179, 183, 191, 194, 211, 213, 220, 226

B

bibliografický údaj 21–22, 26, 28, 33, 39, 51, 87, 106, 114–115, 122, 133, 141, 148, 151–152, 154, 157
 bibliografie 20–22, 24, 33, 35, 38–40, 45–47, 50–51, 55, 76, 87, 110, 115, 119, 121–122, 133, 135, 183, 189, 192, 208, 211, 217, 221, 227, 234
 bibliography style (notes and bibliography) 121–122

C

citace 32, 44, 49, 51–52, 80, 88, 94, 97, 106–108, 110–114, 119, 121–122, 128, 136, 140, 144–145, 148, 156–158, 181

citace bloková 108, 111
 citační efika 114
 citační manažer 22, 117, 148
 citační norma 21, 115–116, 121–122, 125, 157
 citační styl 21, 115, 117, 119, 121–122, 125, 133, 157–159
 citační záznam 21, 125, 158
 citát 44, 95, 100–102, 106–108, 110–114, 140

Č

časopis 28, 55, 116, 127, 129, 166, 198, 210
 článek odborný 13, 17, 28, 30, 55, 93
 článek recenzovaný 32
 členění textu 57
 čtenář 56–58, 60, 63–64, 67, 73, 77, 85, 87–89, 91–93, 99, 108, 115, 123–124, 180, 195
 čtení druhé 48–49
 čtení první 47–49

D

databáze fulltextová (plnotextová) 21, 27–28, 151, 153
 databáze neplacená 17, 30, 169, 177
 databáze odborných článků 21, 28
 databáze placená 21, 28–29, 34, 166

databáze s bibliografickými údaji
21, 119

definice 23, 45–46, 59–60, 63, 66,
74, 76–77, 80, 83, 91, 185–186, 188,
198, 213, 224

disciplína 14–16, 40–41, 46, 51, 59,
61–62, 75–76, 81–86, 104, 119,
191–193, 195, 201, 224

dokument 20, 22, 28, 32, 34, 36–38,
51–54, 109, 117, 121, 124–125,
128–129, 148, 157–159, 171

dokument kompilační a
sumarizační 94

dostupnost literatury 16–17, 26

E

elektronický informační zdroj 26,
33, 38

encyklopedie 9–11, 14–15, 23, 45,
56, 73–75, 92, 98–100, 103–104, 109,
113, 115, 125, 144, 178–182, 233–235

etika citování 6, 95, 109

excerpce literatury 16, 20, 22,
39–40, 45, 51–52, 54–55, 57

explicitnost 56, 72, 73

expresivnost 72

F

forma 31, 34–35, 56–57, 59, 66–67, 72,
90–91, 95–96, 99, 131–132, 135, 142,
181, 198, 202, 204, 212, 214, 224

funkce 23–24, 35, 37, 57, 59–60, 65,
73, 82, 86, 99–100, 106, 109, 114,
127, 132–133, 142, 169, 179–180,
183, 186, 190, 195, 197, 202, 205,
207, 216

G

Google 30–33, 35, 37, 111, 146,

169–170, 172, 174, 238

Google Book Search 30, 33

Google Scholar 30, 32, 174

H

heslo 9–11, 13–18, 20–24, 27, 30,
33–35, 39–42, 45–47, 49–59, 62,
64–66, 72–73, 75–88, 91–94,
98–99, 107, 109, 113, 115, 122,
125, 129, 131, 133–134, 140–141,
144, 151, 153, 157–158, 166, 181,
183, 191–192, 209–212, 219–221,
231, 233–238

hlavní myšlenka 48, 96,

100–101, 141

hypertéma 57–58, 61–62

CH

chicagský styl 21–22, 115, 123, 125,
130, 133, 145, 157–158

I

implicitnost 56, 73

- informace 11, 15–16, 20–24, 26–32, 34, 37–39, 43, 45, 47–52, 54, 56, 58, 61, 68, 72–74, 76, 80–81, 86, 89–94, 97–100, 102–103, 107–110, 112–117, 119, 121–124, 130–131, 135, 140, 142, 146, 148, 152, 160, 166, 171, 174, 180, 224–226, 232, 236
- internet 26, 30, 37, 51, 117, 119, 152, 177
- internetové úložiště 37, 53
- internetový vyhledávač 21, 30, 34, 169
- ISBN (ISSN) 27, 115, 189
- J**
- Jednotná informační brána (JIB) 27, 164
- K**
- kapitola 9, 16, 26, 40, 45, 47–49, 53, 56–57, 62–63, 65, 81–86, 94, 97, 115–117, 121–122, 141, 144, 155, 165, 181, 185, 189, 209
- kartotéka bibliografických údajů 21–22, 51, 148, 152
- katalog 21, 26–27, 30, 34–35, 146, 148, 151
- katalog knihovní 21, 26–27
- katalog souborný 27
- klíčové slovo 23–24, 27, 30, 34–35, 37–38, 51–52, 55, 155, 166, 170, 172, 174, 176
- knihka 17, 22, 27, 29–30, 32–33, 38, 41, 48–49, 52–53, 97–100, 103, 110, 116–117, 122–123, 135, 147–148, 179, 184, 235
- knihovna 16–17, 21–22, 26–27, 29–30, 34, 51–52, 100, 103, 119, 129, 145–146, 148, 151–152, 154, 158, 160, 165, 179
- knihovna vědecká 17, 26–27, 151, 160
- koherence 58, 60, 103, 108
- komentář 47, 51, 53, 91, 100, 113, 180
- kompilace (kvalitní a nekvalitní) 80, 94
- kompozice 45, 56, 65, 75
- kontext 46, 49–50, 60, 68, 70, 73, 80, 84–86, 97, 104, 107–108, 188, 204–205, 211, 215, 221, 225
- konzultace 21, 24
- kritický přístup 49, 99
- L**
- literatura odborná 16–18, 21, 38–40, 44–45, 47, 56, 72, 77, 80, 90
- literatura primární 15–16, 40–43, 51–52, 54, 87, 106, 189, 211–212, 217, 221, 227

literatura sekundární 24, 40–44,
49, 51–52, 54, 87, 92, 106, 114,
121, 189, 192, 209, 212, 217,
221, 230

M

meziknihovní výpůjční služba (MVS)
17, 27–28
místo vydání 22, 116, 122–124,
126–129

N

nakladatelství 22, 28, 30, 42, 48,
115–116, 130–131, 134–135, 145,
147, 165, 209–210, 218
nakladatelství akademické 30
nacionálnost 72

O

obsah 11, 22, 28, 34, 45, 48–49, 54,
56–57, 64, 67, 70–71, 73–74, 76–77,
81, 95–96, 98, 114, 144, 183, 188,
191, 197, 211–212, 214, 218–220,
234, 238
obsah hesla 45, 77
odkaz (reference) 40, 47, 51, 88,
97, 100–101, 106–107, 109–110,
112–115, 117, 121–123, 126,
129–133, 135, 142–145, 148,
157–158, 172, 237–238

odstavec 49, 57–59, 61–65, 76, 108,
141, 145, 180, 233
odvozování 58, 61, 62
ohled na čtenáře 92
opakování 58–60, 90, 141
operátor 31, 35–36, 38, 160
operátor booleovský 35, 160
operátor pokročilý 66
operátor základní 36
orientátor 62–63
osnova 45–47, 53, 56
osobnost 15–16, 28, 40–41, 46, 52,
54, 61, 75–76, 78–79, 81–82, 86, 94,
179, 191–192, 194, 208, 220–222,
225–226
ověřitelnost informací 31

P

pahýl 20
parafráze 51–52, 80, 88, 94–97,
99–104, 106, 110, 114, 144, 156
parenthetical citation 115
pasivní konstrukce 88, 141
plagiát 95, 99, 101, 103
plurál autorský 89
plurál inkluzivní 89
pojem/koncept 15–16, 40–41, 45,
47, 75, 79, 183
poznámky z četby 22, 51–52, 56, 58,
148, 155–156

pracovní plán 45, 53
 pramen primární 40, 54
 pramen z druhé ruky 44
 pramen z první ruky 44
 proces psaní 56, 74, 92
 prostředky formální 68
 prostředky lexikální 72
 předběžný plán 45, 53, 56, 155
 předmět 11, 13–15, 20–21, 24,
 34–35, 41, 46, 56, 59–60, 62, 67,
 81–82, 140–141, 166, 180, 183, 187,
 191–192, 195, 209, 211, 220
 předmětové heslo 23, 27, 34, 166
 předmluva 48
 příručky shrnujícího
 a encyklopedického charakteru
 21–23, 34, 39–40, 54–55
 psaní 9, 31, 56, 74, 76, 88–89, 92–93,
 121–123, 124, 142, 147, 159
 publikace 17, 22, 30, 38, 48–49, 58,
 87, 116–117, 119, 122–124, 126,
 131, 134, 165

R

relevance literatury 16, 31–32, 39,
 50, 170, 173–174
 réma 58, 63–64
 rešerše 9, 20
 rešeršní požadavek 20
 rok vydání 51, 115–117, 122, 124,
 126–127, 131–135, 143, 160

rozsah 127, 129, 141
 rozsah (textu) 22, 47, 76, 86, 101,
 115–116, 122–123, 135, 141
 rozvitost 56, 73

S

sborník 116, 121, 127–129
 sdělení 49, 58, 67, 71–72, 74, 90, 95,
 108, 133, 141
 seminární práce 11, 21, 91
 seznam potenciálních hesel 45–47,
 76, 87, 140, 144, 183, 190, 192, 210,
 212, 219, 221, 231
 signatura knihy 27
 slovník 22–23, 39–40, 77, 131, 170,
 209–210, 225–226
 spisovná norma 72
 struktura 9, 26, 42, 44–47, 49, 56,
 58–59, 67–69, 75–76, 78–80, 89, 97,
 100, 105, 111–113, 126, 132, 135,
 137, 141, 179, 184–185, 191–192,
 197, 214–215, 218, 231
 styl 18, 21–22, 52, 56, 72, 88,
 115–117, 119, 121–123, 125, 130,
 133, 140, 157–159, 193

stylizace 56
 subjekty v textu 88, 93
 sylabus předmětu 14–15, 21, 24

Š

šablona 51, 75, 79, 121,
 125–130, 133

škola/směr 15–16, 40–41, 46, 59, 62,
75–77, 84–86, 211

T

tělo hesla 76, 79

téma 13–15, 20–22, 24–26, 28,
39–41, 43, 45, 48, 50–51, 55–64,
66, 73, 75, 77–80, 88, 92–94, 114,
132–133, 166, 173, 195, 205

téma odstavcové 58–59, 61, 64

téma průběžné 58–60

tematizace rématu 58, 63

termín 23–24, 34, 49, 67, 73, 81,
87–89, 91, 102, 106, 111, 114,
140–141, 144, 180, 183–184, 188,
190, 197, 209

termín řízený 34

text odborný 26, 28, 30, 56–59, 67,
72–73, 87–89, 92–94, 145, 147–148

text popularizační 11, 31, 93

titul 17, 21, 24, 27, 30, 38–39, 44,
77–79, 116, 122, 133, 140, 159–161,
164, 166, 221

transliterace 111

tvorba hesla 9, 13, 72, 144

U

úprava formální 27, 108, 140,
144, 235

úpravy v citacích 111

úspornost 56, 73, 122

úvod 9, 48, 76–79, 102, 135, 138,
194, 209–210, 228

uvolněnost 56, 74

V

vědecká profilace 46, 86, 220, 222

věta 31, 55, 64, 69–71, 73–75, 78, 96,
101, 107–108, 111–113, 141–142,
205, 210, 214–215, 219, 224

vlastní jména 142

volba hesla 9, 13, 15, 20

vydavatel 88, 119, 123–124

vyhledávací dotaz 31, 34–36, 160

vyhledávací taktika 37, 160, 166

vyhledávací taktika pro rozšíření
výsledků 37–38

vyhledávací taktika pro zúžení
výsledků 37–38

vyhledávání 17, 20–21, 26–27,
30–40, 146, 160–161, 163–164,
167–170, 177

vyhledávání rozšířené 32–33

vyhledávání pramenů (literatury)
17, 20–21, 27, 40, 146

vyjadřování neosobní 88–89, 141

výpověď 14, 23–24, 35, 56–60,
62–63, 71, 81, 226

výraz 34, 38, 57, 59–60, 62–64,
67–73, 75, 93, 97, 102, 106,
110–113, 125, 128, 141–142, 171,
180, 186, 188, 224

výraz nociónální 72–73
výraz nominalizovaný 68–70
vysokoškolská kvalifikační práce
32, 129
výstavba kompoziční 57, 145
výstavba stylová 72
výstavba tematická 57–59,
61–62, 145
vztahy časové 67, 69–70
vztahy konfrontační 67, 71
vztahy obsahově-logické 35, 67
vztahy odporovací 67, 71
vztahy příčinné 68
vztahy slučovací 67, 70
vztahy vylučovací a alternativní
67, 71

Z

zástupný znak 31, 34–35, 38, 160
závěr 17, 48, 51, 63–65, 76, 89, 113,
133, 144, 185, 194, 202, 204, 212,
223, 226
zdroj informační 11, 20–21, 24, 26,
33, 38–39, 100, 117, 177
zdroj referenční 22
zhuštěnost 56, 74

Manuál Encyklopedie lingvistiky

Kateřina Prokopov

Tereza Kohoutová

Ondřej Diblík

5. svazek Edice Qfwfq

Vykonny redaktor: Jiří Špička

Odborne redaktorky: Kateřina Prokopov, Tereza Kohoutová

Odpovedn redaktorka VUP: Jana Kreiselov

Sazba: Lenka Horutov

Obalka: Martina Šviráková

Vydala a vytiskla Univerzita Palackeho v Olomouci

Křížkovskeho 8, 771 47 Olomouc

www.upol.cz/vup

e-mail: vup@upol.cz

Olomouc, 2013

1. vydn, 246 stran

z 2014/396

ISBN 978 -80-244-4129-0

Publikace je neprodejn